

Міністерство освіти і науки України
Національний університет біоресурсів і
природокористування України - Кафедра
статистики та економічного аналізу
Університет Міссурі (США)

Кафедра економіки, управління та територій –
Університет Фоджа (Італія)

Варшавський університет наук про життя
(Республіка Польща)

Університет Марії Кюрі-Склодовської у
Любліні (Республіка Польща)

Академія прикладних наук ім. Станіслава
Сташца в Пілі (Республіка Польща)

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ: АНАЛІТИКО- ПРОГНОЗНИЙ АСПЕКТ

ЗБІРНИК

*тез доповідей IV Міжнародної
науково-практичної конференції*

5-6 жовтня 2022 р.

м. Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

УДК 631.115

Стратегія інноваційного розвитку аграрних формувань України: аналітико-прогнозний аспект: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2022 р. К.: НУБіП України, 2022. 194 с.

Рекомендовано до друку кафедрою статистики та економічного аналізу НУБіП України (протокол № 5 від «19» жовтня 2022 р.)

Відповідальні за випуск: канд. екон. наук, доц. Симоненко О. І.,
канд. екон. наук, доц. Чухліб А. В.

В збірнику максимально точно збережені орфографія і пунктуація, запропоновані авторами.

Відповідальність за зміст і достовірність тез доповідей несуть автори.

© Колектив авторів, 2022

© НУБіП України, 2022

Секція 1. Аграрні формування в повоєнний період: проблеми і пріоритети розвитку

Байкулова С. Р.

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Богданюк О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Військова агресія РФ проти України завдає суттєвих руйнувань інфраструктурі та паралізує багато галузей економіки, що суттєво ускладнює економічну діяльність та погіршує стан суб'єктів підприємництва. Найбільш пріоритетним завданням для подальшого розвитку підприємств в Україні у післявоєнний період є економічне відновлення. На сьогодні відновлення економіки в найзагальнішому розумінні можна трактувати як комплекс заходів, спрямованих на відновлення конкурентоспроможності країни в різних сферах економічної діяльності, удосконалення виробництва, підвищення рівня життя населення, внутрішнього і зовнішнього попиту на основі інноваційних методів і технологій. Відродження економіки має здійснюватися на основі розробки спеціальних програм «реанімації» економічної діяльності країни, зосередивши всі зусилля на відновленні промисловості та сільського господарства [3, с. 75].

Підприємництво нашої країни в процесі свого розвитку зіштовхувалося зі складними періодами, проте поточний – найскладніший для нас всіх. На державному рівні приймаються рішення, спрямовані на підтримку функціонування господарюючих суб'єктів, всі розуміють важливість даного сегменту для розвитку економіки в цілому та створення робочих місць і надання можливості населенню знайти джерела доходів зокрема [1, с. 125].

Виконавча директорка Європейської Бізнес Асоціації Анна Дерев'янка говорить, що «бізнес здебільшого зміг адаптуватися до нових реалій. Більше 90 відсотків компаній повністю або частково відновили роботу. Другий висновок: компанії відповідально ставляться до бізнесу в Україні і старатимуться не йти з країни, попри війну. Третій важливий висновок: компанії продовжують сплачувати зарплатню – попри все. Переважно немає суттєвих скорочень

зарплат або робочих місць, подекуди компанії навіть роблять доплати, якщо співробітники вимушено виїхали за кордон. Загалом же перелік проблем, на які нарікає бізнес, доволі стабільний. Єдина зміна – на перше місце вийшла війна. Це – один з ключових бар'єрів для бізнесу» [2].

План відновлення економіки України після війни є базисом майбутнього реформування вітчизняної економіки і спрямований на створення механізмів самоокупності розвитку економіки. Проте, всебічний аналіз даного документу свідчить про те, що є певні протиріччя та неправдоподібні твердження, котрі необхідно усунути при коригуванні Плану. Національний план відновлення, представлений українським урядом на конференції, що відбулася в Лугано 4-5 липня 2022 року, в цілому характеризується як комплексний та детальний документ, що показує головні напрямки відбудовування погіршеної внаслідок війни економіки країни та виокремлює кожен напрямок і набір ініціатив для нього, а також включає супутні заходи, включаючи законодавчі зміни. План відновлення України містить 15 державних програм [5]. Дані програми загалом задовольняють основні запити населення у період війни та після війни. З точки зору економічних прогнозів і показників, прогнозоване відновлення може здатися дуже амбітним. Кабмін прогнозує, що середні темпи щорічного росту ВВП у реальному вираженні перевищать 7%, а у абсолютних величинах ВВП наблизиться до 500 млрд дол. США до 2032 р., протягом 10 років. Проте, важко уявити, що до 2032 року ВВП у абсолютному вираженні зросте настільки різко до 500 млрд дол. США, тому що фактична база порівняння на 2022 рік за прогнозами становить трохи більше ніж 100 млрд дол. США [4].

Проте, якщо припустити, що масштаб руйнувань, спричинених війною, не буде надто великим, і що Кабмін буде активно проводити масштабні реформи для покращення умов для бізнесу та ефективно розпоряджатиметься міжнародною допомогою, то річний темп зростання ВВП у реальному вираженні понад 7% є реальним сценарієм та цілком досяжний. Як історичні прецеденти, середні темпи росту ВВП після війни становили 7,9% у Боснії та Герцеговині протягом 1997-2006 рр., у Хорватії темпи зростання склали 4,5% протягом 1994-2003 рр., а в Іраку темпи зростання склали 17,5% протягом 2003-2012 рр. [4].

Відродження економіки після збройного конфлікту має відбуватися на основі відновлення та подальшого розвитку економіки конкретного регіону, забезпечення гідних умов для повернення населення та його життя, розробки необхідних заходів для вирішення різних соціальних проблем, спричинених військовим конфліктом, відновлення інфраструктури та інтеграції з іншими економічно розвиненими країнами, розробки механізму забезпечення джерел відновлення.

Таким чином, основними проблемами повоєнного розвитку суб'єктів підприємництва можуть стати надто великий масштаб руйнувань, невчасність та непослідовність економічних реформ, які можуть заважати активній діяльності бізнесу, а також корупція, яка продовжує своє існування. Пріоритетами розвитку є економічна лібералізація та вихід бізнесу на зовнішні

ринки, тісніша інтеграція з ринками ЄС, створення сприятливого інвестиційного клімату для інвесторів, що б дозволило захищати свій капітал та бути впевненим у його поверненні. Саме комплекс економічних свобод та захищеності прав власності має стати драйвером економічного розвитку підприємств у повоєнний період.

Література

1. Бабій І., Баксалова О., Остапчук О. Механізм формування конкурентної політики малого підприємництва в післявоєнний період. *Innovation and Sustainability*, 2022. № 2. С. 123-130.
2. Дерев'яно: «Бізнес вже думає над відбудовою після війни». Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/direktorka-eba-biznes-vze-dumae-nad-vidbudovou-pisla-vijni/a-62820859>
3. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75-89.
4. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. LB.Ua. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html
5. У Луганю ухвалили підсумкову декларацію Конференції з відновлення України, – Шмигаль. LB.Ua. URL: https://lb.ua/economics/2022/07/05/522205_lugano_uhvalili_pidsumkovu.htm

Вдович В.

*кандидат економічних наук,
викладач - методист циклової комісії маркетингу і торгівлі,
ВСП «Ірпінський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»,
м. Ірпінь, Україна*

ОРГАНІЧНА ПРОДУКЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН РОЗВИТКУ І ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. Розглянуто законодавчу базу у сфері органічного виробництва і наведено результати дослідження сучасного ринку органічних продуктів України в останнє десятиліття.

Вступ. В останні роки Україна демонструє стійку позитивну динаміку росту площ сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво, розширюючи вітчизняний ринок екологічно чистої продукції на основі міжнародних стандартів та рівень експорту її на ринки ЄС та світу. Цьому передувало передовсім те, що у 2007 р. наша держава стала членом Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM). Із серпня 2019 року введено в дію Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який регулює відносини у сфері органічного виробництва, обігу й маркування

органічної продукції, що виробляється, перебуває в обігу, ввозиться на митну територію України або вивозиться з неї в митному режимі експорту [1].

Виклад основного матеріалу. Законом України від 05.11.2020 р. «Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та інших законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» передбачається державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції, що здійснюватиметься шляхом:

- виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу, кормів.

Крім того, в Україні затверджено цілий ряд підзаконних актів, які є важливими для функціонування органічного ринку. Зокрема, відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики України від 22.02.2019 р. №67 «Про затвердження державного логотипа для органічної продукції» та змінами, внесеними наказом Мінекономіки від 15.07.2020 р. № 1336, затверджено державний логотип для органічної продукції, який є незмінним символом [рис.1].

Рис. 1. Графічне зображення державного логотипу для органічної продукції України [1]

Україна отримує й міжнародну підтримку у сфері органічного виробництва, зокрема, Швейцарії, в рамках нової швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія) та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (KEY) та Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), яка реалізується компанією «Chemonics International Inc». Цілі Програми:

- підвищення якості та безпечності продукції в органічному та молочному секторах;
- підвищення торговельного потенціалу на внутрішньому та зовнішньому ринках продукції з вищою доданою вартістю відповідно в органічному і молочному секторах;
- підтримка політичного діалогу із залученням широкого кола зацікавлених сторін для вдосконалення нормативно-правової бази та бізнес-середовища, що сприятиме підвищенню якості й безпечності продукції в обох секторах.

З метою пошуку нових ринків продажів зернової продукції з доданою вартістю, подальшої консолідації органічного ринку України і світу, Громадська спілка виробників органічних сертифікованих продуктів «Органічна Україна» за підтримки програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» у партнерстві з «Офісом з просування експорту України» створила перший в Україні органічний експортний альянс, до якого входять експортоорієнтовані підприємств: ТОВ «Агрофірма «Поле», ПП «Галекс-Агро», ТОВ «Кварк», ТОВ «Органік Оригінал», ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів», ТОВ «Фірма «Діамант ЛТД».

За даними моніторингу, проведеного Міністерством економіки України, у 2019 році загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду склала 467 980 га (1,1 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України). При цьому нараховувалось 617 операторів органічного ринку, з них 470 – сільськогосподарські виробники [2].

За даними Директорату державної політики у сфері санітарних та фітосанітарних заходів Україна у 2020 році знаходилася на четвертому місці із 124 країн за обсягами імпортованої органічної продукції до ЄС.

Суттєво змінився і внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні, який ще зовсім недавно розвивався хаотично, оскільки на прилавках торговельних мереж ці продукти з'являлися випадково і цілеспрямовано закупівельна діяльність по них не здійснювалася. Впродовж же останніх років обсяг реалізації продуктів органічного виробництва продовжує розширюватися, що підтверджується даними Федерації органічного руху України, і в 2020 році поточний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні становив 38, 00 млн. євро [табл.1].

Таблиця 1

Динаміка внутрішнього споживчого ринку органічних продуктів в Україні

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Млн. євро	5,1	7,9	12,2	14,5	17,5	21,2	29,4	33,0	36,0	38,0

Основними видами органічної продукції, що виробляється в Україні, є молоко та молочна продукція, круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, овочі та фрукти, яйця, соки, напої, пасти, м'ясна продукція, прянощі і спеції, цукор, олія, морозиво та інша продукція, до якої входять хлібобулочні й

макаронні вироби, олія, мед, шоколад, чай та кава. Перше місце за рівнем споживання займає молочна продукція і складає майже 65% усього обсягу споживання органічної продукції. При цьому найбільшим попитом користуються молоко та вершкове масло. На другому місці за рівнем споживання (18%) - круп'яні та зернові вироби, борошно і насіння. Найбільший купівельний попит у цій категорії на пластівці та крупи. І не зважаючи на повномасштабну війну, у 2022 році українські органічні виробники запустили нові продукти – пастила, каші та крем-супи швидкого приготування, сік нектарину та ефірні олії.

Висновки. Отже, багато років Україна залишається надійним постачальником органічної продукції і зберегла свої позиції під час пандемії COVID-19, коли були порушені ланцюги постачання. Проте, незважаючи на щорічний ріст внутрішнього споживчого ринку органічних продуктів в останнє десятиліття, рівень споживання органічної продукції на душу населення в Україні залишається найнижчим у Європі. Для продукції власного виробництва цей показник складає близько 50 євроцентів. Середній показник споживання органічної продукції на душу населення в ЄС сягає 84 євро на рік. Тому розвиток органічного сектору є особливо важливим та перспективним для вітчизняних аграріїв, споживачів і держави в цілому, особливо в контексті забезпечення продовольчої безпеки, здорового харчування та збереження навколишнього природного середовища.

Очевидно, що війна вже вплинула на ці процеси, адже через окупацію і бойові дії в окремих областях, обмежено доступ до сільськогосподарських угідь. Значні порушення відбулися у логістичних ланцюгах, але виробники органічної продукції з метою виходу з ситуації, що склалася, вже створюють на території ЄС дочірні підприємства, щоб забезпечити логістику і безперешкодно постачати продукцію в країни ЄС і інших регіонів світу. Загалом, Україна має амбітні цілі: мати не менше 3% площ сільськогосподарського призначення під органікою та збільшити експорт органічної продукції до понад \$1 млрд щороку.

Література

1. Офіційний сайт Верховної ради України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0099-16#Text>.
2. Аналіз ринку органічної продукції в Україні [Електронний ресурс] // Агрополіт, 2018. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>
3. Дані річних звітів Федерації органічного руху України/ [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://organic.com.ua/organic-v-ukraini/>.
4. Милованов Є. В. Роль органічного громадського руху у розвитку органічного сектору аграрної галузі України. Modern Economics. 2019. № 14(2019). С. 161-173. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V14\(2019\)-26](https://doi.org/10.31521/modecon.V14(2019)-26).
5. Офіційний сайт OrganicInfo [Електронний ресурс] режим доступу: <https://organicinfo.ua/news/organic-domestic-market-2020>

Єрмаков О. Ю.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Наукою та виробничою практикою доведено, що малим формам господарювання, як реальним суб'єктам ринкової економіки, належить особлива роль у забезпеченні стабільно прибуткового функціонування усіх галузей національного господарства. Серед них чільне місце посідають фермерські господарства (ФГ), організаційно-економічні особливості функціонування яких у повоєнний період є й предметом нашого дослідження.

Фермерські господарства з часу їх появи на теренах України є найбільш поширеною організаційно-правовою формою аграрного господарювання. Ця особливість простежується як у довоєнний період, такою вона є й нині (коли йдуть бойові дії, спричинені війною) й залишиться у повоєнний період.

Одним із таких господарств є ФГ «Богатирівське» Роменського району Сумської області, в якому площа сільськогосподарських угідь становить близько 100 га. Тобто за земельною площею це є типове для зони Лісостепу фермерське господарство, провідною культурою якого є кукурудза на зерно. Площа посіву цієї культури у 2022 році становила 82 га. Слід зазначити, що на території даного господарства не було військових дій, але війна наклала свій відбиток на організаційно-економічні особливості його функціонування.

Як відомо, своєчасне техніко-технологічне оновлення виробництва у сільськогосподарських підприємствах, зокрема і фермерських господарств, є запорукою ефективного функціонування аграрної галузі, її стабільного розвитку та інноваційної модернізації [1; 2]. Проте нині реальним суб'єктам аграрного господарювання приходиться вести виробничу діяльність в умовах різкого погіршення їх забезпечення виробничими ресурсами: засоби захисту рослин, мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали тощо. Це є наслідком війни, яка не припиняється в нашій країні і внесла свої корективи у виробничо-господарську діяльність як фермерських господарств, так і аграрного сектора України загалом. Так, в результаті блокади українських портів обмежені можливості експорту сільськогосподарської продукції, зокрема зерна, імпорту матеріально-технічних ресурсів тощо. Зазначимо, що у 2022 році не всі сільськогосподарські підприємства як великі в особі агрохолдингів, так і малі фермерські господарства, змогли ефективно забезпечити посівну кампанію, а деякі з них (в районах бойових дій) її взагалі не здійснили. Все це поставило перспективи вирощування важливих сільськогосподарських культур в країні, зокрема зернових, під загрозу. Адже нестача або зменшення запланованої

кількості добрив, неспроможність своєчасно захистити посіви від шкідників та хвороб, порушення строків сівби істотно впливає на дотримання науково-обґрунтованих інноваційних технологій вирощування, а в кінцевому результаті на врожайність сільськогосподарських культур і прибутковість господарюючих суб'єктів. Особливо це стосується фермерських господарств, виробнича діяльність більшості яких зосереджена на вирощуванні зернових культур, як, наприклад, згадане нами ФГ «Богатирівське». Хоча завдяки тому, що посівний матеріал та інші матеріально-технічні ресурси тут були придбані ще в довоєнний період і не постраждали, оскільки бойових дій на території тут не було, то результати його виробничої діяльності є в цілому позитивними. Що ж стосується збуту виробленої продукції, якою є зерно кукурудзи, то як зазначає керівник фермерського господарства, випускник, а нині аспірант НУБіП України Говенько Роман Володимирович, він на даний час є проблематичним з огляду обмежених можливостей експорту.

Досягнення стратегічних цілей розвитку будь якого економічного суб'єкта, в тому числі і фермерського господарства та забезпечення ефективності його діяльності у довгостроковому періоді потребує розробки відповідної стратегії господарювання. Класичним є їх розподіл на такі, як: «Стратегія економічного зростання»; «Стратегія стабілізації виробничо-господарської діяльності»; «Стратегія виживання на основі існуючої матеріально-технічної бази та використання внутрішніх резервів». У плані повоєнного розвитку фермерських господарств України з огляду на тему нашої конференції, якою є «Стратегія інноваційного розвитку аграрних формувань України: аналітико-прогнозний аспект», то, на нашу думку, маємо спиратися на всі три зазначені варіанти, безперечно з наданням пріоритету стратегії економічного зростання інноваційно-орієнтованих фермерських господарств. Але це має відбуватися з урахуванням таких організаційно-економічних особливостей малих форм господарювання визнаних і апробованих у світовій практиці, як інноваційний характер розвитку, гнучкість виробництва, розподілу і використання обмежених ресурсів тощо.

Війна вже буревієм пройшлася по багатьох регіонах нашої країни, істотно вплинувши на виробничо-господарську діяльність багатьох фермерських господарств, в яких було частково або повністю зруйновано матеріально-технічну базу. Проте, нами ще в довоєнний період відзначалося, що в Україні поки що не створено надійної системи ресурсно-технічного забезпечення ефективної виробничої діяльності інноваційно орієнтованих сільськогосподарських підприємств, адже стримуючим фактором є незадовільне з якісних позицій технічне забезпечення – головний чинник техніко-технологічної модернізації [2]. В контексті цього багатьма вченими, які розглядали в своїх дослідженнях дані питання – М.М. Могилова, О.В. Захарчук, Л.С. Сас, Т.В. Сокольська, В.С. Шебанін та ін., наголошувалося, що стримує розвиток інноваційних процесів також низька платоспроможність багатьох сільськогосподарських товаровиробників, обмеженість кредитних ресурсів для

впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, сучасних машин і засобів механізації виробничих процесів.

Відзначені для довоєнного періоду економічні особливості функціонування фермерських господарств з більшою силою вже проявляються на сучасному етапі, коли в Україні йде повномасштабна війна, і будуть характерними для початкового етапу повоєнного розвитку. В подальшому з урахуванням того, що світовою спільнотою передбачається створення інвестиційного фонду відбудови зруйнованого війною національного господарства України в обсязі близько 700 млрд доларів економічно доцільно застосовувати стратегію економічного зростання на основі інноваційно-орієнтованих фермерських господарств.

Література

1. Єрмаков О.Ю., Труш Н.І. Ресурсно-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств: монографія. – К: ЦП «Компринт», 2012. 174 с.
2. Єрмаков О.Ю., Чупряк А.В., Сокур Л.В., Нагорний В.В. Ресурсно-технічний потенціал інноваційно-орієнтованих сільськогосподарських підприємств: монографія.– К.: ФОП Ямчинський, 2020. 193 с.
3. Могилова М. М. Основні засоби сільськогосподарських підприємств : стан, оцінка, відтворення: монографія. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. 404 с.
4. Сас Л.С. Економічні аспекти технологічного оновлення виробництва у сільськогосподарських підприємствах: монографія. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 500 с.
5. Сокольська Т. В. Ресурсне забезпечення стійкого економічного зростання сільськогосподарського виробництва: монографія. – Біла Церква, 2016. 339 с.
6. Єрмаков О.Ю., Гнатенко Є.Ю. Нагорний В.В. Інноваційне забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні: монографія.– К.: ФОП Ямчинський О.В., 2019. 202 с.

Зайченко Н. П.

*здобувачка третього рівня вищої освіти
кафедри підприємництва та біржової діяльності,
Київський кооперативний інститут бізнесу та права,
м. Київ, Україна*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В КРИЗОВИХ УМОВАХ

В кожній країні, в залежності від цілої низки факторів, зокрема, її національної економіки, законодавства, традицій, культури та можливостей, формується те конкурентне середовище, яке сприяє підвищенню економічної ефективності, забезпеченню умов для розвитку чесного та добросовісного конкурентного змагання та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Проте, жорстокі реалії сьогодення – це перехід української економіки на військові рейки. Щоденно зростаючі виклики та високий рівень невизначеності, вимагають функціонувати український бізнес в нових умовах, знаходити дієві та ефективні інструменти та методи управління задля стійкості своєї структури та підтримки національної економіки.

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію нашої країни спричинило вкрай жахливі економічні та соціальні наслідки. Справжнім викликом це стало і для вітчизняного агробізнесу.

Проте, потерпаючи від проблем з логістикою, нестачею сировини та фінансування, загрозами, з якими зіштовхнувся аграрний сектор в перші місяці війни, не завадили рішучості фермерів захистити другий фронт - аграрний. Так, хоч і з запізненням, в зоні де не велись активні бойові дії, було розпочато посівну кампанія та весняно-польові роботи. Адже кожен аграрій усвідомлював, що зупинитись в умовах що склались, означає підірвати продовольчу безпеку країни, яка має бути однією з пріоритетних, оскільки гарантуватиме українцям стабільність продовольчих запасів та допоможе уникнути продовольчої кризи.

Будь-яка криза порушує стійкість системи, миттєво впливає на стабільність, ефективне функціонування та конкурентоспроможність підприємства. Тому забезпечення, захист та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємницьких структур має посідати одне з пріоритетних стратегічних завдань, яке потребує особливої уваги та постійних досліджень, оскільки є чутливим до швидкозмінності оточуючого середовища.

Численні дослідження вчених присвячено теоретичним аспектам конкуренції, як вагомого суспільно-економічного явища ринкового середовища, умови її виникнення, зокрема відображені у працях М.Портера, Дж. Майера, С.Брю, К.Макконела, І. Кирцнера, С.Реверчука. Особливості конкуренції та конкурентного середовища в Україні, сутність, фактори та напрями підвищення конкурентоспроможності, можна знайти в працях І.Адазіка, В.Базилевича, О.Гудзинського, Я.Жаліло, С.Кваші, Г.Філюка, В.Пономаренка, О.Рібакова, А.Циганова, О.Костусева, С.Савчука, А.Даниленко, М. Маліка, В.Пономаренко, Ю.Данько, В. Ільїна, І. Яціва, О.Янкового.

Метою дослідження є визначення основних характеристик та складових конкурентоспроможності підприємницьких структур аграрного сектору економіки під впливом нових викликів, загроз та особливих проявів в умовах кризи.

Вже в 60-х роках двадцятого століття, під впливом значного зростання суспільних потреб, різкого загострення проблем збуту, в результаті розподілу світового ринку на сфери впливу між великими корпораціями, з особливою силою зростає конкурентна боротьба між усіма учасниками ринку. Це в свою чергу стало поштовхом до пошуку компаніями шляхів пристосування до вимог ринку, підвищення ефективності виробництва та якості продукції, задля досягнення стабільних темпів розвитку.

В ринковому середовищі підприємницькі структури прагнуть забезпечити прибутковість власного бізнесу, приймаючи правильні та раціональні управлінського рішення, вдосконалюючи бізнес-процеси, які відбуваються на кожному етапі господарської діяльності підприємства, тримаючи лідируюче місце між конкуруючими суб'єктами. Відповідно, роль таких понять, як конкуренція та конкурентоспроможність тільки посилюється.

Конкурентоспроможність є синтезом багатьох економічних категорій. З однієї сторони конкурентоспроможність варто розцінювати як успішний результат правильно обраної конкурентної стратегії, а з іншого – як потенціал та перспективи до конкурентного розвитку. Як влучно зазначає американський вчений М. Портер, універсальних конкурентних стратегій для всіх підприємств не існує, а успіх можуть принести тільки стратегії, які враховують специфічні особливості та узгоджені з умовами конкретної галузі, а господарюючий суб'єкт при цьому володіє стійкими конкурентними перевагами. [3]

Конкурентоспроможність пов'язана з надійністю, стійкістю, якістю та ефективністю функціонування, виступає важливим фактором забезпечення економічної безпеки підприємства, тобто його здатність протистояти впливу жорстких умов зовнішнього середовища з подальшою можливістю ефективно розвиватися.

Впродовж останніх років Україна була серйозним гравцем на світових ринках, адже агропромисловий комплекс впевнено посідав провідні позиції серед світових експортерів. Українська агропродукція наполегливо конкурувала, займаючи першість за експортом соняшникової олії та шроту, другими ми були за експортом ячменю та ріпаку, третіми – за житом та сорго. Загалом, 10% світових поставок зерна припадали на Україну, а експортні можливості, переважно через порти Чорного моря в середньому складали близько 6 млн. тонн зерна щомісяця.

Беззаперечним є той факт, що забезпечення певного рівня конкурентоспроможності підприємства залежить від наявності фінансових ресурсів, які є чи не головним генератором у реалізації стратегічних цілей, забезпеченні стійкості структури та здатності до конкурентної боротьби.

Проте, через блокаду портів (в яких заблокованими залишалось близько 20 млн.т зернових та олійних минулорічного врожаю), налагоджена роками логістика завмерла. Упродовж перших трьох місяців війни експорт скоротився до третини від рівня попереднього року. Заблоковані експортні операції, позбавили наповнення бюджету від торгівлі та експортних можливостей, а виробникам – доступ до фінансових ресурсів. Задля підтримки свого бізнесу в надскладних умовах воєнного часу підприємства все ж таки продовжують наполегливо шукати оптимальні варіанти дій. А прийняті на державному рівні рішення та законодавчі ініціативи щодо підтримки аграрного сектору в воєнний час, посприяли у пошуку логістичних можливостей постачання і збуту, та шляхів виходу з кризових ситуацій. Ті підприємства, які напрацювали певні конкурентні переваги в довоєнний час, виявились спроможними вчасно

відреагувати на виклики, створювати ефективну модель управління в умовах доступу до обмежених ресурсів, передбачити та мінімізувати можливі ризики.

Отже, забезпечення конкурентоспроможності підприємства, особливо під вплив зовнішніх кризових явищ, несприятливих умов для ведення бізнесу та його можливості до стійкого розвитку, залежить від багатьох факторів. Адже, конкурувати в умовах, коли значна частина аграрних підприємств опинились під окупацією та в зоні активних бойових дій дуже непросто. Ускладнення додає і фактор територіальної прив'язки підприємств та їх обмежена мобільність, а це означає, що не всі категорії підприємств здатні втілити можливості релокації свого бізнесу в більш безпечні зони. Тому, щоб реалізувати спроможність конкурувати, підприємству необхідно володіти специфічними особливостями, які в умовах невизначеності та зовнішніх загроз забезпечать підприємству можливість утримати свої позиції на ринку, дозволять проявити та реалізувати свої сильні сторони та сприятимуть стійкості та гармонійного зростання економіки України.

Література

1. Гудзинський О. Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): *монографія/ О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко; Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – К.: ППК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
2. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / За заг.ред. О. Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.
3. Портер Майкл. Конкурентная стратегия. Техніки аналізу галузей і конкурентів / пер. з англ. -К.: Наш формат, 2020. - 424 с.
4. Ukraine Invasion: Agriculture & Food Security Information. <https://www.usda.gov/oce/commodity/wasde>

Заніздра А. С.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ТОВАРНИХ БІРЖ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ

Товарні біржі характеризуються багатовіковою історією розвитку як міжнародною, так і вітчизняною. Біржова торгівля вперше була впроваджена на основні види сільськогосподарських товарів, а саме: кукурудзу, пшеницю, рис.

Історично товарні біржі за понад 600-річну історію свого розвитку трансформувались у нові електронні майданчики біржових операцій універсального характеру.

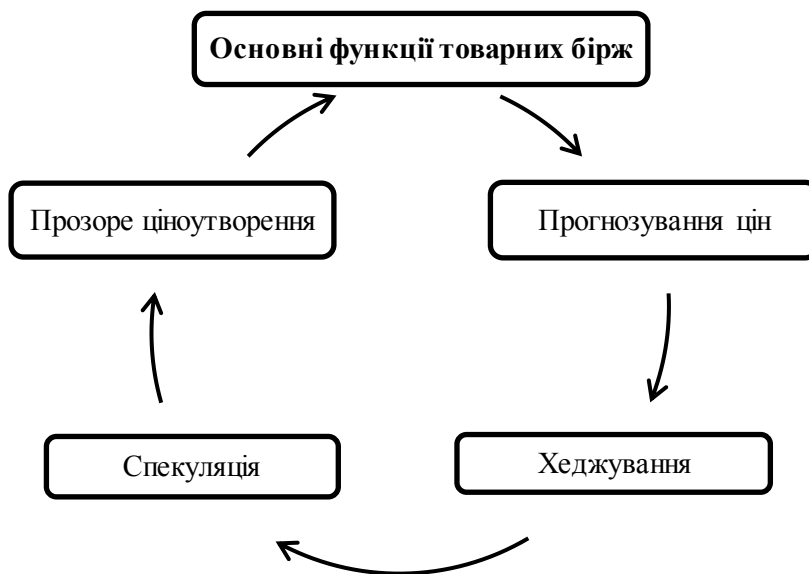
Сьогодні досить складно переоцінити роль бірж у ринковій економіці,

адже біржі відводять центральне місце у формуванні конкурентних прозорих ринкових цін на товарних та фінансових ринках.

Водночас, саме товарні біржі забезпечили подальший інноваційний розвиток фінансових ринків через розробку і впровадження нових видів біржових контрактів.

Як свідчать історичні дані перша будівля товарної біржі з'явилась в м. Антверпен у 1556 р. [2]. Проте, передумовами була майже тисячолітня історія товарообмінних операцій аграрною продукцією по всьому світу.

Основними функціями товарних бірж у ринковій економіці є [2]:

Рис. 1. Класифікація функцій сучасних товарних бірж

Джерело: побудовано автором на основі [2, с. 50]

Товарні біржі відіграють важливу роль у забезпеченні інновацій для спотових ринків, у тому числі аграрних. Саме товарні біржі забезпечили розвиток строкової торгівлі і цим запропонували новий механізм для боротьби з цінними ризиками.

У відповідності з Законом України «Про товарні біржі», на вітчизняних товарних біржах може бути реалізованою наступна продукція: сільськогосподарська продукція, деревина, мінерали, паливно-енергетичні ресурси, сировина, метали, дорогоцінне каміння, матеріальна продукція рибальства, паливної, хімічної, легкої, харчової та інших галузей промисловості, а також інші споживані речі, визначені родовими ознаками [1].

Сучасні товарні біржі забезпечують повноцінний доступ до своїх торгових електронних терміналів усіх зацікавлених учасників. Така можливість відкритого доступу забезпечується через посередників – біржових брокерів. Останні знаходяться на постійному зв'язку з своїми клієнтами і забезпечують їх усією необхідною аналітичною інформацією. Крім того, біржі та брокерські контори на своїх сайтах розміщують максимум інформації для своїх клієнтів.

Таким чином, товарні біржі можуть слугувати відкритими інформаційними джерелами для всіх суб'єктів ринку. Відкритість та доступність біржових контрактів стала можливою через використання біржами з кінця 90-х років минулого століття електронної системи біржових торгів. Нині електронна технологія біржової торгівлі розвинулась ще більше через можливість використання мережі Інтернет. Так, виникли поняття інтернет-трейдинг та інтернет-брокер.

Інтернет-трейдинг є інноваційною технологією біржової торгівлі різними видами строкових інструментів – ф'ючерсів та опціонів на ф'ючерси. Електронізація біржових операцій надала можливість біржам працювати практично цілодобово, залучаючи все більше нових учасників з різних куточків світу.

На інноваційний розвиток аграрних формувань в Україні останніми роками впливає поступова інтенсифікація використання нових видів біржових і позабіржових деривативних контрактів на сільськогосподарську продукцію. Крім цього, багато вітчизняних агрохолдингів вже давно залучають іноземні інвестиції через IPO на міжнародних фондових біржах.

Література

1. Закон України «Про товарні біржі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>. (дата звернення 27.09.2022р.)
2. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. посіб. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2020. 642с.

Заніздра А. С.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРИВАТИВНИХ КОНТРАКТІВ УЧАСНИКАМИ АГРАРНИХ РИНКІВ

У сучасних умовах, коли спостерігається посилення впливу кліматичних змін та загострення геополітичних криз надзвичайно важливу роль відіграє ефективне функціонування аграрного ринку як світового, так і національного.

Аграрний ринок представляє собою складний багатовекторний механізм, який забезпечує функціонування у тісному взаємозв'язку різних суб'єктів господарювання, тісно пов'язаних із забезпеченням повноцінного циклу від вирощування та зберігання до купівлі та продажу різних видів сільськогосподарських товарів та послуг.

Одне з важливих місць у цьому механізмі відводиться ринковій інфраструктурі, яка сприяє ефективному перерозподілу аграрної продукції у часі і просторі. Саме ланка посередників, до яких відносять біржових та

позабіржових учасників забезпечує ефективну реалізацію кінцевої продукції на аграрному ринку.

Специфіка аграрного сектору пов'язана з сезонністю виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції, що має значний ефект на формування реалізаційної ціни на внутрішніх і зовнішніх ринках.

В останні роки спостерігається значні цінові перекося на аграрному ринку, що викликає необхідність у використанні нових підходів до розробки інструментів ризик-менеджменту. У цьому відношенні вже відпрацьованою практикою на міжнародних ринках є використання біржових контрактів, які укладаються і виконуються у різних часових проміжках. Такі строкові контракти називаються деривативами, тоді як у вітчизняному законодавстві – це деривативні контракти.

У відповідності з Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», який запрацював з 1 липня 2021 року, деривативні контракти – це договори, умови яких передбачають обов'язки однієї або кожної із сторін цих договорів щодо базових активів та/або умов яких встановлюються залежно від значення базових показників, а також можуть передбачати обов'язки проведення грошових розрахунків [1].

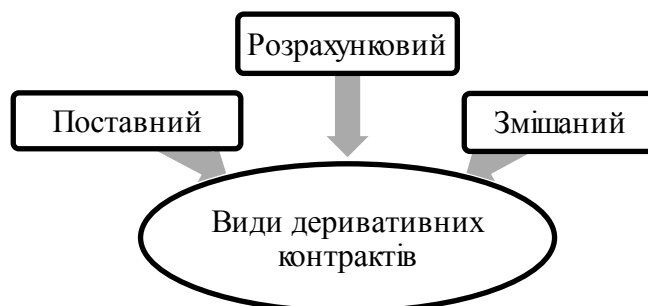
На аграрному ринку можуть обертатись товарні деривативні контракти. Виходячи з того, що у відповідності з вище вказаним законом, їх об'єктом може виступати різного роду товар, у тому числі основні види зернових та олійних культур.

Товарні деривативні контракти – це деривативні контракти, базовим активом яких є продукція чи інший товарний деривативний контракт або базовим показником яких є ціна на продукцію, послуги, роботи чи товарний індекс (ціна на декілька видів продукції) [1].

Деривативні контракти залежно від зобов'язань та прав їх учасників можуть бути класифіковані на [2-3]: форварди; ф'ючерси; опціони; свопи.

До біржових деривативних контрактів можна віднести всі угоди. При цьому, на міжнародних біржах форварди не використовуються, ф'ючерси і опціони використовуються в рівній пропорції, свопи – мають значно менше застосування і укладаються значною мірою на фінансові інструменти [2-3].

Особливістю використання деривативних контрактів на аграрному ринку є можливість їх закриття або ліквідації різними способами (рис. 1.):

Рис. 1. Класифікація деривативних контрактів за способом закриття на вітчизняних біржах

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Учасники аграрних ринків, які користуючись поставними деривативними контрактами розуміють, що поставка аграрної продукції буде виконана через встановлену кількість місяців у майбутньому – це наприклад форварди чи свопи на аграрну продукцію. Розрахункові деривативні контракти закриваються через грошовий взаємозалік відкритих позицій без поставки активів, наприклад ф'ючерси та опціони на ф'ючерси. Змішаний тип поєднує або допускає обидва способи закриття угод учасником.

Отже, використання деривативних контрактів учасниками аграрного ринку характеризується великими масштабами. На першому місці інтерес аграрних виробників у біржових деривативних контрактах задля забезпечення хеджування ціни, а на другому – можливості прогнозувати свою майбутню ціну та інвестувати у різні цінові тренди.

Література

1. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>. (дата звернення 25.09.2022р.)
2. Солодкий М.О., Яворська В.О. Біржовий товарний ринок: навч. посіб. Київ, ЦП Компринт, 2015. 482 с.
3. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. посіб. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2020. 642 с.

Огородник В. В.

*доктор економічних наук, доцент,
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ АГРО-ТУРИЗМУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження агро-туризму в Україні у такий складний для країни військовий час (а також у період повоєнного відновлення) обумовлена необхідністю наближення українських стандартів у туристичній сфері до вимог і стандартів ЄС (країн Західної Європи) після набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС 22 червня 2022 року, своєчасне здійснення реформ.

Крім того, внутрішньо-переміщені особи в Україні та особи, які є постраждалими від військових дій, як ніхто інший потребують додаткового соціального захисту та якісного відпочинку у безпечному місці. Такими місцями як раз і можуть стати сільські садиби (особисті підсобні господарства дрібних фермерів), які розміщені у сільській місцевості у віддалених від військових дій регіонах України. Крім того, саме агро-туризм (як один із найбільш недорогих видів внутрішнього невиїздного туризму) стає найбільш

прийнятним для усіх громадян України (які через військовий стан та мобілізацію чоловічого населення підпадають під обмеження виїзду закордон).

Звертаємо увагу, що як і світовій практиці, так і в Україні, для розв'язання проблем місцевої економіки, а саме сільських громад – не варто орієнтуватися лише на сільське господарство. Загальновизнано, що доцільним є підхід, який передбачає диверсифікацію видів діяльності. Так, одним із напрямків диверсифікації для особистих підсобних господарств та фермерських господарств може стати саме агро-туризм.

Переконані, що агро-туризм – є однією зі складових комплексного соціально-економічного розвитку місцевої економіки.

Загальноприйнято вважати, що найбільшого розвитку агро-туризм отримує у країнах Північної Америки та Західної Європи. За оцінками UNWTO (Всесвітньої туристичної організації) саме агро-туризм – є найбільш динамічним туристичним напрямком.

На нашу думку, саме агро-туризм (як недорогий та екологічний різновид туристичної діяльності) здатен сприяти диверсифікації діяльності фермерських господарств, що позитивно позначиться на зниженні ризиків та підвищенні прибутковості діяльності ферм, а відповідно, у майбутньому сприятиме повоєнному відновленню економіки України.

Агро-туризм виступає одним із шляхів підтримки продовольчої безпеки [1]. Агротуризм розглядають як один із найдоступніших видів туризму [2]. Погоджуємося з цією точкою зору та маємо чітке переконання, що саме агро-туризм відіграє позитивну роль як для самих селян (фермерів), так і для туристів, які виступають не тільки споживачами послуг, але й переймають культурні традиції та цінності, знайомляться із життям у сільській місцевості (що стає особливо актуально в умовах урбанізаційних тенденцій).

Водночас, не погоджуємося з точкою зору багатьох вчених, що агро-туризм є різновидом сільського туризму, а скоріше навпаки – сільський туризм є підвидом агро-туризму. Так, вважаємо, що агро-туризм є самостійним різновидом туристичної діяльності і представляє собою різноманітний набір послуг: використання підсобного сільського господарства в туристичних цілях, розміщення у фермерських приміщеннях, знайомство із життям і побутом фермерів.

Дуже часто у науковій літературі (особливо українській) поруч із поняттям агро-туризм (замінюючи його) використовуються поняття екотуризм, агро-екотуризм, сільський туризм, зелений туризм, фермерський туризм. Крім того, досить часто дані поняття використовуються як взаємозамінні. На нашу думку, агро-туризм є більш загальним поняттям, а зелений, екотуризм, винний туризм, олійний туризм, сільський та фермерський туризм є його різновидами.

Агро-туризм в Україні розглядається як поєднання трьох різних сфер діяльності: соціальної, виробничої, екологічної [2]. До цих трьох сфер будемо відносити як опосередкований результат агротуризму, що полягає у підвищенні рівня зайнятості у фермерських господарствах, так і прямий – розширення переліку видів діяльності ферм.

Цікавим є той факт, що у законодавстві України відсутнє тлумачення такого поняття як агро-туризм. Водночас, виділяють сільський туризм та екологічний (зелений туризм) окремо. У Законі України «Про туризм» (прийнятому Верховною Радою України від 15.09.1995 року з останніми змінами та доповненнями від 16.10.2020 року) [3] представлено лише перелік видів туризму (серед яких: екологічний (зелений), сільський туризм), але відсутнє трактування змісту цих понять.

На сучасному етапі економічного розвитку України під час повномасштабної війни, проблеми туризму загалом можемо класифікувати на дві групи, які пов'язані із зовнішнім або виїзним туризмом (серед яких виділяють інфляцію, стрімку девальвацію національної валюти тощо) та внутрішнім туризмом. Водночас, більшість проблем є спільними та можемо віднести їх і до такого різновиду внутрішнього туризму як агро-туризм: внутрішні соціально-економічні проблеми в державі; тимчасова втрата територій у 2014 році (анексія Автономної республіки Крим та тимчасова окупація частини Луганської та Донецької областей); військові дії з 24 лютого 2022 року на більшій частині території України (зокрема, у Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Запорізькій та інших областях), а також тимчасова окупація Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей; значне зростання вартості паливно-мастильних матеріалів, що призводить до здорожчання подорожей; недосконалість українського законодавства, що регулює внутрішній туризм; відсутність скоординованості зусиль державної, регіональної та місцевої влади щодо розвитку агро-туризму (різних гілок публічного управління); недосконалість механізму пільгового кредитування та надання субсидій для сільських садиб, які відповідають стандартам зеленого туризму (є сертифікованими та мали б підтримуватися державою); недостатньо розвинені професійні громадські об'єднання представників агро-туризму (зеленого та сільського туризму).

Таким чином, в Україні однією з найбільш нагальних проблем є відсутність правової бази для становлення й розвитку агро-туризму (а, відповідно, і сільського зеленого туризму), як напрямку диверсифікації діяльності особистих селянських та фермерських господарств, що здатен покращити наповнення місцевих бюджетів, підвищити рівень зайнятості у відповідному регіоні та сприяти соціально-економічному розвитку регіонів країни.

Удосконалення законодавства України має встановити засади раціонального використання туристичних ресурсів агро-підприємств загалом та сільських територій зокрема, а також регулювати відносини, які пов'язані з організацією і здійсненням агро-туризму на території України (як внутрішній, так і в'їзний туризм).

Одним із чинників, який може як сприяти, так і стримувати розвиток агро-туризму є інфраструктура, яка є важливою як в Україні, так і в країнах Західної Європи. Так, у вітчизняних дослідженнях туристичну інфраструктуру

прийнято поділяти на: виробничу; засоби розміщення туристів; інженерну; соціальну інфраструктуру.

Тож, можемо зробити висновок, що саме агро-туризм загалом є одним із факторів сталого розвитку. А підтримка життєдіяльності дрібних фермерських господарств (за рахунок запровадження нового різновиду їхньої діяльності – такої як агро-туризм) сприятиме продовольчій безпеці та сталому розвитку у повоєнний період в Україні.

Література

1. Cherise Addinsall, Pascal Scherrer, Betty Weiler & Kevin Glencross (2017) An ecologically and socially inclusive model of agritourism to support smallholder livelihoods in the South Pacific, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22:3, 301-315, DOI: 10.1080/10941665.2016.1250793.

2. Лазарева О.В. (2017). Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я, Вип. 4 (96), С. 25-35. <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/1.-Klyuchovi-aspekti-rozvitku-agroturizmu.pdf>.

3. Закон України «Про туризм» прийнятий Верховною Радою України від 15.09.1995 № 31 (зі змінами та доповненнями) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%81%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC#w2_1

Прокопів Ю. О.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Агропромисловий сектор – один із локомотивів національної економіки України: галузь, що стабільно зростала до початку повномасштабної війни. Щорічне зростання становило 5-6%, частка сільськогосподарського виробництва у ВВП становила 10%, а разом із переробкою сільськогосподарської продукції - 16%. [1] Сільське господарство було одним із лідерів світового виробництва деяких видів продовольства.

Україна була лідером із міжнародної торгівлі олією соняшниковою (перше місце у світі), ріпаком та ячменем (третє та четверте місця відповідно) та іншою продукцією. Торгівля сільськогосподарською продукцією та продовольчими товарами приносила Україні щорічно близько 22 млрд. дол. США та становила 41% усього експорту. [2]

Збройна агресія Росії проти України істотно впливає на економіку нашої країни, зокрема її аграрний сектор. Основними точками вразливості для аграрного сектора стали:

1) Неможливість проведення польових робіт на тимчасово окупованих територіях та територіях, що знаходяться поруч із ними.

2) Блокування морських портів, і як наслідок – блокування експорту сільськогосподарської продукції морськими шляхами.

3) Руйнування інфраструктури виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції.

4) Погіршення забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами.

5) Дефіцит робочої сили та необхідність перекваліфікації.

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва та непередбачуваність воєнного процесу, окрім своєчасного вирішення поточних проблем галузі, необхідно також поступово формувати стратегічне бачення перспектив розвитку сільського господарства.

Отже, основними напрямками забезпечення стійкості та адаптованості аграрного сектору до функціонування в умовах війни мають бути такі:

1) Максимальне залучення прямих і непрямих фінансових заходів, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграріїв, збереження ними найманих працівників, недопущення банкрутства суб'єктів господарювання.

2) Забезпечення збору врожаю сільськогосподарських культур (формування резервів пально-мастильних матеріалів).

3) Досягнення стійкості продовольчих систем громад шляхом стимулювання створення замкнутого ланцюга забезпечення матеріально-технічними ресурсами (сільськогосподарська техніка, добрива, засоби захисту рослин).

4) Поступове відновлення технічних можливостей експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

5) Розроблення Стратегії розвитку агросектора, яка має вповні врахувати його конкурентні переваги, а також необхідність розвитку багатоукладності, збалансування структури виробництва, збільшення прибутковості капіталовкладень та землевіддачі. [3]

Усі ці заходи мають стати дієвими інструментами, які допоможуть уберегти більшість аграріїв від дефолтів та надати їм достатнього обсягу ліквідності. Повністю компенсувати втрати буде неможливо, адже експортний виторг сільгоспвиробників знизився, зокрема, через масштабні руйнування, блокування морських портів та знищення ринків збуту. Багато виробників взагалі припинили діяльність. Однак сподіваємося, що ці заходи все ж таки допоможуть підтримати продовольчу безпеку України.

Література

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko#:~:text=«За%20результатами%202021%20року%20сільське,—%20близько%2041%20%25%20за%20рік.>

2. Експорт сільськогосподарської продукції – Головбух, веб-сайт. URL: <https://www.golovbuh.com.ua/article/7618-eksport-slskogospodarsko-produkts>

3. Характеристика функціонування економічного та аграрного сектору України в

Савчук В. К.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРОФОРМУВАНЬ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Пріоритети аграрного сектору України до повномаштабного вторгнення РФ в Україну підтверджуються високою продовольчою безпекою країни, порівняно низькими споживчими цінами на агропродовольчі товари та результатами зовнішньої торгівлі. Агросектор в останні роки був однією з ключових галузей в зовнішньоекономічній діяльності України. Так, в 2021 р. сума валютної виручки за реалізацію агропродукції склала 27,8 млрд доларів США, що становить 41 % загальноукраїнського експорту. Найбільшу частку в експорті займала продукція рослинництва (56 % загального експорту агропродукції) з якої основна питома вага припадає на зернові культури. 25 % - на жири та олії, з якої найбільшу вагу займала соняшникова. Експорт готових продуктів становив 14 %, основу якого становила соняшникова макуха [1]. Найменша експортна виручка була від галузі тваринництва. За аналізований рік (2021 р.) сума від реалізації даної продукції склала 1,4 млрд дол. США, або тільки 5% загального експорту агропродукції. Основою експорту тваринницької продукції було м'ясо птиці.

На сьогодні аграрний сектор України залишився по-суті основним джерелом надходження іноземної валюти, при тому що країна-окупант робить все щоб перекрити і цей канал. Вона окупувала більше 20 % території України, зокрема Півдня країни, що значно знизило продовольчий і експортний потенціал, призвело до значного підвищення споживчих цін. Так, якщо в цьому році не завезли цибулі внаслідок окупації Херсонської області (основного постачальника цієї продукції), то ціни на цибулю порівняно з минулим роком зросли більше ніж в чотири рази. Отже, зменшення посівних площ і як наслідок валового виробництва сільськогосподарської продукції, скорочення валютних надходжень спричинило інфляційні процеси, зменшило фінансовий потенціал аграрних формувань.

Проте, як показує аналіз тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств у воєнний час, пріоритетними залишаються зернові та олійні

культури, олії та жири, м'ясо і субпродукти. Навіть в цих умовах Україна може експортувати з нового урожаю 35-40 млн т агропродукції [2]. Позитивним є те, що Україна нарощує експорт продукції з додатковою вартістю, зокрема крім олії та м'яса, збільшується експорт молочної продукції та продукції альтернативних джерел енергії (біоетанол, біогаз, біометан), а також продуктів переробки зернових культур [3].

В умовах руйнування національної економіки, в т. ч. аграрного сектору, значно скорочуються обсяги державної підтримки. Проте, держава зовсім не відмовляється фінансувати агровиробників. Зокрема, в проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження окремих видів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників» [4] йдеться про державну підтримку малих товаровиробників плодово-овочевої, плодово-ягідної та продукції тваринництва. За результатами PESTLE – аналізу, відновлення та збереження економічного потенціалу суб'єктів господарювання значною мірою залежить від надходження коштів/підтримки із зовнішнього середовища, оскільки можливості нашого бюджету досить обмежені. В цьому контексті важливими джерелами є іноземні інвестиції у різних формах, в т. ч. через надання грантів. Наприклад, зараз стартує грантовий конкурс «Сади Перемоги» - ініціатива проєкту SURGe «Супровід урядових програм в Україні», що фінансується урядом Канади та впроваджується компанією Alinea International [5]. Грантова підтримка може бути використана громадами на придбання техніки для обробітку землі, необхідних засобів для вирощування і переробки сільськогосподарської продукції, впровадження новітніх технологій та інші заходи, що сприяють нарощуванню продовольчого потенціалу. Переможці конкурсу одержать до 280 тис. грн на реалізацію свого проєкту. Отже, за звільнення/не звільнення окупованих територій та збільшення/зменшення обсягу фінансування, розвиток агроформувань може здійснюватися за різними сценаріями: від значного нарощування експортного потенціалу до їх функціонування на засадах самоокупності та самофінансування. Проте, за різних сценаріїв в пріоритеті залишаються технологічні чинники, пов'язані з впровадженням інноваційних енерго-, трудо-, ресурсощадних, екологічнобезпечних технологій; нарощування обсягів виробництва продукції з додатковою вартістю; оптимізація взаємозв'язків учасників виробництва агропродукції з постачальниками техніки, добрив й інших ресурсів та її споживачами; розвиток бізнес-аналітики, орієнтованої на прогнозування потреб споживачів, нових ринків збуту продукції, каналів реалізації, еквівалентних цін, оптимальних витрат на виробництво високоякісної продукції – передумову її конкурентоспроможності. Тільки комплексне вирішення цих проблем забезпечить повоєнне відновлення економіки аграрного сектору, стабілізацію і його динамічний розвиток.

Література

1. http://naas.gov.ua/newsukraine/?ELEMENT_ID=743
2. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228379.html>
3. <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/u-minahropolitiki-vvazhajut-shcho-ukrajina-perejshla-vid-sirovinnoji-modeli-ekonomiki-do-prodovolchoji.html>
4. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/117162>
5. <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/25224-hromady-mozhut-otrymaty-hrant-na-rozvytok-silskoho-hospodarstva.html>

O. Skarsem

Commercial Manager of Orange Business Services (Switzerland)

T. Kuts

PhD in Economics , Associate Professor

*Associate Professor Department of Statistics and Economic Analysis,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN SWITZERLAND AND UKRAINE

Switzerland has been actively developing its relations with Ukraine since the 1990s in various fields. Economic cooperation between the countries developed in the following directions: Energy and IT technologies; Industry: mining, metallurgical, chemical, machine-building; Wood processing industry: production of wood, lumber, building materials and furniture; Agricultural business and production of organic products; Pharmaceutical industry and medical equipment industry; Logistics; Tourism.

In order to support Ukraine on the path to sustainable development through the development of an inclusive society, the Program of Swiss Cooperation with Ukraine for 2020-2023 was developed with the support of the Swiss Embassy [1]. This program was prepared in the process of consultations with the Ukrainian government and partners: the State Secretariat for Economic Affairs of the Federal Department for Economic Affairs, Education and Science, the Swiss Agency for Development and Cooperation of the Federal Department of Foreign Affairs and the Department for Human Security Office for Political Affairs of the Federal Department of Foreign Affairs. It envisaged four areas of activity: "Peace, protection and democratic institutions", "Sustainable development of cities", "Small and medium-sized enterprises and competitiveness" and "Health care". These directions are interrelated, since the sustainable development of cities depends on democratic institutions, as well as on the investments of small and medium-sized enterprises, and the state of health of the population determines the economic development and potential of the country.

The successful implementation of a number of business programs and projects has a positive effect on the economic partnership of the countries. For example, the main goal of the Swiss-Ukrainian program "Development of trade with higher added

value in the organic and dairy sectors of Ukraine" (short name: Quality FOOD Trade Program) is the growth of trade with higher added value in the organic and dairy sectors on the domestic and export markets in order to , to contribute to the overall goal of sustainable and comprehensive growth in Ukraine.

The Swiss-Ukrainian program "Development of trade with higher added value in the organic and dairy sectors of Ukraine" is financed by the Swiss State Secretariat for Economic Affairs, with the involvement of the private sector of Ukraine. The program is implemented by the Research Institute of Organic Agriculture (FiBL, Switzerland) in partnership with SAFOSO AG (Switzerland), a Swiss consulting company that works in the direction of food safety from healthy animals. The program started in August 2019 and will run until June 2023.

However, the Russian war in 2022 made adjustments to further Swiss-Ukrainian cooperation. Since the beginning of the war, Switzerland has provided Ukraine with about 5.4 thousand tons of humanitarian aid, including medical and fire-fighting equipment, sheltered more than 60 thousand evacuated Ukrainians, agreed to accept 155 wounded Ukrainian children for treatment, and invited Ukrainian sappers to train in demining [3].

In the future, Switzerland will double funding in the framework of cooperation with Ukraine to more than 100 million Swiss francs by the end of 2023. Switzerland provides funding through multilateral partners of Ukraine - the UN, OSCE, Red Cross, World Bank, EBRD. At the same time, 15 million Swiss francs will be allocated to support the further development of digitalization, namely for the expansion of the Electronic Government for Government Accountability and Public Participation Program (EGAP), as well as for supporting the digitalization of Ukraine and assistance in restoring telecommunications systems in the de-occupied territories [2].

Currently, Switzerland focuses not only on the recovery plan and programs of financial assistance to Ukraine, but on the possibilities of developing economic cooperation with Ukrainian business, finding new logistics solutions for the export of Ukrainian products.

Business associations and public organizations, in particular Ukrainian-Swiss Business Association (USBA), contribute to the establishment of ties and the development of long-term cooperation between Swiss and Ukrainian enterprises. The association helps to organize access to markets and introduction to business circles to find partners; provides legal, tax and financial consultations; provides information on industry analytics, as well as expert advice on logistics, transportation, customs duties, export and import operations; helps with trade show registration, business presentation and meeting arrangements.

Now it is important for Ukraine to continue reforming, despite the war, because these changes increase its resilience and lay the foundations for successful reconstruction.

References

1. Програма швейцарського співробітництва з Україною на 2020–2023 роки

<https://www.eda.admin.ch/content/dam/countries/countries-content/ukraine/uk/cooperation-programme-leaflet-2020-23-UA.pdf>

2. Швейцарія подвоїть підтримку України до понад 100 мільйонів франків до кінця 2023 року <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/5/688853/>

3. Як російська агресія змусила Швейцарію посилити співпрацю з НАТО <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/3/7147969/>

Собченко Т. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

З 2014 року в Україні відбувається зміна адміністративно-територіального устрою на засадах децентралізації, складовими якої є трансформація міжбюджетних відносин, зміна структури місцевих бюджетів, передача управлінських функцій на місця - територіальні громади [1]. Це означає, що на сьогоднігострою є потреба якісного сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем.

Збалансований регіональний розвиток ґрунтується на якісній аналітичній оцінці параметрів потенційних можливостей громад до забезпечення умов ефективного відтворення природно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, покриття своєї фінансової самостійності. Такими потенційними можливостями є доходи населення, які визначають капітальні інвестиції, а як наслідок – рівень економічного зростання регіонів. Прогрес регіонів в сучасних умовах сталого розвитку передбачає зміщення акцентів на людину, її якість життя та добробут.

За своєю суттю, людський капітал на регіональному рівні є інтегрованою кількісною та якісною характеристикою відтворення робочої сили, що забезпечує певні можливості у створенні матеріальних і духовних благ регіону. Основним кількісним показником людського капіталу є чисельність населення, яка, згідно даних Державної служби статистики Україна протягом останнього десятиліття значно скоротилась.

Аналіз динаміки загального приросту населення показав, що протягом 2015-2020 років в усіх областях України відбувалося скорочення його чисельності. В цілому по країні скорочення населення зросло з 145 тис. осіб 2015 р. до 314 тис. осіб у 2020 році. Приріст населення був лише в Київській області, що обумовлено впливом «столичних» переваг. Аналітична оцінка динаміки основних показників, що розкривають людський капітал в розрізі регіонів (в т.ч. міграційний приріст населення, його зайнятість, доступність освіти та медицини, рівень популяризації наукових досліджень), ще раз

підтверджують наявність високих потенційних можливостей для створення та нарощення людського капіталу в нашій країні [1-4].

На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону та лягає в основу формування людського капіталу є валовий регіональний продукт. Оцінювання основних показників людського капіталу за допомогою побудови економетричних моделей унаочнює основні резерви, що дозволяє розробити практичні рекомендації щодо удосконалення його відтворення.

Основними напрямками ефективного розвитку людського капіталу на регіональному рівні є: формування середовища для його відтворення; збільшення інвестицій в ключові сфери (здоров'я, освіта, культура); розбудова інноваційної діяльності та практичне впровадження її результатів; переорієнтація ринку праці відповідно з врахуванням сучасних вимог (в т.ч. забезпечення гендерної рівності, гнучкої зайнятості); розробка дієвої міграційної політики; підвищення конкурентоспроможності трудових ресурсів (в т.ч. оплати праці); формування простору для соціально-культурного розвитку особистості [2].

Наведені заходи потребують як значного фінансування, так і витрат часу. Однак, управління відтворенням людського капіталу має стратегічний характер. За умовами проведеної децентралізаційної реформи, громади отримали значну незалежність, що відкриває як великі можливості, так і несе ряд загроз. Тепер, саме від умілості менеджменту залежатиме досягнення стратегій розвитку громад, а також економічний розвиток і зрілість як регіону, так і країни в цілому. Глобалізаційні умови господарювання визначають, що розвиток можливий там, де найбільш сприятливий економічний клімат. І це ключовий інструмент громад, адже створення привабливих бізнесу умов є прямим каналом наповнення бюджету. Інвестуючи сьогодні в людський капітал, громада фактично будує платформу, яка стане спільним «будинком» для людей (як робочої сили), бізнесу та самоврядування, що підвищить рівень регіонального та загальнодержавного економічного розвитку [1,4].

Отже, розглянувши людський капітал як ключовий чинник збалансованого регіонального розвитку, варто відмітити, що на сьогодні в Україні маємо інклюзію (розходження) в усіх сферах на мезо- рівні управління. З одного боку, це є цілком виправданим, а з іншого – наслідок відсутності стратегічного плану розвитку та інструментів його реалізації. Функціонування муніципалітетів на децентралізаційних засадах унаочнить ці недоліки, адже їх наявність унеможливорює ефективне управління та забезпечення самокупності громади. Саме оцінка показників відтворення людського капіталу дає глибше уявлення про фундаментальні сфери громади, а людські ресурси є основою регіонального розвитку. Це і є відправна точка стратегічного розвитку громад, адже людський капітал вже не є стратегічним активом, в сучасних умовах – це стратегічний імператив. І ті, хто першим це визнає, отримає свої конкурентні переваги.

Література

1. Леоненко Н. А. Роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. Глобальні та національні проблеми економіки. 2008. Вип. 23. С. 366–372. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/72.pdf>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: затверджена рішенням Президії НАН України та колеги Державної служби статистики України від 13.06.2012 р. № 123-м. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://idss.org.ua/ukr_index/Methodika_ua.pdf
4. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна; Державна служба статистики України. – К., 2018. – 72с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017_pdf.pdf

Старюк В. В.

*здобувач другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Біляк Ю. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах інтеграції України до світового економічного простору аграрний сектор є однією з пріоритетних та стратегічно важливих галузей національної економіки. Стратегічне значення аграрного сектору економіки України зумовлено його місцем у системі виробничих зв'язків, потужним експортним потенціалом, домінуючим внеском у формування державної та світової продовольчої безпеки. Виступаючи ключовим фрагментом національної економіки агробізнес України виявився найбільш уразливим до негативної дії чинників нестабільності на фоні повномасштабної агресії Росії проти України. Окупація територій та земель, руйнування налагоджених роками виробничо-технологічних процесів, логістичних ланцюгів, заблоковані морські порти, знищення виробничо-ресурсного потенціалу стали справжнім випробуванням для аграріїв. Стабілізація і подальший розвиток аграрного сектору національної економіки неможливі без виваженої державної політики, розробки довгострокових та короткострокових заходів щодо забезпечення активізації агробізнесу, зростання його конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Проблемним аспектам та напрямкам стабілізації розвитку аграрного сектору економіки, визначення його стратегії розвитку в умовах деструктивних

змін національної економіки присвячено публікації таких науковців, як Костецький Я.І. [1], Бородіна О., Мамчур В., Сабій І. М., Гадзало Я. М..

До повномасштабного вторгнення Росії в Україну внесок сільського господарства у ВВП країни був досить вагомим. За офіційними даними серед секторів найбільшу частку української економіки складає оптова та роздрібна торгівля (13,8%), сільське/лісове/рибне господарство (10,6%) та переробна промисловість (10,3%). Потужний і стабільний аграрний сектор України є вкрай важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки у всьому світі. Зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів за підсумками 2021 року збільшився на 24% у порівнянні з 2020 роком та досяг понад 35,4 млрд \$, або 25,1% усього зовнішньоторговельного обігу товарами України. При цьому експортовано продукції аграрного сектору на суму 27,7 млрд \$ (або 40,7% від загального експорту товарів з України), що на 25% більше, ніж у 2020 році. Найвагомими частинами експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції у 2021 році залишились зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій. Основними країнами, до яких постачалась українська агропродовольча продукція, були: Китай, питома вага якого становила 15,5% у структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, Індія – 7,1%, Нідерланди – 6,4%, Єгипет – 5,8%, Туреччина – 5,3%.

За визначенням представників Європейської бізнес асоціації на період війни визначено три пріоритети в аграрній сфері: 1) розвиток експортної логістики; 2) зберігання врожаю; 3) кредитування та доступ до фінансування для агросфери. На думку представників Європейської бізнес асоціації, післявоєнний розвиток аграрної галузі передбачає розвиток переробки, зростання доданої вартості, розвиток біоенергетики, тваринництва, садівництва і т.д..

Розглядаючи можливості формування нової євро орієнтованої агропродовольчої системи України, Ольга Бородіна зауважує на активізації розвитку саме малого підприємництва в аграрній сфері, спрямуванні аграрної політики на забезпечення рівних прав для всіх груп суб'єктів з прозорим і справедливим доступом до сільськогосподарських та інших земель, виробничих ресурсів, вільним доступом до збуту й конкуренцією на справедливій основі. Наслідком застосування цих підходів стане зміна аграрної структури, що дозволить сімейним фермам використовувати свій виробничий потенціал для створення суспільних благ і місцевого розвитку, а також сприятиме забезпеченню адаптації аграрної структури України до ЄС. Крім того, відповідно до європейських цінностей необхідно змінити законодавство у сфері, зокрема, земельних відносин (ринку землі), оподаткування сільського господарства й соціального забезпечення. Важливість активізації аграрного підприємництва підтверджується утвердженням його в якості провідного інструменту вирішення соціально-економічних завдань, таких як: створення додаткових робочих місць, зниження рівня безробіття; подолання бідності;

формування середнього класу; становлення конкурентного ринкового середовища та ін. За таких умов державою має бути посилено аграрну політику сприяння розвитку дрібнотоварного виробництва в сільському господарстві, особлива увага має бути приділена стимулюванню реалізації підприємницького потенціалу власників земельних ділянок шляхом набуття ними статусу товаровиробника сільськогосподарської продукції у формі, зокрема, сімейного фермерського господарства. Країни Європейського Союзу застосовують різні регуляторні механізми, виходячи з національних інтересів, необхідності гарантування продовольчої безпеки та особливостей економіки й організації ведення раціонального сільського господарства. При цьому пріоритет надається збереженню і розвитку фермерських господарств сімейного типу. Основою моделі аграрного устрою, яка надасть можливість найефективніше забезпечити всебічний сталий розвиток сільських територій та збереження сільської поселенської мережі, визнано одноосібні, фермерські та сімейні фермерські господарства.

Аграрний сектор економіки, незважаючи на загрози зовнішнього середовища та проведення повномасштабної війни в Україні, показав свою спроможність виконувати головну його роль у забезпеченні продовольчої безпеки населення України та світу. Більш уразливими до ситуації опинилася великі сільськогосподарські підприємства, тоді як фермерські господарства та господарства населення показали свою стійкість у складній політичній та економічній ситуації. Відтак, першочерговими заходами щодо підтримки розвитку та забезпечення економічної стабільності суб'єктів агробізнесу у короткостроковій перспективі має бути фінансова підтримка саме малого та середнього підприємництва через впровадження бюджетних грантових програм для розвитку стратегічно значущих галузей аграрного виробництва. Саме сімейні ферми у своєму розвитку дозволять надати додаткові можливості для вирішення соціально значущої проблеми зайнятості населення, впровадження диверсифікації та спеціалізації виробництва, розроблення актуальних ніш за окремими видами рослинницької та тваринницької продукції, Перспективно доцільною видається можливість активізації розвитку аграрного виробництва через податкове стимулювання шляхом відновлення спеціального пільгового режиму оподаткування ПДВ сільськогосподарських товаровиробників рослинницької та тваринницької продукції, що дозволить спрямовувати акумульовані суми ПДВ на цільове використання для забезпечення ефективної сільськогосподарської діяльності.

Література

1. Костецький Я. І. Новітня парадигма розвитку аграрного сектору України: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Тернопіль : THEU, 2019. 473 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38556>
2. Русан В. М. Особливості функціонування аграрного сектору економіки в умовах війни URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>

Штакал В. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Собченко Т. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифрова трансформація радикально змінює глобальний бізнес-ландшафт. Усі сфери життєдіяльності людини на сьогодні просякнуті інформаційними технологіями. Підприємство, як елемент еколого-економічної системи, відчуває вплив різних факторів, що призводить до зміни вектору реалізації його першочергової мети: отримання максимального прибутку із понесенням оптимальної величини витрат.

З метою дотримання рівноваги при реалізації стратегії розвитку підприємство потребує впливу управлінського персоналу шляхом прийняття виважених науково-обґрунтованих управлінських рішень. Прийняття таких рішень можливе лише на основі фактичних, актуальних інформаційних даних про реальний стан об'єкта впливу. Побудувати ефективну модель сучасних бізнес-процесів неможливо без використання інформаційних технологій [1].

Реалізація основних напрямків розвитку держави згідно із вимогами міжнародних угод та договорів і намічених цілей розвитку держави можливе через активне впровадження цифровізації в усі сфери господарської діяльності суб'єктів господарювання та у систему управління державою. Керівники підприємств використовують ключові важелі цифрової трансформації, включаючи соціальні платформи, мобільність та аналітику, щоб підвищити продуктивність і охоплення більшої кількості клієнтів для розвитку бізнесу.

З кожним роком цифрова трансформація посідає все вагомніше місце у нашому житті. Діджиталізація проникає майже у всі сфери промисловості та послуг, робить незворотні зміни в управлінні компаніями, удосконалюючи їх фінансово-господарську діяльність та роблячи їх більш гнучкими та конкурентоспроможними на ринку. Діджиталізація відкриває перед організаціями багато нових можливостей для подальшого ефективного розвитку та є дієвим механізмом у реалізації позитивних змін в компаніях [2].

Планування є однією з найважливіших функцій менеджменту, оскільки за його відсутності суттєво ускладнюється управління більшістю процесів дослідження, розроблення нових продуктів, формування конкурентних переваг і напрямів збутової діяльності, впровадження необхідних для постачальників стандартів, адаптації до потреб ринку та мінімізації ризиків, розвитку

підприємства. Необхідність планування спричинена умовами жорсткої конкуренції, динамічним економічним середовищем та змінами ринкової ситуації [3].

Оптимізація планових рішень полягає в розробці варіантів планових розрахунків для того, щоб вибрати з них найоптимальніший. Відтак можуть використовуватися різні критерії вибору: 1) максимум прибутку (доходу) на грошову одиницю вкладеного капіталу; 2) економія фінансових ресурсів, тобто мінімум фінансових витрат; 3) економія поточних витрат; 4) мінімум вкладення капіталу за максимально ефективного результату; 5) максимум абсолютної суми одержаного прибутку [4].

Джерелами інформації для процесу планування є системи зовнішнього і внутрішнього середовища. Окремі автори для дослідження факторів впливу зовнішнього середовища пропонують використовувати методіку, яка дозволить урахувати наявні проблеми галузі державного, економічного технологічного та інноваційного характеру та багатогранність діяльності підприємства і пропонують структурувати фактори зовнішнього середовища макrorівня за методикою T.E.M.P.L.E.S. До переваг такого підходу автори відносять те, що вона дозволяє в структурованій формі охопити суттєвий обсяг факторів впливу зовнішнього середовища. В процесі планування досить важливо врахувати фактори внутрішнього середовища, яке характеризує потенціал підприємства. Процес планування на підприємствах варто здійснювати в такій послідовності: - проведення SWOT-аналізу; - визначення стратегічних напрямів розвитку підприємства; - формування мети планування; - визначення ключових показників, які підлягають моніторингу в процесі реалізації плану; - мотивація працівників з метою підвищення ефективності діяльності підприємства; - покращення системи маркетингу; - контроль за реалізацією плану; - коригування за потреби плану; - досягнення мети планування; - розробка нових планів на основі SWOT-аналізу та нових стратегічних цілей [5].

Таким чином, процес планування відіграє важливу роль в системі управління підприємством, оскільки має за мету формування цілей підприємства (як стратегічних так і тактичних). Узагальнення існуючих підходів до визначення сутності планування показало, що процес планування передбачає розроблення і встановлення керівництвом підприємства системи кількісних і якісних показників його розвитку, в яких визначаються темпи, пропорції і тенденції розвитку підприємства як у поточному періоді, так і на перспективу.

Література

1. Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 24 (2). С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2019_24%282%29__24.
2. The 2017 State of Digital Transformation, Brian Solis. URL: <https://www.prophet.com/wp-content/uploads/2018/04/Altimeter--2017-State-of-DT.pdf>.

3. Gerbert van den Berg, Paul Pietersma Key Management Models. The 75+ models every manager needs to know. – Pearson. 2015. 326 p.
4. Звіт Глобального центру з цифрової трансформації бізнесу: Digital Vortex. How Digital Disruption Is Redefining Industries. URL: <https://www.cisco.com/c/dam/en/us/solutions/collateral/industry-solutions/digital-vortex-report.pdf>.
5. Войтко С. В. Управління проектами та стартапами в Індустрії 4.0 : підручник / С. В. Войтко. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. – 200 с.

Якимовська А. В.
*асистент кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вранці, 24 лютого, вся Україна прокинулася від жахливих новин: повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави. Але нескореність та мужність українців зламала плани окупантів на швидкий розвиток подій.

Ці події зачепили всі можливі сфери суспільства, не оминувши і земельні відносини.

Регулювання земельних відносин — одне з надважливих і стратегічних питань. Нові реалії вимагають найшвидшого реагування і коригування бізнес-процесів в умовах дії воєнного стану. Тому за короткий час відбулися серйозні трансформації, що, безумовно, є плюсом для всіх гравців аграрного та земельного ринку.

Напевно, головним нововведенням є автоматичне поновлення договорів. Зокрема, передбачається, що договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін таких договорів. Крім того, таке поновлення не потребує внесення відповідних змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а сам договір вважається поновленим без внесення відповідних відомостей до реєстру. Ці зміни було впроваджено для забезпечення збереження чинності таких договорів та легального використання користувачами земельних ділянок у своїй господарській діяльності, оскільки через ведення бойових дій, не всі мають можливість пролонгувати договори у звичному порядку.

Значну увагу під час врегулювання земельних відносин в умовах воєнного стану приділено орендним відносинам. Зокрема, передбачено спрощення передання земель державної та комунальної власності в користування.

В умовах воєнного стану надано можливість передавати в оренду земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності (крім тих, що перебувають у постійному користуванні осіб, які не належать до державних, комунальних підприємств, установ, організацій), а

також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок і земельних часток (паїв) без проведення земельних торгів. Однак слід звернути увагу, що такі земельні ділянки можна надавати лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Вперше землекористувачам, які використовують земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності на праві постійного користування (крім державних, комунальних підприємств, установ, організацій) та емфітевзису, надано право передавати їх в оренду. Такі ділянки передають в оренду строком до одного року та лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. У цьому випадку також дозволено передання в оренду земельної ділянки, яку не віднесено до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, без зміни її цільового призначення.

Договір оренди укладають в електронній формі, він підлягає держреєстрації у книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань, а право оренди виникає з дня державної реєстрації договору оренди землі.

Також було спрощено порядок передання в оренду земельних ділянок державної та комунальної власності особам та підприємствам, виробництво яких переміщено (евакуйовано) із зони бойових дій.

Відбулися уточнення і в порядку зміни цільового призначення земельних ділянок на період дії воєнного стану.

Не можна залишити без уваги питання ринку земель. З липня 2021 року до початку війни було укладено близько 100000 договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Проте зрозуміло, що після 24.02.2022 така динаміка фактично звелась до нуля.

Ключовими елементами процедури оформлення договору купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення є функціонування державних інформаційних систем, зокрема Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру (далі – ДЗК). Без їх одночасного функціонування посвідчення договорів купівлі-продажу земельних ділянок та, відповідно, реєстрація права власності неможливі.

Із запровадженням воєнного стану роботу всіх інформаційних систем задля безпеки було припинено. Отже, наразі можемо констатувати, що ринок землі сільськогосподарського призначення поставлено на паузу.

Придбати землі можливо і на земельних торгах. За загальним правилом, виключно на земельних торгах дозволено продавати або передавати в користування (оренду, суперфіцій, емфітевзис) земельні ділянки державної та комунальної власності, а земельні ділянки приватної форми власності дозволено продавати або передавати у користування лише з ініціативи їх власників.

Проте на час дії воєнного стану спрощено можливість отримання в користування земельних ділянок державної та комунальної власності. Наразі

заборонено проводити земельні торги щодо набуття прав оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності.

Про те такі вимоги не поширюються на земельні ділянки приватної форми власності та інші категорії земель. Тобто фактично на земельних торгах можна придбати або отримати в користування земельні ділянки, які не підпадають під ці заборони воєнного часу.

Однак, навряд чи вдасться придбати землі сільськогосподарського призначення, оскільки через припинення роботи ДЗК нотаріус не зможе здійснити перевірку набувача такої земельної ділянки, зокрема загальну площу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності особи.

Отже, всі зміни, які відбулися у питаннях врегулювання земельних відносин в умовах воєнного стану спрямовано на надання пріоритету публічним інтересам над приватними. Такі дії держави є цілком зрозумілими, оскільки наразі необхідно мобілізувати максимальну кількість ресурсів для перемоги над ворогом.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.22 № 2145-IX.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 21.04.22 №2211-IX.

3. Муравська Н. Державне регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. Електронне видання «Юрист та закон». 2022. №19.

4. Агропортал: 5 ключових змін у земельних відносинах під час воєнного стану https://agroportal.ua/news/ukraina/5-klyuchovih-zmin-u-zemelnih-vidnosinah-pid-chas-voyennogo-stanu?fbclid=IwAR2o4mrHdY5SfX6y7Q5AzlKsgBHAvtPvCpX-NBYTC2mlHn05qSVaW_DajZg (дата звернення: 01.10.2022).

Секція 2. Інформаційно-інноваційне забезпечення управління стратегічним розвитком в умовах повоєнної стабілізації

Альошин В. Є.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

науковий керівник: Гуцаленко Л. В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ВИКЛИКИ ЯКІСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах високого ступеня економічної невизначеності аудит, як форма контролю, полягає в оцінюванні перспектив функціонування суб'єктів господарювання і своєчасному інформуванні потенційних користувачів фінансової інформації про наявні ризики, що здатні впливати на можливість їх безперервної діяльності. Аудиторський контроль базується не тільки на використанні інформації, а й сам бере безпосередню участь у формуванні інформаційного забезпечення системи управління.

Одним із основоположних принципів складання фінансової звітності підприємства є принцип безперервності, який забезпечує припущення, що суб'єкт господарювання продовжує свою господарську діяльність в реальному та майбутньому періоді.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики інформаційного забезпечення аудиту, а також обґрунтування галузевих аспектів вітчизняного аудиту в агробізнесі здійснили такі вчені як: Базилевич В.Д., Гуцаленко Л.В., Дем'яненко М.Я., Дудка К.П., Жук В.М., Кузик Н.П., Олійник С.О., Шатковська Л.С., та інші.

Під інформаційним забезпеченням аудиту безперервності діяльності розуміють певним чином упорядковану сукупність інформації, яку формують і використовують на різних стадіях процесу аудиту. Основою інформаційного забезпечення аудиту безперервності діяльності є економічна інформація з внутрішніх та зовнішніх джерел, що характеризує виробничу і фінансово-господарську діяльність суб'єктів контролю.

Інформацію про фінансово-господарську діяльність для забезпечення аналітичної оцінки аудитор отримує з інформаційного поля облікового

відображення, результатів внутрішньогосподарського контролю, різних форм та видів звітності, а також із зовнішніх джерел.

У звітності більшості компаній агробізнесу за 2021-2022 роки важливу роль відіграватиме саме припущення про безперервність діяльності, так званий «going concern», адже виклики, спричинені пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням росії на територію України, на жаль, суттєво впливають на спроможність компаній проводити діяльність безперервно, тому належне інформаційне забезпечення аудиту даного припущення є надзвичайно важливим в умовах невизначеності, що склалися в Україні.

Формуючи фінансову звітність, управлінський персонал повинен оцінювати здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Суб'єкт господарювання складає фінансову звітність на основі безперервності, якщо тільки управлінський персонал не має намірів ліквідувати суб'єкта господарювання чи припинити діяльність або не має реальної альтернативи таким заходам. Якщо під час оцінювання управлінський персонал знає про суттєві невизначеності, пов'язані з подіями чи умовами, які можуть спричинити значний сумнів щодо здатності суб'єкта господарювання продовжувати діяльність на безперервній основі, надзвичайно важливим є належне розкриття цієї інформації про такі невизначеності та забезпечення аудитора всією необхідною інформацією для аналізу та формування висновку незалежного аудитора [1].

Внаслідок пандемічної кризи більшість підприємств зіткнулася з проблемою ліквідності, різкого зменшення прибутків, перебоями з постачаннями, втратою клієнтів, вимушеними простоями, втратою персоналу, тощо. Повномасштабне військове вторгнення росії на територію України відповідно посилило виклики та невизначеність для агропідприємств, оскільки виникло багато негативних факторів впливу, зокрема: втрата ринків збуту та зміна логістичних маршрутів з реалізації продукції, знищення або пошкодження майна, тимчасовою окупацією окремих філіалів, активів, зменшенням вартості активів, втратою клієнтів, простоями діяльності, втратою кваліфікованих фахівців, та інше, які мають значний вплив на результати господарювання та, головне, безперервності їх діяльності.

У 2022 році відбулося стрімке зростання цін на продукти харчування та відчувався дефіцит продовольства у всьому світі внаслідок продовольчої та економічної кризи під час пандемії COVID-19. Ще до війни в Україні ціни на продукти харчування вже були на рекордно високому рівні, і станом на початок лютого 2022 року за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН вони вже зросли на 20 % у порівнянні з попереднім роком. У березні внаслідок війни ціни ще більше підвищились, і в порівнянні з минулим роком стали вищими ще на 40 % [3]. Також з початку війни пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 388 підприємств, 43,7 тисячі одиниць сільськогосподарської техніки, 511 адмінбудівель, а загальна сума прямої шкоди економіці України від пошкодження та руйнування інфраструктури становить 108,3 млрд доларів або 2,9 трлн гривень [4].

У зв'язку із цим користувачі фінансової звітності хочуть зрозуміти не тільки те, як компанії мають намір подолати тиск і невизначеність, створені пандемією та воєнним станом, але й спосіб, яким вони мають намір підтримувати свою платоспроможність і ліквідність протягом короткого, середнього та довгострокового періодів. Тому важливо, щоб річні звіти включали чітку та вичерпну інформацію про життєздатність і безперервність діяльності, а аудит зі своєї сторони за результатами перевірки всієї отриманої інформації надавав обґрунтований рівень впевненості у тому, що дані достовірні та вільні від суттєвих викривлень.

В ході дослідження ми дійшли висновку, що інформаційне забезпечення аудиту безперервності діяльності суб'єктів господарювання в умовах високого ступеня економічної невизначеності, особливо на підприємствах агробізнесу, на сьогоднішній день недостатнє. Зокрема, не досить повно управлінським персоналом аналізується та розкривається у фінансовій звітності інформація, що стосується безперервності діяльності, не здійснюється пофакторний аналіз подій та умов, що впливають на спроможність підприємств діяти безперервно, не розробляються дії у відповідь, що можуть знівелювати або знизити до прийняттого рівня ризик безперервності та, найважливіше, не надається аудиторам вся наявна та необхідна інформація для здійснення якісної перевірки та формування обґрунтованої думки.

Це все ознаки відсутності методичних підходів до оцінки сучасного рівня ризиків і ступеня економічної невизначеності з боку бізнесу, та недостатності розроблених шаблонів аудиторських процедур для отримання достатніх та адекватних доказів з боку суб'єктів аудиторської діяльності.

Узагальнюючи вище викладене доходимо висновку, що для ефективного виконання аудиту в частині дотримання підприємствами агробізнесу принципу безперервності діяльності в умовах воєнного стану та в майбутній повоєнний період, надзвичайно важливим є інформаційне забезпечення аудиту інформацією стосовно наявних ризиків спроможності підприємств агробізнесу діяти безперервно, адже від цього залежить чи дійде аудитор висновку про наявність подій або умов, які можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання функціонувати безперервно та своєчасно повідомить про це осіб, наділених найвищими повноваженнями та згодом потенційних користувачів фінансової звітності у своєму висновку. Забезпечення аудиторів необхідною інформацією стосовно безперервності діяльності сприятиме завчасному виявленню ризиків, оцінки їх впливу на діяльність підприємства, його фінансову звітність та якісному виконанню завдання з аудиту в цілому.

Література

1. Подання фінансової звітності : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1: веб-сайт. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013 (дата звернення: 19.09.2022);
2. Міжнародний стандарт аудиту 570 (переглянутий) «Безперервність діяльності». Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016–2017 рр. Ч. I. С. 604–634;

3. Food prices jump 20.7% yr/yr to hit record high in Feb, U.N. agency says. Reuters: веб-сайт. URL: <https://www.reuters.com/world/food-prices-hit-record-high-february-un-agency-says-2022-03-04/> (дата звернення: 19.09.2022);

4. Слово і діло: аналігічний портал. Прямі збитки від війни : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/02/novyna/finansy/pryami-zbytky-vijny-oczinyuyutsya-bilsh-nizh-108-mlrd-dolariv-kse> (дата звернення: 19.09.2022).

Буличов В. А.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

*науковий керівник: **Гуцаленко Л. В.***

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри обліку та оподаткування,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ГЕНЕЗИС ВИРОБНИЦТВА ТА СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ КВІТНИКАРСТВА

Бухгалтерський облік усіх господарських операцій та процесів потребує документального оформлення згідно з вимогами чинного законодавства та забезпечує діяльність агробізнесу в правовому полі України.

Квітникарство є одним із естетично приємних видів сільського господарства галузі рослинництва, який займається селекцією, розмноженням, вирощуванням рослин з декоративними цілями: зрізування рослин для букетів, вирощування горщечних рослин. Впровадження новітніх технологій дозволяє отримувати бажані рослини на протязі всього року, що дає змогу постачати готову продукцію на ринок постійно.

Культури квітникарства включають клумби, кімнатні рослини, кімнатні квіти, садові та горщиківі рослини, зрізану культурну зелень і зрізані квіти. Як правило, квіти використовуються для прикраси, естетики та для обміну привітаннями. Квіти пов'язані з процвітанням і благополуччям, що приносить користь ринку квітництва в усьому світі.

Оскільки квіткові належать до сільськогосподарських культур, то організація виробничого процесу загалом має такі самі риси, що й вирощування інших культур галузі рослинництва, однак під час вирощування та виходу продукції виникають виробничі витрати, склад яких регламентується Методрекомедаціями № 132: витрати на оплату праці, насіння та посадковий матеріал, паливо та мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин, роботи та послуги, витрати на ремонт необоротних активів, інші витрати на утримання основних засобів, інші витрати та загальновиробничі витрати.

Сільгосп підприємства можуть додатково вводити статті витрат, які дозволять повною мірою накопичувати дані про економічно однорідні господарські операції. Наприклад: витрати на полив (зрошення), вартість безповоротної тари (у разі вирощування квітів у горщиках), орендна плата (якщо орні землі під квітковими перебувають в оренді) та інші [1].

Звичайно для вирощування і розвитку квіткових культур потрібні спеціальні комплексні рішення. Тому, щоб підібрати товари для квітництва, необхідно врахувати декілька важливих критеріїв:

- вид певних рослин, за якими потрібно організувати догляд;
- спосіб розмноження рослин;
- основні вимоги до підготовки ґрунту для висаджування квітів;
- наявність/відсутність певних добрив;
- регулярність поливу;
- можливість захистити рослини від різних шкідників та хвороб.

Згідно зі світовою картою квітництва, оприлюдненою банком, у торгових потоках галузі в останні роки мало що змінилося. Зокрема, міжнародні поставки квітів та декоративних рослин сьогодні надходять із тих самих країн, що й у 2015 році.

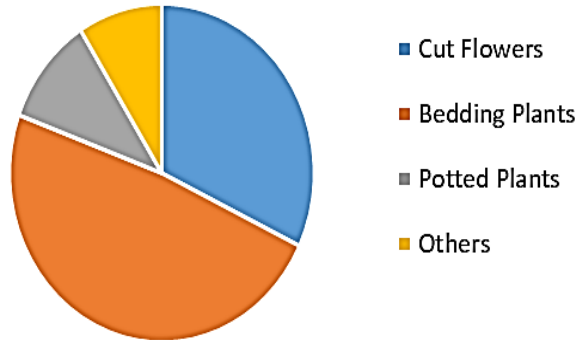
Однак, щодо впливу війни в Україні на експорт квітів, зазначимо, що занепокоєння викликають в основному високі ціни на газ, які збільшують собівартість вирощування. Відповідно виникає питання про подальшу готовність споживачів купувати дорогі квіти та рослини, враховуючи загальну інфляцію.

Зростання індустрії електронної комерції разом із проникненням Інтернету та смартфонів у всьому світі сприяють зростанню ринку квітництва. Крім того, перехід до віртуалізованої торговельної мережі сприяє координації логістики та доступності інформації в ланцюжку постачання квітництва. Це допомагає всім учасникам управління ланцюгом постачання отримувати доступ до інформації в реальному часі в ланцюзі постачання квітництва та забезпечує плавне, економічно ефективне та швидке розповсюдження продукції квітництва. Ці фактори також сприяють зростанню ринку в усьому світі [2].

Data Bridge Market Research аналізує, що ринок квітництва прогнозує зведений річний темп зростання (CAGR) 8,60% протягом прогнозованого періоду 2021-2028. Зростання та розширення індустрії електронної комерції, особливо в країнах, що розвиваються, зростання схильності населення до садівництва, зростання прогресу в галузі біотехнологій є основними факторами, пов'язаними зі зростанням ринку квітництва. Це означає, що ринкова вартість квітництва, яка в 2020 році становила 3,65 мільярда доларів США, до 2028 року зросте до 7,062 мільярда доларів США [3].

Аналіз глобального сегменту ринку продукції квітництва (рис. 1).

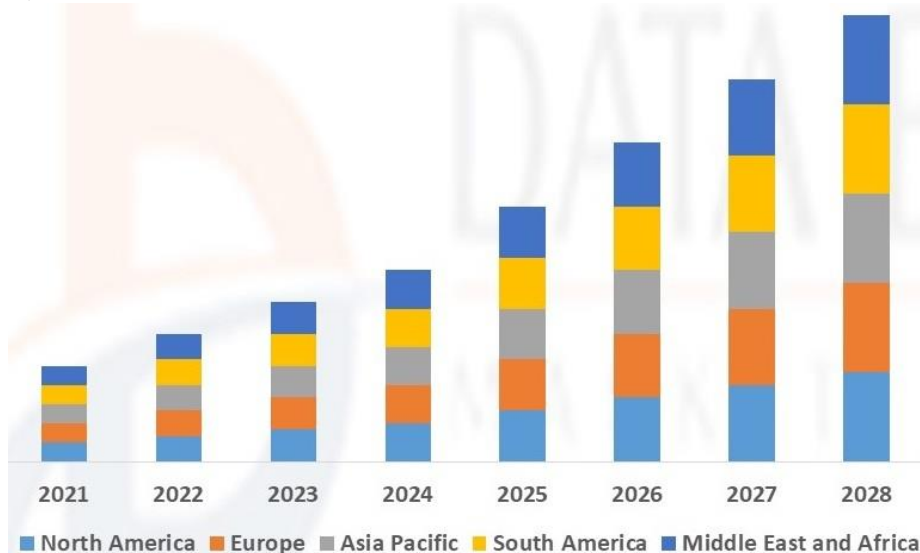
Global Floriculture Market, by Type 2021 (%)

Рис.1. Глобальний ринок продукції квітництва, 2021, %
Джерело: [2].

Залежно від типу ринок квітництва поділяється на зрізані квіти (Cut Flowers), клумбові рослини (Bedding Plants), кімнатні рослини (Potted Plants) та інші (Others). Сегмент зрізаних квітів займав найбільшу частку ринку, становлячи 83% у 2021 році. Зростання сегмента пояснюється зростанням популярності зрізаних квітів серед споживачів завдяки їхньому солодкому запаху та красі. Крім того, зрізані квіти легко обробляти та збирати, вони стійкі до хвороб і шкідників [2].

Очікується, що глобальний ринок квітництва зросте на 8,60% у прогнозованому періоді з 2021 по 2028 рік і, ймовірно, досягне 7,062 мільярдів доларів США до 2028 року. Зростання та розширення галузі електронної комерції, особливо в країнах, що розвиваються, прискорять темпи зростання ринку (рис.2).

Рис.2. Прогнозний світовий ринок продукції квітництва до 2028 року, доларів США.

Джерело: [3].

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновків, що зростання

ринку продукції квітникарства у вищезгаданий прогнозований період можливе за умов інвестування даної галузі та стримування реалізаційних цін на квіти.

Література

1. Аніщенко Г. Облік виробничих процесів у квітникарстві. 2022. URL:<https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-shkola-bughaltera-selkokhozyastvenoy-otrasli-69-uchet-proizvodstvennyh-processov-v-cvetovodstve>
2. Floriculture Market-Global Industry Analysis and Forecast (2022-2029). 2022. URL:<https://www.maximizemarketresearch.com/market-report/global-floriculture-market/23982/>
3. Global Floriculture Market - Industry Trends and Forecast to 2028. URL:<https://www.databridge-marketresearch.com/reports/global-floriculture-market>

Бурдим Ю. М.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Литвиненко В. С.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України постраждали сотні аграрних підприємств, знищено майно та техніка, завдано значної шкоди ґрунтам, втрачені документи та звітність. За даними спільного дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства України і KSE Institute прямі збитки від війни у сільському господарстві станом на червень 2022 року становили 4,3 млрд. доларів США [1]. Проте на деокупованих територіях поступово перезапускається робота підприємств агропромислового комплексу. При цьому часто потрібно відновлювати облік, що у свою чергу матиме вплив на результати аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу у повоєнний період.

Питання обліку в умовах воєнного стану, а також засади відновлення обліку частково розглядалися у працях Грицишена Д.О., Бевзенко С.Г., Горай С.О., Тарасова Т.О., Настенко М.М. та інших.

Статтею 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що облік на підприємстві ведеться безперервно від дня його реєстрації до ліквідації. Питання організації бухгалтерського

обліку на підприємстві належать до компетенції власника або уповноваженого органу відповідно до законодавства та установчих документів [2].

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [3] та Податковий кодекс України [4] визначають дії, які необхідно вжити при втраті або знищенні первинних документів, облікових реєстрів і звітності. Перш за все підприємству необхідно повідомити правоохоронні органи про втрату (знищення) документів, призначити комісію для встановлення переліку відсутніх документів та причин їх втрати (знищення). Для участі в роботі комісії запрошуюються представники слідчих органів, охорони і державного пожежного нагляду.

Акт оформлений комісією підписується керівником та надсилається контролюючим органам (територіальному органу центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску).

Згідно з положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань підприємства, які розташовані в районах проведення воєнних дій проводять інвентаризацію при можливості безпечного та безперешкодного доступу до активів, первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку [5].

Для проведення інвентаризації на аграрному підприємстві розпорядчим документом керівника створюється інвентаризаційна комісія.

При відновленні доступу до первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку першочергово перевіряється їх наявність, стан, цілісність. У разі встановлення фактів знищення, псування, відсутності документів проводиться відновлення обліку та звітності.

При необхідності отримання останньої поданої фінансової та податкової звітності доцільно звернутися до державних органів.

Податкова декларація з податку на додану вартість надає інформацію про контрагентів, з якими здійснювалися розрахунки та суми нарахованого податку. Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску надає інформацію про суми утриманих та нарахованих податків на заробітну плату (ЄСВ, ПДФО і військовий збір).

З метою проведення відновлення розрахунків із банківськими установами необхідно з'ясувати повний перелік відкритих рахунків. Така інформація відображається в Електронному кабінеті платника податків. Для отримання даних про залишки на рахунках та отримання відсутніх банківських виписок надсилаються запити банківським установам.

Для відновлення даних про дебіторську та кредиторську заборгованість проводиться детальний аналіз наявних первинних документів, банківських виписок та звітності. У ході такого аналізу визначається перелік контрагентів, з

якими проводилися господарські операції, надсилаються запити на підтвердження розрахунків, а, за необхідності, копій договорів та первинних документів.

При відновленні даних обліку щодо необоротних активів необхідно провести суцільну інвентаризацію активів. У разі відсутності повної інформації щодо основних засобів доцільно отримати інформацію з Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиний реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек, відомостей Державного реєстру земель, Єдиного державного реєстру транспортних засобів.

У разі встановлення при проведенні інвентаризації часткового руйнування будівель і споруд у сільськогосподарському підприємстві визначається сума збільшення або зменшення балансової вартості об'єктів, що зазначається в інвентаризаційному описі.

Якщо виявлені основні засоби не придатні до експлуатації і не підлягають відновленню, необхідно сформулювати окремий інвентаризаційний опис із зазначенням часу введення в експлуатацію та причин внаслідок яких об'єкт став непридатним до експлуатації.

За результатами розгляду методичних засад відновлення бухгалтерського обліку аграрного підприємства в умовах воєнного стану можна зазначити, що чинними нормативно-правовими актами врегульовані загальні підходи щодо інформування контролюючих органів про втрату (знищення) документів, визначено терміни відновлення обліку і звітності, проте відсутні детальні процедури та практичні прийоми роботи професійного бухгалтера у поствоєнний період, що потребує подальшого наукового дослідження.

Література

1. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України від 8 червня 2022 року. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Damages_report_issue1_ua.pdf (дата звернення: 10.10.2022).
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV станом на 10 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 10.10.2022)
3. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. №88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 10.10.2022)
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI: станом на 10.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 10.10.2022)
5. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. №879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 10.10.2022)

Витвицька О. Д.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління, менеджменту
інноваційної діяльності та консалтингу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ УКРАЇНИ

Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року базується на низці законів та законодавчих актів, зокрема законів України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.2002 №40-4), де прийняті основні аспекти формування та функціонування інноваційних структур, «Про наукову і науково-технічну діяльність» (№1316 - 4/2003), «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності України» (№443-4/2003), «Про інвестиційну діяльність» (№1560 - 12) [1].

Розвиток інновацій в аграрному секторі включає безперервний пошук і використання нових способів і сфер реалізації інтелектуального потенціалу в мінливих умовах зовнішнього середовища та прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових технологій та ринків збуту.

Україна посідає 49 місце серед 132 економік, представлених у ГП 2021. Глобальний індекс інновацій ранжує світові економіки відповідно до їх інноваційних можливостей ГП, що складається з приблизно 80 індикаторів, згрупованих у інноваційні вхідні та вихідні дані, має на меті охопити багатовимірні аспекти інновацій [2]. Україна є дедалі привабливішим місцем для відомих технологічних компаній, здобувши міцну репутацію як місце для багатьох технологічних стартапів, зокрема Grammarly, Gitlab, Ahrefs, Depositphotos, MacPaw, YouScan і Petcube. У звіті про глобальну екосистему стартапів StartupBlink за 2021 рік Україна посіла 29 місце серед 100 країн, дружніх до стартапів, піднявшись на дві позиції порівняно з попереднім роком [2].

Пандемія і воєнне вторгнення росії сильно вразили переробні галузі, що відображається в глобальних ланцюгах створення вартості та постачання продукції. Інновації та технологічний прогрес є ключовими для пошуку довготривалих рішень як економічних, так і екологічних проблем, таких як збільшення енергоефективності та ресурсів.

Для економіки України доцільним є використання засад розвитку інновацій для аграрного сектору таких як індустрія інформаційних технологій; нанотехнологія та гена інженерія; використання штучного інтелекту для оптимізації вирощування і переробки аграрної продукції. Указом Президента України №41/2022 від 07.02.2022 «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні» визначено напрями, такі як

здорове харчування, дружнє до довкілля виробництво, стійкість до ринкової нестабільності та доступність харчових продуктів для всіх груп населення, щодо реалізації яких має бути розроблений Національний план дій [2].

Європейська економічна комісія ООН підтримує країни в сприяттні розвитку інноваціям, нарощування потенціалу щодо політики та інституцій для забезпечення можливості та підтримки інноваційних швидкозростаючих виробництв [3].

Основними напрямками розвитку агроінновацій повинні бути:

- Навчально-демонстраційний напрям;
- Просування продукції дрібних фермерів, простежуваність продуктів харчування;
- Оцифрування сільськогосподарських процесів фермерів;
- Розрахунки та штучний інтелект у прийнятті рішень;
- Можливості для внутрішніх технологічних інновацій (Digital Farming).

Цифрове сільське господарство описує еволюцію сільського господарства: обсяги локальних та глобальних даних (відкриті дані); технологія точного землеробства також потребує використання інтелектуальних мереж і даних; інструменти керування. Метою цифрового землеробства є використання всього аграрного виробництва, з виробничими машинами і навіть автоматизацію прийняття рішень [3].

До стратегічних орієнтирів розвитку інновацій в аграрних формуваннях можна віднести:

- Заходи щодо стимулювання бізнес-середовища, що сприяє розвитку (нормативно-правова база, що ефективності інновацій та зростання; оподаткування для стимулювання досліджень і розробок; додаткові заходи, коли держава підтримує комерціалізацію інноваційних продуктів чи технологій);
- Надання індивідуальних послуг (програми високого зростання, доступ до інноваційних послуг та інфраструктури);
- Доступ до фінансування, адаптованих до кожного етапу зростання (інструменти гранту та позики; краудфандинг, бізнес-ангели, інвестори та акселератори; венчурний капітал: моделі спільного інвестування та фондів).

Однак виникають питання щодо необхідного масштабу виробництва, для забезпечення беззбитковості інновацій. Аналіз зарубіжного досвіду та національних особливостей виникнення та діяльності окремих елементів інноваційних зрушень дозволить сформуванати основні напрями її формування в інноваційній аграрній сфері України. Їх реалізація включає низку заходів, спрямованих на оцінку сучасного стану інноваційного розвитку аграрних формувань, її основних характеристик, визначення основних детермінант, можливостей та загроз розвитку інноваційної сфери, основних інструментів та заходів щодо їх усунення. Тобто, можна сказати, що стратегія інноваційного розвитку передбачає формування ряду прогнозованих заходів, в основі яких лежить методика управління інноваційним потенціалом та його інноваційними процесами для розвитку аграрної сфери.

Література

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
2. Інноваційна діяльність та дорадництво у викликах сьогодення: матеріали доповідей Міжнародного науково-практичного семінару (м. Київ., 5 травня 2022 р.) / за заг. ред. О.Д. Витвицької, Т.П. Кальної-Дубінюк. К.: НУБіП України, 2022. 102 с.
3. Формування цифрового майбутнього Європи. URL:<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/large-scale-pilots-digitisationagriculture>

Гапонова І. С.

здобувачка другого рівня вищої освіти

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Калюга Є. В.

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри обліку та оподаткування,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бухгалтерський облік завжди був важливою складовою господарської діяльності, що не змінилося і в умовах воєнного стану. Бухгалтерський облік є фінансових тилом бізнесу, важливість якого збільшується в критичних умовах.

Через воєнний стан в країні скоротилися виробничі потужності, закрилось безліч компаній, а деякі не змогли підтримувати навіть точку беззбитковості.

Отже, проблемами ведення обліку під час воєнного стану в країні можуть бути:

- 1) нарахування амортизації основних засобів у разі призупинення господарської діяльності;
- 2) неможливість подачі звітності;
- 3) не покриття необхідних витрат, в тому числі нарахованих податків, отримуваними доходами;
- 4) оформлення та ведення лікарняних листів та листів непрацездатності;
- 5) облік працівників, що вирішили піти добровольцями на фронт;
- 6) технічні проблеми в системі обслуговуючих банків підприємства.

Крім того існують деякі складності в оформленні наданої благодійної допомоги різним фондам та фіксування фактів завдання шкоди майну підприємства.

Але попри усі ті складності, що принесла війна, багато підприємств продовжують працювати. В даному випадку велику роль зіграла держава, яка полегшила процес подачі фінансової звітності та вже надала різні пільги та

допомоги підприємствам.

Самим же підприємствам необхідно просто вчасно цікавитися законодавчими нововведеннями та притримуватись деяких порад, а саме:

- 1) платникам єдиного податку краще перейти на спеціальні податки саме для їх групи, якщо вони цього ще досі не зробили;
- 2) знайти нові зручні технології для віддаленої роботи та організації праці;
- 3) надати необхідні роз'яснення працівникам підприємства щодо паперових бланків лікарняних листів, якими можна користуватись за неможливості отримання електронного;
- 4) необхідно налаштувати якісну комунікацію всієї компанії в одному місці, щоб кожен міг звернутись до колег за допомогою чи порадою.
- 5) за можливості збільшити резервний фонд підприємства на випадок появи нових форс-мажорних обставин;
- 6) провести аналіз витрат підприємства та скласти нову стратегію а його результатами;
- 7) в процесі аналізу пошукати варіанти збереження штату, за необхідності - переорієнтувати працівників на інші необхідні види робіт;
- 8) завжди робити резервну копію усіх документів підприємства на декілька електронних носіїв, бажано не фізичних (користуватись хмарами Mega та Dropbox, Onedrive, Google-диск , тощо);
- 9) за можливості, підприємству краще дотримуватись своєчасної сплати податків та подання звітності, а не чекати моменту закінчення бойових дій в країні;
- 10) за можливості зменшити обсяг валютних операцій;
- 11) за можливості краще надавати перевагу готівковим розрахункам;
- 12) уважно слідкувати за діяльністю та можливостями банку, який обслуговує підприємство і за необхідності вивести кошти з рахунків у великий банк , шанс банкрутства якого буде меншим;
- 13) у разі роботи на міжнародного ринку, необхідно зміцнити свої позиції, адже багато бізнесів зараз намагається на нього вийти;
- 14) необхідно максимально використовувати можливі зв'язки та надану допомогу, але не забувати, що такої допомоги потребує увесь бізнес України , а не лише ваше підприємство.

Ну і звісно, треба постійно і ретельно слідкувати за змінами в податковому та господарському законодавстві які відбуваються кожену хвилину, адже якщо цього не робити, то цілі пласти корисної інформації будуть втраченими. А така втрата інформації впливає не найкращим чином і зменшує шанси на якісну та результативну роботу підприємства.

Література

1. Легенчук С.Ф. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах проведення воєнних дій: історичний аналіз. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування, (2(88)),С. 121–127.

2. Funnell W., Chwastiak M. Accounting at War: The Politics of Military Finance : Routledge, 2015. 216 p

Гедіна Я. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Симоненко О. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИМИ ВИТРАТАМИ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах зростання конкуренції у сучасних умовах основним мотивом суб'єкта господарювання є максимізація прибутку. Отримання найбільшого ефекту з найменшими витратами залежить від побудови системи управління витратами. Формування, облік та розподіл загально виробничих витрат являють собою складний процес та займають важливе місце у процесі діяльності підприємства, що займається виробництвом продукції (виконанням робіт, наданням послуг).

Питання обліку та розподілу загально виробничих витрат підприємства розглядали у своїх працях багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як Ф.Ф. Бутинець С.Ф. Голов, К. Друрі, В.І. Єфіменко, Є.В. Мних, Ю.І. Осадчий, В.Ф. Палій, О.Ю. Редька, Дж. Г. Сігел, Дж. К. Шим. Особливу увагу цій проблемі приділяли Дж. Г. Хелкам, Е. Л. Шайфер і М.Т. Зібел.

Загально виробничі витрати (долі ЗВВ) – це витрати на обслуговування і керування виробництвом, відповідно до П(С)БУ 16 [1]. Усі вони включаються до собівартості продукції, яка виробляється на певному підприємстві, за винятком тих, що не розподіляються. ЗВВ – це витрати які не можуть бути віднесені на якийсь конкретний об'єкт витрат [2] .

Для обліку як постійних, так і змінних ЗВВ використовується рахунок 91 «Загально виробничі витрати», за дебетом якого протягом місяця накопичуються всі накладні виробничі витрати на організацію роботи та утримання цехів, дільниць, підрозділів, відділень, бригад основного та допоміжного виробництв, утримання машин та обладнання тощо. Розподіл накопичених загально виробничих витрат на окремий об'єкт витрат здійснюється за допомогою використання бази розподілу. Базою розподілу можуть бути години праці, заробітна плата робітників основного виробництва, прямі витрати, обсяги діяльності підприємства.

Змінні ЗВВ визначаються за фактичними обліковими даними та повністю списуються на виробничу собівартість (списуються на рахунок 23 «Виробництво»). Постійні ЗВВ розподіляються на кожний об'єкт витрат та списуються на 23 рахунок «Виробництво» в межах нормальної потужності (постійні розподілені загальновиробничі витрати). Загальновиробничі витрати понад нормальну потужність або нерозподілені загальновиробничі витрати одразу списуються на собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (рахунок 90 «Собівартість реалізації»)

ЗВВ розподіляються в залежності від заробітної плати, займає мої території, прямих витрат, об'єму діяльності, за витратою матеріалів та інше.

Наприклад: якщо це виробництво ювелірних виробів, на їх виготовлення необхідний великий обсяг витрат робочої сили, тому що це дуже тонка, копітка праця. В такому разі доцільно проводити розподіл по витратам на заробітну плату, тому що саме вона є яскравим відображенням трудомісткості праці і витрат на вироблення кожної одиниці продукції.

Якщо це підприємство з виготовлення металевих листів, платформ, труб, де доля людської праці не грає важливу роль в виробництві, і основну частину роботи виконує машина, а людина переважно веде нагляд, тоді найбільш оптимальним є розподіл ЗВВ на основі витрат матеріалів на виробництво.

Базою розподілу витрат на амортизацію транспортних засобів можуть виступати витрати на паливо, витрати на ремонтні роботи транспортних засобів, заробітна плата водіїв та інше.

Таким чином, можна зробити чіткий висновок про те, що розподільчою базою для загальновиробничих витрат мають виступати ті показники, які виходять з причинно-наслідкових зв'язків, або ті прямі витрати які займають найбільшу частину в витратах на виробництво [3, 4].

Здійснивши дослідження обліку та розподілу загальновиробничих витрат, можна дійти висновків, що: 1) інформація про витрати, в тому числі загальновиробничі, є важливою у процесі прийняття управлінських рішень, а також є основним джерелом виявлення резервів зниження собівартості продукції (робіт, послуг) та збільшення прибутку підприємства; 2) в обліку загальновиробничі витрати списуються або на виробничу собівартість (рахунок 23 «Виробництво», або на собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (рахунок 90 «Собівартість реалізації»); 3) найбільші труднощі виникають у виборі бази розподілу загальновиробничих витрат та їх безпосередньому розподілі між видами продукції [5, 6].

Обґрунтований вибір конкретного підходу залежно від особливостей виробничого процесу, врахування питомої ваги кожного з елементів витрат у собівартості продукції (прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці виробничих працівників, витрати на амортизацію необоротних активів виробничого призначення) дозволяє побудувати методичне забезпечення бухгалтерського обліку розподілу загальновиробничих витрат.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 —Витрати: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318, зі змінами і доповненнями: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>
2. Лист Міністерства фінансів України "Про облікову політику" від 21.12.2005р. № 31–34000–10–5/27793. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=58984.
3. Беренда Н. Загальновиробничі витрати як складова операційних витрат, сутність та особливості їх розподілу [Електронний ресурс] / Н. Беренда, А. Коваль // Ukrainian food journal. – 2013. – Vol. 2, Issue 2. – С. 245-252. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UFJ_2013_2_2_16.
4. Боярова О.А. Щодо проблеми обліку загальновиробничих витрат у сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс]/ О.А. Боярова, Ю.В. Стріюк // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 78–83. – Режим доступу:– [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(3\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(3)_14).
5. Довбуш В.І. Проблемні аспекти розподілу загальновиробничих витрат та їх облік на молокопереробних підприємствах [Електронний ресурс] / В.І. Довбуш // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 10. – С. 114–118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2011_10_27.
6. Петренко Я.В. Вдосконалення методології бухгалтерського обліку і розподілу загальновиробничих витрат [Електронний ресурс] /Я.В. Петренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 7. – С. 54–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_7_14.

Гуцаленко Л. В.

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри обліку та оподаткування,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Ніколенко М. С.

здобувачка другого рівня вищої освіти,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА ВОЄННОГО ПЕРІОДУ ЩОДО ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З ПРАЦІВНИКАМИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПРАКТИЦІ

В зв'язку з адаптацією до нових реалій, які постали для України у 2022 році, чималих змін зазнала законодавча база щодо облікових питань діяльності підприємств. Одним з важливих питань в середовищі змін є напрямок, який стосуються трудових відносин та розрахунків з працівниками в умовах воєнного стану. Це є одним з найдискусійніших питань останнім часом, оскільки є актуальним для більшості громадян України, а не тільки працівників бухгалтерських служб.

Не можна стверджувати, що питання відносин роботодавців і працівників загалом є не дуже досліджене, адже це одна з найбільш досліджуваних ділянок обліку. Зокрема, її вивченням займалися: Балан О.Д., Ващук О.О., Вітвіцький В.В., Очеретько Л.М., Плішка Т.П., Шот А.П., Щетініна Л.В., а також багато інших науковців. Однак питання трудових відносин та розрахунків з працівниками, в умовах воєнного стану є наразі малодослідженим та потребує детального вивчення, зважаючи на свою актуальність.

Дослідження даного питання розпочнемо з аналізу основних законодавчих змін та нововведень, які були анонсовані з початком повномасштабного вторгнення.

Загалом, за період війни було надано та опубліковано численну кількість пояснень, що стосується основних проблемних питань. Окрім того, внесено зміни до основних регулюючих законодавчих документів з питання трудових відносин та оплати праці. Також здійснено розгляд ряду законопроектів та затверджено перелік постанов. Проте, головні зміни в законодавстві щодо питання відносин з працівниками висвітлені в наступних новоприйнятих законодавчих актах:

- ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [1];
- ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2].

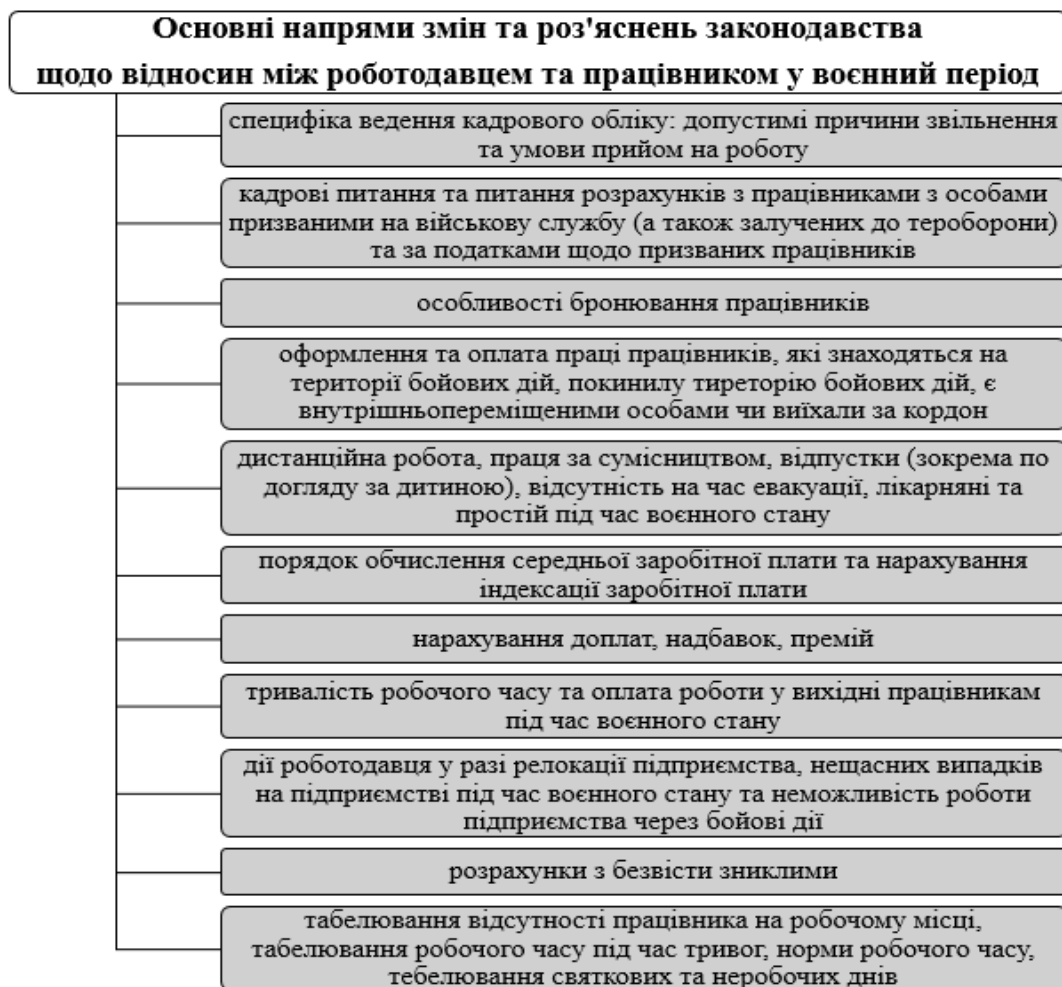
Здійснивши аналіз нововведень наведених у вищезазначених правових актах, щодо основних напрямів законодавчих новацій, виокремлено основні напрямки здійснених нововведень (Рис. 1).

Досліджуючи законодавчі зміни відносно цього питання, в першу чергу відмітимо що, впроваджені законодавчі новації дозволили ефективно адаптувати систему відносин між роботодавцем і працівником до викликів воєнних реалій. Проте також й ідентифікуємо основні задачі внаслідок таких нововведень, які постали як перед роботодавцями так і перед працівниками та запропонуємо шляхи їх виконання.

Перш за все, кожному підприємству необхідно переглянути локальні нормативні та регулюючі акти, а також управлінські документи та політики підприємства на відповідність оновленій нормативній законодавчій базі щодо питань трудових відносин та розрахунків з працівниками підприємства. Для цього пропонуємо:

- призначити відповідальну особу для перегляду;
- забезпечити належний рівень знань відповідальної особи щодо законодавчих новацій щодо цього питання;
- забезпечити доступ до законодавчих інформаційних ресурсів відповідальній особі;
- після перегляду місцевих нормативних документів підприємства – проінформувати працівників підприємства щодо сутності переглянутих положень та ознайомити з актуальною версією;
- забезпечити нагляд за належністю такого інформування працівників та забезпечити належне документування процесу, закріпивши дане завдання за

відповідальною особою.

Рис.2. Основні напрями змін та роз'яснень законодавства щодо відносин між роботодавцем та працівником у воєнний період

Джерело: сформовано авторами на основі [1, 2]

Окрім цього рекомендуємо забезпечити працівників кадрової служби та бухгалтерської служби (відповідальних за сферу розрахунків з працівниками), - навчання. Для цього:

- виділити кошти та організувати проведення зовнішніх або внутрішніх навчальних курсів, тренінгів, вебінарів;
- забезпечити доступ працівникам до інформаційних ресурсів.

Надані рекомендації гарантують відповідність знань працівників, що дозволить забезпечити належний рівень ведення кадрової документації та розрахунків з працівниками, а також зменшить ризик можливих помилок на даній ділянці.

Окрім цього, також рекомендуємо переглянути методику здійснення внутрішнього контролю на підприємстві та адаптувати її до змін, які відбулися в законодавстві, зокрема звернути більшу увагу на перевірку ділянок, які зазнали таких змін. Для цього необхідно:

- здійснити вивчення законодавчої бази щодо змін;

- виокремити основні законодавчі зміни, які стосуються підприємства та потенційно можуть стосуватися ситуації на підприємстві;
- ознайомитися зі змінами в політиках конкретного підприємства;
- адаптувати методику реалізації контрольної функції на підприємстві та розробити конкретні процедури під кожен ділянку, яка зазнала законодавчих змін;
- застосувати оновлену методику контролю на практиці та оцінити її ефективність.

Як результат аналізу дослідження адаптації законодавчої бази, щодо трудових відносин та розрахунків з працівниками, у воєнний період, отримали висновки про те, що така адаптація стосується переважної більшості складових досліджуваного питання, від специфіки документування відсутності працівника на робочому місці до порядку розрахунку середньої заробітної плати. За результатами дослідження визначено три основні задачі підприємства та запропоновано шляхи їх виконання.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 р. №2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 15.09.2022 р.)

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 19.07.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 15.09.2022 р.)

Дерій В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна*

Гуменна-Дерій М.

*кандидат економічних наук,
докторантка кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна*

АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ЗА ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НА РІВНІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ГРОМАД

У нинішньому світі, який перебуває на межі історико-політичних зламів у всіх сферах життя, матеріальні ресурси стають особливо значимими, а боротьба за них набуває гострих і антагоністичних форм.

До складу матеріальних ресурсів відноситься «сировина, основні

матеріали, допоміжні матеріали, що використовуються на технологічні цілі, на утримання та поточний ремонт будівель, споруд та інших основних засобів, запасні частини для ремонту обладнання, технологічну оснастку, паливо та енергія, ресурси використані при амортизації основних фондів, ресурси, що використовуються промислово-виробничим персоналом та робітниками, що не беруть участі у науково-дослідних розробках та в отриманні знань» [1, с. 323]. Серед основних глобальних проблем на початку нинішнього століття «пріоритетними за інтенсивністю і силою впливу проблемами сучасності є еколого-економічні проблеми» [2, с. 83]. Тобто йдеться, насамперед, про екологію та економіку (господарство), що прямо залежні від діяльності людей.

Пістунов І. М., Пашкевич М. С. пропонують «поліпшені моделі розрахунку ефективності використання виробничих ресурсів; вагові і структурні коефіцієнти впливу чисельності працівників, основних виробничих фондів, оборотних засобів на обсяг і якість продукції; вертикальний та горизонтальний аналіз...» [3, с. 84]. Талах Т. А., Талах В. І. стверджують, що на «матеріальні витрати на 1 грн. валової доданої вартості впливають як позитивні, так і негативні фактори, котрі дають змогу виявити резерви підвищення ефективності використання не лише матеріальних витрат, а й виробництва загалом. До чинників, що позитивно впливають на зниження матеріаломісткості, належать зменшення частки: матеріальних витрат у складі собівартості продукції; електроенергії у складі матеріальних витрат; всієї енергії у складі матеріальних витрат. До негативних факторів відносять збільшення частки: заробітної плати й амортизаційних відрахувань у складі собівартості продукції; продукції харчової промисловості у складі матеріальних витрат» [4, с. 132]. Маємо сприяти аналітичній роботі зі встановлення ефективності використання ресурсів та чинників впливу на зменшення матеріаломісткості.

В одній із наших статей, зазначається, що «контроль за витратами та ресурсами у будівельних підприємствах потребує, насамперед, законодавчого забезпечення, а також ефективнішої діяльності державних органів контролю і правоохоронних органів з профілактики та раннього виявлення фактів, що пов'язані з будівельними аферами» [5, с. 118]. На жаль, і донині залишається високим ризик повторення будівельних афер у майбутньому.

Дзядикевич Ю. В., Любезна І. В., Розум Р. І. розглядають контроль у сфері матеріально-технічного постачання. Воно охоплює: «оперативне планування потреб в матеріально-технічних ресурсах, контроль освоєння виділених матеріальних запасів, своєчасності надходження та відповідності матеріальних ресурсів вимогам виробництва ...» [6, с. 61]. Вважаємо, що дослідження з контролю за матеріально-технічним постачанням ще недостатньо розроблені та потребують продовження.

Водовозов Н. Є. пропонує удосконалену «модель контролю витрат матеріальних ресурсів на реструктуризаційні заходи, яка, на відміну від існуючих, дає змогу проаналізувати усі відхилення за графіком контролю та внести зміни для їх усунення» [7, с. 160]. Кулініч Т. В., Маринчук-Міккельсен

В. В., Панюс У. О. «оцінка окремих видів ресурсів підприємства на основі математичного моделювання органічно компонується в єдиному інтегральному показнику» [8, с. 71]. Петрук О. М., Мізякіна Н. О. стверджують, що нині «необхідна комплексна оцінка внеску кожного ресурсу у загальний результат діяльності підприємства» [9, с. 3]. Леонова О. О. пропонує проводити аналітичну оцінку тіншової економіки промислового підприємства на основі аналізу використання електричної енергії, води, природного газу. Тут «з'являється реальна можливість без втручання в технологію бізнес-процесів виявляти «тіншову діяльність» суб'єктів господарювання та використовувати результати цього аналізу як основу для ранжування підприємств за ступенем довіри податкових органів до них, а також реалізувати ідею надання пільг підприємствам, що потрапили у «зелений коридор»» [10, с. 3].

Отже, автори інших публікацій [7-10], піднімають питання про модель контролю витрат матеріальних ресурсів, оцінку окремих видів ресурсів підприємства на основі математичного моделювання, внеску кожного ресурсу в загальний результат діяльності підприємства, ранжування підприємств за ступенем довіри податкових органів до них.

На основі викладених вище цитувань та власного бачення авторів, сформовано висновки щодо здійснення аналізу і контролю за ефективністю використання матеріальних ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, громад: 1. Матеріальні ресурси (насамперед, електрична енергія, вода, природний газ) є стратегічними запасами як окремих суб'єктів господарювання, громад, так і держави загалом, тому їх потрібно берегти та примножувати. 2. На усіх об'єктах споживання електричної енергії, вода та природного газу мають бути встановлені лічильники, розроблені заходи з їх економного використання (в тому числі норми, нормативи) і призначена відповідальна особа. В системі бухгалтерського обліку доцільно виокремити окремі субрахунки: «Електрична енергія», «Вода» та «Природний газ». Такий досвід є в Ізраїлі. 3. Проводячи аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів, доцільно застосовувати усі можливі його інструменти: аналіз динаміки і структури, факторний аналіз, аналітичні оцінки, математичне моделювання, підбір показників і створення моделей їхнього розрахунку. 4. Щодо контролю ефективності використання матеріальних ресурсів, то, насамперед, це має бути відповідальний внутрішній контроль спрямований на максимізацію прибутку.

Література

1. Темненко С. М. Оцінка матеріальних та інтелектуальних ресурсів у контексті аналізу інноваційного потенціалу підприємства. *Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок*. 2014. Вип. 15, № 1. С. 322-325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntbibt_2014_15_1_65

2. Волошина С. В., Москаленко К. С. Глобальні проблеми людства початку XXI століття та їх пріоритетність. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки*. 2017. № 2. С. 77-85

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnuete_2017_2_12

3. Пістунов І. М., Пашкевич М. С. Удосконалення методики аналізу й оцінки ефективності використання виробничих ресурсів підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2010. № 5 (1). С. 81-84. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2010_5\(1\)__17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2010_5(1)__17)

4. Талах Т. А., Талах В. І. Особливості багатofакторного аналізу матеріальних ресурсів підприємства. *Економічний форум*. 2019. № 1. С. 124-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2019_1_2

5. Дерій В., Гуменна-Дерій М., Кручак Л. Контроль за витратами та економією ресурсів у процесі логістичної діяльності будівельних підприємств: методика, організація. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 1. С. 111-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2021_1_11

6. Дзядикевич Ю. В., Любезна І. В., Розум Р. І. Внутрішньогосподарський контроль використання матеріальних ресурсів на підприємствах целюлозно-паперової промисловості. *Інноваційна економіка*. 2015. № 2. С. 57-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2015_2_11

7. Водовозов Є. Н. Контроль витрат матеріальних ресурсів на реструктуризаційні заходи підприємств сфери ЖКГ. *Бізнес Інформ*. 2013. № 1. С. 160-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_1_35

8. Кулініч Т. В., Маринчук-Міккельсен В. В., Панюс У. О. Аналізування і прогнозування забезпеченості та використання ресурсів вітчизняного сільськогосподарського підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6 (2). С. 69-74. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6\(2\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6(2)__13)

9. Петрук О. М., Мізякіна Н. О. Аудит фінансової звітності підприємств в аспекті аналізу ефективності використання ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_1_36

10. Леонова О. О. Удосконалення аналітичної оцінки тіньової економічної діяльності промислового підприємства на основі аналізу використання ресурсів. *Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка*. 2016. Вип. 43. С. 114-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2016_43_16

Дудка У. Т.

*кандидатка педагогічних наук,
викладачка вищої категорії, викладачка-методистка,
ВСП «Бережанський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»
м. Бережани, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах сьогодення одним із важливих питань залишається управління стратегічним розвитком підприємства, від ефективності якого залежить майбутнє економіки країни.

Управління стратегічним розвитком підприємства включає в себе зовнішнє середовище, рідше внутрішнє, чітко продумані заходи як відповідь на виклики середовища, і можливість врахування непередбачених обставин. Серед основних обставин на які слід особливо звернути увагу є зміна соціальноекономічних і політичних умов, насиченість ринку, поява нових конкурентів у галузі економічної діяльності, законодавчі обмеження, зміна партнерів та постачальників сировини і матеріалів, зміна керівництва підприємства, поглинання іншою компанією. З метою ефективного функціонування підприємства, його спроможності дотримуватись визначених цілей і при цьому бути гнучким і протистояти усім викликам мінливого середовища система стратегічного управління повинна приділяти особливу увагу наступним заходам [1]:

- своєчасно визначити напрями розвитку підприємства;
- в повній мірі забезпечувати оптимальний розподіл ресурсів;
- досягати достатнього рівня мотивації;
- ліквідувати опір змінам;
- залучати працівників до розробки стратегії розвитку підприємства;
- налагоджувати систему зворотних зв'язків;
- встановлювати контроль за виконанням стратегії.

Для виконання вище зазначених заходів використовується інформаційне забезпечення, яке допомагає здійснювати ефективне управління стратегічним розвитком підприємства.

У загальному розумінні інформаційне забезпечення трактується як сукупність структурованих баз даних у вигляді документів, нормативної бази, реалізованих рішень, вербальної та невербальної, кількісної та якісної інформації, що виступають базисом для прийняття рішень. Інформаційне забезпечення надає можливість проаналізувати цю інформацію та перетворити її у знання шляхом систематизації та структуризації [2].

Інформаційне забезпечення управління – це зв'язок інформації із системами управління підприємством і управлінським процесом у цілому. Вона може розглядатися не тільки в цілому, охоплюючи усі функції управління, але і по окремих функціональних управлінських роботах, наприклад прогнозуванню і плануванню, обліку й аналізу. Це дає можливість відтіснити специфічні моменти, властиві інформаційному забезпеченню функціонального управління, розкривши в той же самий час загальні властивості, що дозволяють направити дослідження всередину і на зовнішні ринки [4].

Досліджуючи інформаційне забезпечення стратегічного управління, доцільно акцентувати увагу на процесі управління. Цей процес вимагає низки заходів, спрямованих на з'ясування поточної ситуації. У наукових дослідженнях у сфері економіки та управління є різні підходи до визначення сутності інформаційного забезпечення. Більшість науковців під інформаційним забезпеченням пропонує розуміти сукупність інформації у комплексі зі способами її організації (пошук, нагромадження, оброблення, зберігання і використання) або інформаційними системами, і лише деякі – як

інформаційну базу даних або як елемент інформаційних систем. Такий підхід можна вважати техніко-технологічним (інформаційно-технологічним). Іншим підходом є управлінський, із позицій якого інформаційне забезпечення розглядається науковцями в контексті обслуговування управління та надання необхідної для управлінських рішень інформації або як механізм управління. В окремих випадках застосовується техніко-технологічний і управлінський підходи разом. З точки зору інформаційної підтримки стратегічного вибору, інформаційне забезпечення полягає у наданні інформаційних даних (наприклад, цифрових, інформативних, аналітичних, законодавчих, нормативних, щодо форм документів тощо) у встановленому законом порядку, у процесі якого на базі інформаційних систем та із застосуванням принципів, методів, способів, правил, схем та алгоритмів здійснюється пошук інформації, її збір, обробка, накопичення, зберігання, передача та використання у обсязі, достатньому для прийняття рішень оптимальних для підприємства [3].

Важливість інформації, особливо економічної, для управління підприємством і його потенціалом зростає відповідно до об'єктивних вимог розвитку виробництва, ускладнення господарських зв'язків, зміни акцентів у формуванні параметрів і якості створюваних матеріальних благ на користь споживача. Інформація як сукупність необхідних для управління підприємством корисних відомостей, які є об'єктом збирання, реєстрації, зберігання, передавання та перетворення, є сьогодні одним із головних ресурсів [4]. Постійне надходження та оброблення інформації в процесі управління є необхідною умовою для підтримання стабільності та розвитку виробничо-господарської діяльності підприємства. Забезпечення управління підприємством необхідною та достовірною інформацією сприяє реальній оцінці ситуації та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Проте брак інформації має протилежне значення і, відповідно, може призвести до необґрунтованих рішень та дій, несумісних з ефективним управлінням. Отже, інформаційне забезпечення допомагає прийняти такі управлінські рішення, які в майбутньому приведуть до ефективної діяльності підприємства.

Література

1. Гаврилова Н. В. Управління стратегічним розвитком підприємства. Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Кропивницький, 24-25 жовтня 2019 р.). Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2019. С. 30-33.
2. Лігоненко Л. О., Селезова М. В. Інформаційне забезпечення аналізу інноваційної діяльності підприємств в Україні: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання. Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. Вип. 20. С. 414-417. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/83.pdf>
3. Ліпич Л.Г., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Інформаційне забезпечення стратегічного вибору. Економічний форум, 2021, 1(1), С. 134-141. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-1-16>
4. Попрозман О. І. Інформаційні технології в управлінні підприємством. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 1. С. 49-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2013_1_14

Жук В. М.

*доктор економічних наук, професор, академік НААН,
головний науковий співробітник відділу обліку та оподаткування,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНО МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБРАХУНКУ ВТРАТ АГРОПІДПРИЄМСТВ ВІД ВІЙНИ

Після другої світової війни світ не бачив більш руйнівної війни як ту що розв'язала тепер в Україні російська федерація. 21-е століття здавалось людству безхмарним. Ніхто не думав і напрацьовувати наукове забезпечення методології і методів фіксації, оцінки та обліку втрат від війни, інформаційно-аналітичного забезпечення управління політикою відшкодувань та різноманітної підтримки постраждалих.

Не у тренді, якщо і не відсутні, публікації з обрахунку, обліку та звітності втрат бізнесу від військових дій у «модних» науково метричних базах як то Scopus або Web of Science. Допускаємо наявність наукових публікацій з вказаних досліджень в країнах, що постраждали від подібних агресії (Кувейт, Ізраїль тощо), але вони майже недоступні. Отже, на вчених України випало зобов'язання бути в авангарді наукових розробок з інформаційно-аналітичного забезпечення політики обрахунку втрати від війни та відшкодувань на відновлення бізнесу

Першим результатом за цим зобов'язанням стали прикладні розробки Інституту обліку і фінансів та Інституту аграрної економіки Національної академії аграрних наук України. Вже 15 квітня 2022 р. вченими радами цих інститутів були затверджені:

– Методичні рекомендації з фіксування прямої шкоди, завданої сільськогосподарським підприємствам внаслідок збройної агресії російської федерації [1];

– Рекомендації фіксації та визначення непрямих збитків агропідприємств від війни [2].

Одночасно науковцями проводилась апробація цих рекомендацій на звільнених підприємствах Аграрного союзу України, Асоціації фермерів і приватних землевласників України, Асоціації «Укрвинпром».

Така активність дала можливість уже 5 травня 2022 р. направити Рекомендації до Кабінету Міністрів України та ряду відповідальних і профільних міністерств і відомств України. 22 червня 2022 р. за участі шести міністерств і відомств, десяти громадських об'єднань аудиторів, бухгалтерів, оцінювачів, судових експертів, а також науковців та викладачів відбувся Круглий стіл «Обговорення змісту і порядку застосування методичних рекомендацій з визначення шкоди та збитків, завданих агропідприємствам війною». Напрацьована на круглому столі резолюція стала основою узгодженої роботи влади, громадськості та науки в питаннях фіксації та оцінки втрат

підприємств від війни [3].

Ініціатива та внесок учених був оцінений представництвом в Міжурядовій комісії з проведення аудиту збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

Поряд з цим вченими було розпочато фундаментальні дослідження питань обрахунку втрат бізнесу від військових дій. Зокрема визначені основні об'єкти прямої шкоди та непрямих збитків агропідприємств від війни. Серед об'єктів прямої шкоди: витрати на рекультивацію земель, витрати на заміну відновлення основних засобів, вартість пошкоджених, вкрадених засобів і обладнання, вартість втрачених, пошкоджених поточних біологічних активів рослинництва тощо. Серед об'єктів непрямих збитків: втрата прибутку, втрата доходу.

Визначено два основні методологічні підходи до обрахунку втрат: експертний та бухгалтерський. Проведено їх SWOT-аналіз і зроблено висновок про можливість і важливість поєднаного застосування цих підходів для вирішення питань масового обрахунку втрат підприємств від війни.

Обґрунтовано застосування комплексних та системних підходів до побудови методичних рекомендацій з використанням принципів зрозумілості, простоти і масовості застосування, ефективності інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень.

Фундаментальною результативністю досліджень стало застосування в рекомендаціях з визначення упущеної вигоди пооб'єктного підходу до визначення непрямих збитків підприємств від війни, розробка спрощеного математичного забезпечення методології розрахунку таких збитків і спрощеного програмно табличного забезпечення таких розрахунків.

Проведені фундаментальні дослідження дали можливість підвищити ефективність застосування рекомендацій за рахунок поєднання в них зрозумілих для обліково-оціночних фахівців методів як бухгалтерського обліку, так і методів суміжних професій.

Важливим аспектом досліджень методології інформаційно методичного забезпечення обрахунку втрат від війни стало обґрунтування пропозицій місцевим органом виконавчої влади, Міністерству аграрної політики та продовольства України щодо доповнення оперативно адміністративної звітності показниками стану робіт з поб'єктного визначення шкоди та збитків. Рекомендації Державні служби статистики України з застосування довідкових таблиць з розкриття збитків підприємстві війни у чинних формах статистичної звітності.

Натепер фундаментальні та прикладні дослідження методології і методів аудиту, аналізу, обліку та оцінки втрат бізнесу від війни продовжуються.

Література

1. Методичні рекомендації з фіксування прямої шкоди, завданої сільськогосподарським підприємствам внаслідок збройної агресії російської федерації. URL: <https://cutt.ly/3F6NXi4>.

2. Рекомендації фіксації та визначення непрямих збитків агропідприємств від війни. URL: <https://cutt.ly/3F6NXi4>.

3. Резолюція круглого столу «Обговорення змісту і порядку застосування методичних рекомендацій з визначення шкоди та збитків, завданих агропідприємствам війною» (м. Київ, 22.06.2022). URL: <https://cutt.ly/8BnDfdD>.

Кононенко А. В.

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Гузь М. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА

Ринок продукції птахівництва є найбільшим ринком м'яса в Україні. Україна є восьмим найбільшим експортером м'яса птиці у світі, з часткою у 2,2% світової торгівлі курятиною. Зараз українські птахівничі компанії повідомляють про великі збитки від російського вторгнення та прямі атаки на активи та склади птахівництва. Це обернеться не тільки тим, що місцеві споживачі не зможуть дозволити собі м'ясні продукти українського виробництва, але й появою значних збоїв в ланцюжку поставок для виробників м'яса в Україні внаслідок пошкодження інфраструктури. Головним завданням на 2022 рік для експортерів продукції птахівництва є пошук шляхів зменшення собівартості продукції для підтримки належного рівня конкурентоздатності на зовнішніх ринках.

Питання собівартості продукції птахівництва завжди викликало підвищений інтерес і не лише у керівників агропромислових підприємств і працівників економічних відділів, але і науковців, які неодноразово звертаються до її вивчення з метою знаходження шляхів зниження собівартості, а відтак – підвищення конкурентоспроможності української продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, адже птахівництво вже вважалось збитковим за даними наприкінці 2020-го року.

На відміну від інших галузей тваринництва, цілорічне та рівномірне виробництво продукції та біологічні строки вирощування птиці дозволяють визначати собівартість продукції у птахівництві щомісячно. При цьому важливе значення має розмежування видів продукції на основну та побічну. Цьому сприяє роздільний облік витрат на вирощування облікових (технологічних) груп птиці.

Відповідно до Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Мінагрополітики від 18.05.01 р. № 132 (далі – Методрекомендації №132), об'єктами калькуляції продукції птахівництва є:

- за дорослим стадом – яйця, 1 тис. шт.;
- за молодняком на вирощуванні – приріст живої маси, 1 ц, та жива маса птиці, 1 ц;
- з інкубації – добовий молодняк, 1 тис. голів.

Номенклатура об'єктів калькуляції та калькуляційні одиниці можуть бути уточнені на підприємстві залежно від чисельності поголів'я, технології та організації виробництва.

Собівартість продукції птахівництва визначається діленням витрат на утримання чи вирощування відповідної групи птиці (без вартості посліду та іншої продукції) на кількість відповідної продукції.

Яйця батьківського стада птиці, не придатні для інкубації, оцінюються за собівартістю яєць промислового стада, а за його відсутності - за реалізаційними цінами. За цими ж цінами оприбутковуються яйця, одержані від молодняка птиці.

При інкубації може бути незавершене виробництво. Для його оцінки плану собівартість однієї голови добового молодняка птиці слід поділити на тривалість інкубації в днях і одержаний результат помножити на кількість яєць, що залишилися в інкубаторах на кінець року, та фактичний період їх інкубації в днях.

Для визначення суми витрат, віднесених на одержану продукцію інкубації, необхідно до вартості незавершеного виробництва на початок року додати витрати за рік і відняти вартість незавершеного виробництва на кінець року. Розділивши цю суму (без вартості яєць, вилучених при першому і другому міражі, шкаралупи, тушок півників, забитих в добовому віці, за цінами можливого використання) на кількість голів, визначають собівартість голови ділового добового молодняка птиці.

Значно ускладнюється методика калькулювання собівартості добового молодняка птиці при одночасній інкубації яєць різних видів, оскільки виникає необхідність розподілити витрати на інкубацію за видами птиці.

У результаті вирощування птиці крім основної одержують і побічну продукцію, вартість якої зменшує витрати на виробництво основної продукції та яка оприбутковується за вартістю та фізичною масою лише за умови використання та/або реалізації.

Вибракувані яйця батьківського стада, непридатні для інкубації (не відповідають за вагою та з інших причин), використовуються як товарні та оцінюються за собівартістю яєць промислового стада, а за його відсутності – за реалізаційними цінами.

За останні два роки збільшення собівартості продукції птахівництва відбулося по всіх її складових, і насамперед через аномальне зростання вартості

комбікормів та енергоносіїв. Крім того, податкове навантаження на галузь суттєво збільшується, при цьому інвестиційні інструменти, що діяли протягом багатьох років, для галузі майже повністю скасовані.

Література

1. Полегенька М. А. Аналіз сучасного стану виробництва продукції птахівництва в Україні. Економіка та держава. 2019. № 3. С.137 - 143.
2. Порядок калькулювання у птахівництві: веб-сайт. URL: <https://uteka.ua/publication/agro-4-gospodarski-operacii-v-agrosektori-35-poryadok-kalkulyuvannya-u-ptaxivnictvi>
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text>

Кравець Д. О.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Собченко Т. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

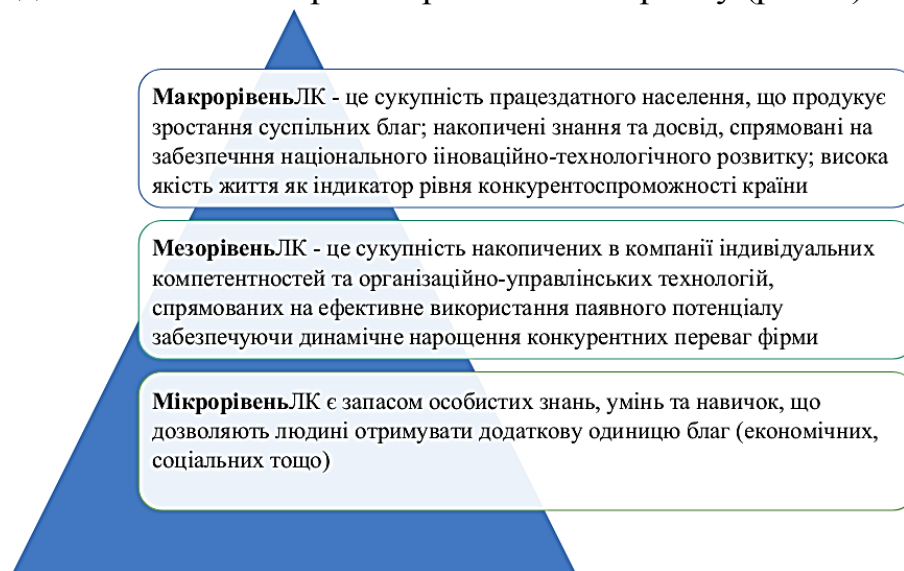
Соціально-економічний розвиток нинішнього століття поруч з тотальною цифровізацією характеризується визнанням превалюючої ролі людського капіталу у забезпеченні якісних параметрів економічного зростання. Людський капітал – є унікальним економічним компонентом, який має здатність виробляти вартість, тобто створювати додаткову вартість (самовідтворюватися). Але враховуючи, що основними складовими людського капіталу є здатності ймовірнісного характеру, тобто можуть бути не реалізовані або мати негативний вплив, то достовірно визначити його вартість досить складно [1].

У сучасній економіці людський капітал набуває визначальної ролі, будучи найважливішим чинником економічного зростання та добробуту суспільства. У зв'язку з цим у більшості компаній приділяється особлива увага накопиченню людського капіталу як найціннішого з усіх видів капіталу.

Людський капітал, будучи складовою сучасного продуктивного капіталу, має ряд особливостей: є головною цінністю сучасного суспільства та основним чинником економічного зростання; формування людського капіталу вимагає

значних витрат протягом життя від самого індивіда та суспільства загалом; може накопичуватись, а індивід може набувати певних навичок, здібностей та збільшувати власне здоров'я; має здатність втрачати набуту вартість (зношуватися) - як фізично, так і морально; інвестиції в людський капітал, як правило, дають його власнику вищий дохід у майбутньому; інвестиції в людський капітал мають досить тривалий характер (окремі види (здоров'я) протягом усього періоду життя); людський капітал невіддільний від свого носія; прямі доходи, одержувані людиною, контролюються нею незалежно від джерела інвестицій; рівень функціонування людського капіталу залежить від рішень людини. Ступінь віддачі від застосування людського капіталу залежить від індивідуальних інтересів людини, її переваг, матеріальної та моральної зацікавленості, світогляду, рівня культури тощо [1]

Людський капітал стає не просто визначальним чинником конкурентоспроможності, а й домінуючою формою суспільного багатства, основою інтелектуального та соціального капіталу, що є умовою не лише економічного, а й цивілізаційного прогресу загалом [2-3]. Це дає підстави розглядати людський капітал на різних рівнях його прояву (рис. 1).

Рис. 1. Види людського капіталу за рівнями його прояву [2, 5]

Насамперед основна частина людського капіталу, яка втілена в людських розумових здібностях, знаннях та компетенціях (когнітивний потенціал), є найважливішим стратегічним ресурсом сучасної економіки та головним джерелом накопичення національного багатства. Інтелектуальна праця забезпечує впровадження нових технологій, збільшення обсягів ВВП та покращення добробуту громадян [4].

Посилення конкурентної боротьби у світовому бізнес-просторі, зростання економічних криз, глобальна цифрова трансформація суспільства та економіки актуалізують науковий інтерес до оцінки значення людського капіталу. Адже недостатня увага до його розвитку супроводжується значними суспільними втратами, знижує добробут людей, обмежує можливості сталого зростання та

ефективності управління. Сьогодні, в умовах становлення пріоритетності циркулярної економіки, людський капітал виступає ключовим чинником довгострокової вартості. Тому, для оцінки потенційної вартості та ефективності діяльності компанії в довгостроковій перспективі важливим є дослідження управління людським капіталом [1-5].

Література

1. Інноваційні засади управління людськими ресурсами: можливості, виклики, пріоритети досягнення соціально-економічної безпеки : колективна монографія / за наук. редакцією д.е.н., професора Міщук Г. Ю. – Рівне : НУВГП, 2020. – 408 с.
2. The Changing Wealth of Nations 2021: Managing Assets for the Future // https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36400/9781464815904_esb.pdf?sequence=44&isAllowed=y.
3. Трофимчук Т.М. Генезис теории человеческого капитала / Т.М. Трофимчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – С. 29–34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vestnikeconom.mgu.od.ua /journal/2016/16-2016/8.pdf>.
4. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 368 с. [Електронний ресурс]. – https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf.
5. Руководство по измерению человеческого капитала. Европейская экономическая комиссия Организации Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2016/ ECECESSTAT20166_R.pdf.

Кривошей О. В.

*здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Литвиненко В. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОБЛІКОВА РЕЄСТРАЦІЯ ПОПИТУ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Виробник продукції має за мету отримати прибуток від її реалізації. Процес збуту характеризується системним підходом до діяльності, сукупно із особливостями виробничих процесів з чітко поставленою задачею – виявляти та перетворювати купівельну спроможність споживача в реальний попит на товар. В умовах війни та повоєнної стабілізації, процес планування та обліку попиту споживачів, особливо в довготерміновій перспективі, значно ускладнюється.

Сучасний обліковий процес дозволяє зареєструвати поетапно бізнес процес із збуту продукції та проаналізувати кількість комунікацій із клієнтом, їх ефективність, порівняти працездатність різних пропозицій на однакових групах клієнтів [4].

Для підприємств агробізнесу в умовах повоєнної стабілізації важливим принципом, що дозволить утримати безперервність роботи та прибутковість компанії, буде вміння апарату управління правильно організувати облікову інформацію за реєстрацією всього процесу комунікації стосовно продажу продукції (від першого контакту з клієнтом до продажу товару), та групувати його за реєстрами та оперативними управлінськими звітами.

Облікова реєстрація етапів реалізації – один з ефективних інструментів для щоденного управління попитом на продукцію. Він дозволяє декомпонувати процес угоди на необхідну кількість етапів, вибудувати тактику взаємодії на кожному з них, визначити відсоток конверсії (переходу) між стадіями, а також оцінювати ефективність менеджерів. З точки зору плану продажів, як ще його називають «лійка продажів», покаже обсяг потенційних угод на фінальній стадії, а також загальні показники в поточний момент.

Початок комунікації з клієнтом зазвичай відбувається з моменту його зацікавлення комерційною пропозицією компанії. У ній вказують коротку інформацію про компанію та запропонований продукт. Прочитавши його до кінця, менеджер, який ухвалює рішення має чітко зрозуміти, що запропоновано та чому вигідно співпрацювати з компанією. Цей документ найчастіше використовують в B2B сегменті як добрий спосіб для бізнесу швидко описати пропозицію для іншого бізнесу.

У залежності від маркетингової діяльності, яку здійснює компанія, про неї можуть дізнатися за допомогою розсилки на електронну пошту, рекламних оголошень в галузевих виданнях або за рекомендаціями діючих клієнтів.

Як ефективний документ комерційна пропозиція включає в себе заголовок, короткий вступ, де підкреслюється проблематика потенційного клієнта, сама пропозиція та основна частина (з точковими перевагами співпраці з компанією). Для обліку важливими реквізитами комерційної пропозиції є номер, дата, клієнт (назва, код та контактні дані), предмет пропозиції (найменування, кількість, ціна, сума та валюта), підпис відповідальної особи.

Подальші комунікації з клієнтом проводяться в переписках, на особистих зустрічах або за телефоном, а весь порядок подій має реєструватися в обліковій системі.

Наступним етапом реєстрації попиту клієнтів є оформлення документа замовлення клієнта. Він є запитом клієнта на поставку йому товарів або послуг у встановлені терміни. Документ може бути оформлений на підставі комерційної пропозиції (за потреби з правками) або договору поставки.

У замовленні реєструють реквізити підприємств, вказують номер та дату документа, детально описують номенклатуру, кількість, ціну та вартість угоди, додаткові умови (наприклад, правила відвантаження при отриманні певної частини передоплати) та ставлять підпис.

У процесі роботи менеджер може вказати різні статуси оформлення замовлення, наприклад: не узгоджений, узгоджений, до відвантаження, закритий. При переході замовлення з одного статусу в інший контролюється стан замовлення. При роботі із замовленнями можна встановити пріоритетність виконання замовлень.

При закритті замовлення розпочинається безпосередній процес реалізації продукції на підприємстві, який реєструється відповідним списком документів в обліку: рахунок-фактура, довіреність, договір, товарно-транспортна накладна, виписка банку тощо.

Якщо угода завершується продажем, то клієнт може переводитися в сегмент постійних. Це означає не тільки висококласне сервісне обслуговування, а й роботу департаменту маркетингу, який буде періодично комунікувати з клієнтом, а аналіз облікових даних допоможе обрати найефективніший канал та частотність взаємодій. Результат такої стратегії – повторний продаж.

У разі, коли клієнт бере тривалу паузу в переговорах, або відмовляється від покупки, можна прийняти рішення повернути його на початкову стадію лійки продажів для повторної взаємодії. Персональні пропозиції та чіткий маркетинговий таргетинг дозволяють отримати бажаний результат.

Мета управлінського обліку потоку клієнтів – створення єдиної системи для розвитку існуючих клієнтів та залучення нових. Управління взаємодією з клієнтами означає залучати нових клієнтів та перетворювати їх в лояльних та постійних.

На всіх стадіях роботи система обліку взаємовідносинами з клієнтами дозволяє налаштувати на основі наявних даних деталізовану аналітику, представлену у вигляді інформативних дашбордів. Керівники різного рівня можуть аналізувати поточний стан продажів, завантаження менеджерів, їх результативність, планувати і контролювати маркетингові витрати та багато іншого.

Основна перевага такої облікової системи в тому, що вона може приносити користь практично будь-якому організаційному підрозділу – продажі, маркетинг та розвиток бізнесу.

Детальний облік попиту на продукцію відкриває можливості для зберігання всієї управлінської інформації про клієнтів в одному місці, реєстрації проблем обслуговування, визначення можливостей діяльності агробізнесу та управління маркетинговими процедурами, оцінки ефективності понесених витрат на збут.

Оскільки управлінський облік попиту забезпечує швидкий доступ до даних, користувачам стає простіше співпрацювати між собою, що дозволяє вирішувати питання командної взаємодії та підвищувати продуктивність роботи персоналу в умовах повоєнної стабілізації.

Література

1. Гангал Л.С. Обліково-аналітичне забезпечення управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 ; ОНЕУ. Одеса, 2016. 297 с.

2. Гоголь Т.А. Теоретико-методологічні основи формування аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. Чернігів: ЧДТУ. 2013. No.3 (68). С.174-184.

3. Белова І.М., Дідоренко Т.В. Значення оперативного обліку в системі управління. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, 2017. С. 29-37.

4. Губарик О.М. Юрченко А.А. Обліково-аналітичне забезпечення діагностики функціонування підприємства та удосконалення системи економічної безпеки на основі покращення фінансового стану. Економіка та суспільство. (32). 2021.

5. Дубина Н.О., Кушнірук К.Д., Мискін Ю.І. Автоматизація обліково-аналітичного забезпечення управління цінністю підприємства. Секція 1. Обліково-аналітичні методи і моделі та інформаційні системи і технології в бізнесі та оподаткуванні, 2021. 155 с.

Лісова А.

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Собченко Т. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

Сучасні несприятливі умови економічного середовища, лише загострюють наявні значні соціальні проблеми у сільській місцевості, що актуалізує соціальну спрямованість аграрного бізнесу. В умовах військової агресії, аграрні підприємства не лише орієнтовані на досягнення своїх бізнес цілей, а, у першу чергу, на забезпечення продовольчої безпеки. Саме тому, аграрні товаровиробники в сучасних умовах мають поставити у пріоритет вирішення соціальних питань нашого суспільства, зокрема через реалізацію на безоплатній основі різних соціальних проєктів.

Єдиним можливим шляхом побудови бізнесу (в т.ч. аграрного) в сучасних трансформаційних умовах є використання стратегії сталого розвитку. Адже головною ціллю системи управління стає не максимізація прибутку та задоволенням потреб ринку, а продовольча безпека країни та баланс інтересів усіх стейкхолдерів підприємства. Сьогодні концепція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) як одна із для розвитку підприємства і є потужним інструментом підвищення його конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі займаючи пріоритетне місце серед стратегічних цілей господарювання [1].

Діяльність сучасних підприємств в Україні має соціальний характер, тобто повинна бути орієнтована на власний персонал та суспільство в цілому.

Це є індикатором стабільності та відповідальності бізнесу. Вітчизняні підприємства мають орієнтуватися на світовий досвід, зокрема щодо питань підвищення рівня етичного інвестування та покращення моральності діяльності [2].

Аналіз сучасного рівня соціально-економічного розвитку нашої країни в умовах децентралізації, показує підвищення ролі аграрних підприємств у розвитку соціальної сфери місця їх розташування, допомозі територіальним громадам. Активізація соціальної спрямованості діяльності аграрних формувань позитивно впливає як на власний персонал, так і на зниження рівня соціальної напруженості у регіонах, що є надзвичайно важливим для повоєнного економічного відновлення [3].

Формування критеріїв соціально-відповідальної поведінки і механізмів їх стимулювання, розробка заходів підвищення соціальної активності підприємств на основі узгодження економічних та соціальних інтересів усіх зацікавлених сторін є одними з перспективних напрямів подальших досліджень у сфері соціального партнерства і соціальної відповідальності підприємств.

В умовах країн з економікою, що розвивається, найбільш ефективним підходом до реалізації КСВ є модель TBL завдяки високому позитивному впливу на економічні, етичні, політичні, соціальні та екологічні сфери діяльності підприємства. Матриця визначення ефективного сценарію впровадження концепції КСВ в залежності від ступеню розвитку підприємства, передбачає три базових сценарії: *виживання* (підприємство приділяє максимальну увагу економічній, етичній та екологічній сферам КСВ), *стабілізації* (додатково приділяється увага соціальній та політичній сферам КСВ) та *розвитку* (додатково приділяється увага благодійним заходам) [4].

Серед перспективних позитивних проявів КСВ у внутрішньому середовищі важливо відзначити такі: гідна оплата праці, соціальні гарантії, офіційне працевлаштування, належні умови праці, гендерна рівність, розвиток соціального партнерства тощо. Поступове масштабування соціальної відповідальності аграрного бізнесу матиме значний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток регіонів і країни у цілому [3].

Отже, в Україні ведеться робота на інформаційному та організаційному рівнях щодо впровадження принципів соціально відповідального бізнесу з дотриманням міжнародних стандартів. Однак, ще потрібно посилити популяризацію серед сільськогосподарських товаровиробників цього напрямку. Не менш актуальним в сучасних трансформаційних умовах є формування державних механізмів стимулювання системного вдосконалення соціальної відповідальності бізнесу. Важливим є сприяння суб'єктам господарювання, які розробляють і реалізують власні стратегії соціальної відповідальності, оприлюднюють нефінансову звітність, покращують життя територіальних громад. А також, запровадження обов'язкових стандартів соціальної звітності та розширення можливості надання різного роду пільг при виконанні підприємствами соціально важливих проєктів.

Література

1. Brin, P., Prokhorenko, O., Nehme, M., & Trabulsi, H. (2020). Strategic contribution of a business process to company's performance. *Journal of Information Technology Management*, 12(3), 82-99. URL: https://jitm.ut.ac.ir/article_76296_bff9dffe0c0e7bacc739e2ad65b32535.pdf.
2. Galetska Tetiana, Topishko Natalia, Topishko Ivan. Corporate social activities in Germany: the experience of companies. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. No. 3. P. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-17-24>.
3. Деркач О. В. Функції та стратегічні орієнтири соціальної відповідальності у підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу [Електронний ресурс] / О. В. Деркач // Український журнал прикладної економіки. 2017. Т. 2, № 3. С. 19-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2017_2_3_5.
4. Бержанір І. А. Впровадження принципів соціальної відповідальності в аграрному бізнесі [Електронний ресурс] / І. А. Бержанір // *Modern economics*. 2021. № 26. - С. 6-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2021_26_3.

Луценко В. О.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Симоненко О. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВИТРАТ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

З розвитком економічних відносин виникає проблема пошуку нових методів управління для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Особливо актуальною і водночас непростою проблемою є посилення управлінської орієнтації бухгалтерського обліку витрат рослинництва. Це пояснюється тим, що галузь рослинництва, як основна у сільськогосподарському виробництві України, має певні особливості, що впливають на організацію ведення обліку виробничих витрат та калькулювання собівартості виробленої продукції рослинництва. Саме тому, будучи частиною управління, обліково-аналітичне забезпечення управління витратами дає важливу інформацію, яка дозволяє оптимально використовувати виробничі ресурси та оцінювати результати діяльності сільськогосподарського підприємства.

Обліково-аналітичне забезпечення – це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Таким чином, поняття обліково-аналітичного забезпечення постає у двох значеннях [1]:

- 1) діяльність, пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням,

збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації;

2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації.

Метою обліково-аналітичного забезпечення має стати поєднання процедур бухгалтерського обліку й економічного аналізу. Тому, обліково-аналітичне забезпечення має забезпечити ефективна організація обліку витрат, що дозволить задовольнити інформаційні потреби користувачів.

Практика показує, що в цілому, питанням організації бухгалтерського обліку та економічного аналізу витрат на виробництво сільськогосподарських підприємств приділяється недостатня увага. Основу раціональної організації обліку витрат виробництва має становити Наказ про облікову політику підприємства. Використання положень облікової політики забезпечує своєчасне та достовірне відображення інформації про витрати в бухгалтерському обліку, що впливають на фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства.

Якісне забезпечення обліковою інформацією вимагає чіткого розуміння послідовності відображення операцій працівниками облікової служби підприємства. Як зазначає А.М. Собченко: “керівник повинен створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання первинних документів [3]”. Тому, вважаємо за доцільне виділення окремих етапів, від якісного виконання кожного залежить результативність інформації на виході, а саме:

- виявлення, накопичення та реєстрація облікової інформації у первинних документах;
- узагальнення масиву первинної облікової інформації шляхом складання внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства;
- здійснення аналітичної обробки сукупності облікових даних [2].

Одним з етапів, на якому необхідно зробити акцент – це є складання внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства. Організація системи внутрішньої (управлінської) звітності, побудованої з урахуванням усіх стадій біологічних перетворень у процесі вирощування продукції рослинництва є необхідним етапом в системі управління сільськогосподарським підприємством. Адже саме самостійно розроблена підприємством управлінська звітність, забезпечуватиме аналітичну складову системи управління витратами продукції рослинництва.

Отже, ефективна організація обліку витрат на виробництво продукції рослинництва сприяє достатньому обліково-аналітичному забезпеченню, що налагоджуватиме ґрунтовний аналіз та контроль за витратами сільськогосподарських підприємств. Нами було з’ясовано, що розробка системи управлінської звітності має стати пріоритетним напрямком роботи будь-якого сільськогосподарського підприємства, оскільки вона має забезпечити керівництво відповідною інформацією, яка в сукупності повинна

вплинути на оптимізацію і мінімізацію витрат підприємства.

Література

1. Касич А. О. Науково-методичні основи обліково-аналітичного забезпечення управління прибутком підприємства / А. О. Касич, Р. М. Циган, О. І. Карбан // *Проблеми економіки*. - 2013. - № 1. - С. 191-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_1_28.
2. Максимів Ю. В. Організаційні підходи до вдосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення управління відходами деревообробного виробництва/ Ю. В. Максимів // *Вісник національного університету водного господарства та природокористування*. Економіка: зб. наук. Праць. - Рівне. - 2011. - Випуск 2 (54). - С. 131-138.
3. Собченко А. М. Особливості організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва. *Економіка і суспільство*. Випуск № 2 / 2016. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/132.pdf (дата звернення: 17.11.2020).

Мошкун К. В.

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Чухліб А. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Виробничий процес в підприємствах аграрної сфери здійснюється з використанням запасів, що складають домінуючу частку виробничих активів підприємства. Важливе практичне значення і виробничу спрямованість набувають питання інформаційно-аналітичного забезпечення управління запасами, оскільки прийняття прогресивних управлінських рішень щодо оптимізації запасів та зменшення витрат на їх обслуговування є передумовою ефективності діяльності підприємств аграрного сектору. Основним завданням управління запасами є досягнення оптимальних розмірів двомірності масштабів виробництва продукції та запасів.

Розкриття сутності інформаційно-аналітичного забезпечення управління запасами доцільно конкретизувати за допомогою визначення таких складових компонентів, як «інформаційно-аналітичне», «забезпечення», «управління».

Базовим елементом формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління запасами виступає інформація. В Цивільному кодексі України наводиться визначення інформації, як документованого чи публічного оголошення відомостей щодо подій і явищ, які спостерігаються у суспільстві

[2]. Бухгалтерський облік виступає інформаційним базисом для акумулювання інформації про запаси підприємства, обґрунтованого прийняття управлінських рішень спрямованих на оптимізацію їх використання. Інформаційне забезпечення являє собою сукупність способів та методів збирання й обробки інформації, її накопичення та передачі, спрямованих на задоволення інформаційних потреб управлінської ланки.

Якісно сформований інформаційний компонент системи інформаційно-аналітичного забезпечення є передумовою ефективного використання аналітичного інструментарію. Аналітичне забезпечення полягає в застосуванні аналітичного інструментарію для отримання комплексної якісної інформації про стан, рух та ефективність використання запасів.

Наступною складовою компонентою інформаційно-аналітичного забезпечення управління запасами є управління. Під управлінням слід розуміти цілеспрямований і обґрунтований вплив на досліджуваний об'єкт, процес чи систему, для реалізації поставленої мети та рішення відповідних задач. Управління запасами розкривається через інформаційний та аналітичний аспекти. Інформаційний аспект відображає діяльність фахівців, спрямовану на збір, систематизацію, обробку та накопичення інформації. Аналітичний аспект полягає у застосуванні аналітичного апарату для отримання комплексної інформації про запаси.

Аналітична робота з оцінки ефективності використання запасів, обґрунтування стратегії управління запасами, визначення пріоритетних напрямків оптимального їх використання, джерел їх фінансування здійснюється за допомогою інформаційної підтримки, що складається з трьох рівнів. Перший рівень носить описовий характер і полягає у формуванні базової інформації. На другому рівні отримана раніше інформація підлягає систематизації і узагальненню та використовується для порівняльного аналізу показників наявності, складу, структури та інтенсивності руху запасів. Третій рівень полягає у визначенні кількісних і якісних показників ефективності використання запасів, резервів зниження матеріаломісткості продукції.

Аналіз ефективності використання запасів передбачає побудову однофакторних/ багатфакторних лінійних/ нелінійних моделей, трендових моделей з використанням методів математичної екстраполяції та різного роду модифікації цих методів. У якості прогностичних функцій ефективності використання запасів можна застосувати логістичні та експоненціальні функції.

Таким чином, інформаційно - аналітичне забезпечення управління запасами представляє цілісність її складових компонентів, які взаємодіють між собою через інформаційні ресурси, що формуються в процесі збору, систематизації та обробки інформації для забезпечення аналітичної оцінки ефективності використання запасів з метою прийняття прогресивних управлінських рішень щодо оптимального їх використання.

Література

1. Довга Т. А. Роль та місце аналізу виробничих запасів в системі управління ресурсним потенціалом підприємства. Молодий вчений. № 5 (20). Ч.1. 2015. С. 130–134.

Нагорний В. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Нагорна О. В.

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ

Стан розвитку сучасного суспільства можна охарактеризувати як системну соціальну кризу. А саме про значимість такої соціальної кризи свідчить різка життєва зміна, складна перехідна ситуація. Класифікуючи загальні причини соціальних криз, можна сказати, що основною ознакою початку соціальної кризи є порушення цілісності та хиткість форм, зв'язків і відносин у суспільстві та його підсистемах, діяльності людини, які проявляються у взаємодії між людьми.

Аналізуючи «завдання сучасного суспільства», необхідно з'ясувати, що розв'язання цих завдань насправді має здійснюватися різними суб'єктами, об'єднаннями громадянського суспільства, дослідницькими установами тощо. Однак основна частина цього завдання залежить від органів державної влади, до основних функцій якої входить забезпечення стабільного розвитку та безпеки суспільства, а також управління суспільством як в цілому та його економічній, духовній, політичній і соціальній сферах зокрема. Водночас політична влада має не просто вирішувати конфлікти та забезпечувати порядок у суспільстві, але, головне, знаходити баланс між загальним благом та мінливими прагненнями різних соціальних груп до реалізації своїх інтересів. Таким чином, завдання подолання нинішньої кризи залежить насамперед від відповідальності політичної влади, насамперед держави. Саме держава має акумулювати всі ресурси та координувати дії бізнесу, науки, релігії тощо для її ефективного вирішення. Моральна відповідальність є набагато ширшою за юридичну, оскільки вона не обмежується причинно-наслідковим зв'язком. У правовому полі винний відповідає лише за ті дії чи умови, причиною яких він є. З моральної точки зору суб'єкт може нести відповідальність за ситуації, в яких він безпосередньо не винен: справді відповідальна держава – це держава, яка здатна допомогти постраждалим від стихійних лих або зупинити геноцид в іншій країні.

Визначення поняття «соціальна» щодо відповідальності передбачає, що основною інстанцією відповідальності, перед якою держава має нести повну відповідальність, є суспільство. Дослідження феномену політичної влади у просторі вітчизняної науки є особливо актуальним саме зараз, оскільки ми є свідками найгострішої системної кризи соціальних інститутів як у цивілізаційному просторі загалом, так і в сучасній Україні зокрема. Як наслідок, у суспільстві зростають очікування не стільки кількісних, скільки якісних змін влади, а також адекватного розуміння проблем соціального забезпечення політичною елітою. Ми віримо, що відповідальність є основою якісного державного управління. Суспільство висуває вимоги до урядовців, які переломлюються в ситуації конкретної відповідальності за кожну окрему дію влади: «Відповідальність виникає в процесі конкретизації загальної заборгованості з урахуванням можливостей суб'єкта, взятих у певному порядку. місце в певний історичний час». Отже, відповідальність влади – це певний обов'язок, метою якого є досягнення та утвердження загального блага, а виконання цього обов'язку зумовлене правовими та моральними нормами, інтересами громадянського суспільства та конкретними історичними обставинами. Найпростішим способом підвищення відповідальності уряду є розробка та ухвалення законодавства, яке б чітко регулювало інструменти підзвітності уряду та уточнювало покарання, які загрожують його невиконанню.

Суспільство є складною системою, яка розвивається, між елементами між якими існує не лінійний зв'язок, а «система різномірних зв'язків: горизонтальних, вертикальних, структурних, генетичних, функціональних, причинно-наслідкових. При цьому будь-який об'єкт можна розглядати як окремо, так і в цілому. Відповідно, розлад однієї з підсистем суспільства (сфер суспільного життя) призводить до дестабілізації. Отже, відсутність відповідальності тих, хто приймає рішення, посилює процес девальвації цінностей у суспільстві. У стані системної кризи процес деморалізації населення, загострення правової та економічної нерівності значною мірою формується під впливом байдужості представників влади до безпеки, стабільності, балансу інтересів, соціальної справедливості. Загальне благо часто є менш важливим, ніж приватні чи вузькокорпоративні інтереси. Криза в правовій сфері проявляється як на етапі формування тих чи інших законів, так і на етапі їх реалізації. У першому випадку – це недостатня участь населення у прийнятті рішень щодо доцільності чи недоцільності того чи іншого законодавчого акту. Тобто всі ці закони приймаються не в інтересах суспільства, а в результаті лобіювання окремих бізнесів.

Суперечності, які виникають в економічній сфері, значною мірою зумовлені тим, що хоча ступінь впливу державної влади на економіку формально обмежена, економічно потужні групи зацікавлені у впливі на державну владу, у проведенні сприятливої політики. Тому серед перспектив розвитку країни на перший план виходять не цінності розвитку та добробуту всіх соціальних груп, а безпека правлячої еліти. Очевидно, що злиття бізнесу та

влади не сприяє встановленню відповідальності, адже бізнес має інші пріоритети – отримати найбільший прибуток. Лише сильне громадянське суспільство здатне переорієнтувати діяльність господарських організацій так, щоб корпоративна соціальна відповідальність бізнесу не просто декларувалася, а виражалася в реальних діях. І лише сильна держава здатна будувати свої відносини з бізнесом так, щоб не піддаватися його жорсткому тиску і водночас не стати засобом реалізації всіх бажань великих суб'єктів господарювання. Необхідною умовою відповідальної поведінки держави є розвинене громадянське суспільство. Якщо громадянське суспільство слабе, держава перед ним не звітуватиме. Здійснення соціально відповідальної діяльності, у свою чергу, є важливою умовою підвищення рівня довіри до держави. У демократії владою є як держава, так і громадянське суспільство. Перші - у формі представників народу, урядовців, другі - у формі стихійно організованих народом об'єднань і рухів. Відповідальність влади в цьому контексті – це не лише відповідальність держави за прийняті рішення, а й відповідальність громадянського суспільства за те, щоб держава періодично звітувала перед суспільством про свої дії.

Пандемічна криза провокує соціальні зміни, зміни звичних соціальних зв'язків, виявляє назрілі гострі протиріччя та вимагає негайного їх вирішення. Виклики сучасності, один із найпотужніших у вигляді пандемії, вносять корективи у сприйняття власної ідентичності. Структуру соціальної відповідальності можна розкрити лише через усвідомлення мети як важливої ланки соціальної відповідальності. Таким чином, суб'єкт соціальної відповідальності є носієм певних якостей, необхідних для досягнення певної мети. Припускаємо, що суб'єктом соціальної відповідальності може бути окрема особа чи соціальна група, які мають певні моральні якості, поділяють цінності суспільства, представниками якого вони є. Об'єктом соціальної відповідальності є мета, досягнення якої необхідне для гармонії в суспільстві. Інстанцією є окремі представники суспільства, які озвучили предмет як необхідну і визнану більшістю суспільства мету. Інстанцією є окремі представники суспільства, які озвучили предмет як необхідну і визнану більшістю суспільства мету. Така інстанція має можливість вживати обмежувальні заходи та виконувати контрольні функції щодо суб'єкта відповідальності.

Взаємодія, об'єднання зусиль індивідів, спрямованих на досягнення обраної мети, є основним показником соціальної відповідальності в суспільстві. Влада - це відносини між суб'єктом і об'єктом, де суб'єкт займає вольову позицію по відношенню до об'єкта. Суб'єкт влади має своє вираження як окрема особа, група чи навіть ціла держава.

Таким чином, структура соціальної відповідальності влади включає такі елементи: 1) суб'єкт як носій певних якостей, необхідних для досягнення цілей об'єкта та самоутвердження у владі; 2) об'єкт соціальної відповідальності влади, яким є цілі та потреби об'єкта влади; 3) інстанція -представники об'єкта влади, які транслують потреби об'єкта та здійснюють контроль за діяльністю

суб'єкта влади. Відповідальність влади – це не лише відповідальність держави за прийняті рішення, а й відповідальність громадянського суспільства за те, щоб держава періодично звітувала перед суспільством за свої дії.

Література

1. Braslavska, O. V., Rozhi, I. H., Honcharuk, V. V., Pliushch, V., Shumilova, I. F., & Silchenko, Y. (2020). Developing Competency in Local History in Future Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 240-267. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/344>
2. Croitor, E. (2014). Ethics of Responsibility? Some postmodern views. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 253-260. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.226>
3. Khalipov, V. F. (2005). *Entsiklopediya vlasti* [Encyclopedia of Power]. Academic project. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_002671777/Li, L. (2008). How Can Government Become Responsible? Trajectories, Meanings and Intentions. *China Review*, 8(2), 1-13. <http://www.jstor.org/stable/23462735>
4. Kravchenko, T., Borshch, H., Gotsuliak, V., Nahorni, V., Hanba, O., & Husak T. (2022). Social Responsibility of the Government in the Conditions of the Global Pandemic Crisis. *Postmodern Openings*, 13(1), 468-480. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/408>
5. Nahorni, V., Tiurina, A., Ruban, O., Khletytska, T., & Litvinov, V. (2022). Corporate social responsibility in modern transnational corporations. *Amazonia Investiga*, 11(53), 111-121. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.11>
6. Tiurina, A., Kapelista, I., Omelchenko, A., Obykhod, H., & Pavliuk, S. (2021). Sustainable economic development of Ukraine through the agro-sector growth. *Scientific Horizons*, 24(12), 92-101. [https://doi.org/10.48077/scihor.24\(12\).2021.92-101](https://doi.org/10.48077/scihor.24(12).2021.92-101)
7. Mamzer, H. (2020). Postmodern society and Covid-19 pandemic: old, new and scary. *Society register*, 4(2), 7-18. <https://doi.org/10.14746/sr.2020.4.2.01>
8. Paramonova, I. M. (2001) *Sotsial'naya otvetstvennost': genesis, sushchnost', struktura i strate-giya razvitiya (sistemnyy analiz)* [Social responsibility: genesis, essence, structure and development strategy (system analysis)]. [Dissertation of the candidate of philosophical sciences. St. Petersburg]. <https://www.dissercat.com/content/sotsialnaya-otvetstvennost-genezis-sushchnost-struktura-i-strategiya-razvitiya-sistemnyi-ana>
9. Yermakov, O.U., Hrebennikova, A.A., Nahorni, V.V. & Chetveryk, O.V. (2019). Investment Support and Development of Social Responsibility of Agrarian Business Entities, *VISION 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage*. 13260-13266. URL: https://www.researchgate.net/publication/361377635_Investment_support_and_development_of_social_responsibility_of_agrarian_business_entities
10. Єрмаков О.Ю., Нагорний В.В. Методологічні засади поширення корпоративної соціальної відповідальності в аграрних формуваннях України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. Вип. 249. С. 165-174.

Наулік Т.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
ВСП «Рівненський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»,
м. Рівне, Україна*

Гнатюк А.

*кандидат економічних наук, доцент,
ВСП «Рівненський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»,
м. Рівне, Україна*

ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ТОТАЛЬНОГО ВТОРГНЕННЯ

Після тотального воєнного вторгнення росії та проголошення військового стану на території України, більша частина бізнесу за різними обставинами була практично паралізована. Починаючи з морально-психологічного потрясіння до економічного занепаду підприємницької діяльності та неможливості працювати, особливо підприємствам, розташованими на території бойових дій.

За прогнозами Світового банку, валовий внутрішній продукт України у 2022 році скоротиться на 45 відсотків [1]. А це означає, що фінансова здатність переважної більшості громадян також суттєво знизиться.

Поруч із реальним військовим фронтом, кіберфронтом необхідно запускати також і потужний економічний фронт. Нині це є надзвичайно важливим для суспільства. Без економічної діяльності неможливе повноцінне функціонування держави, а особливо в умовах воєнного стану.

Саме з цією метою держава почала активно впроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на підтримку української економіки. З початку війни відбулися зміни у законодавстві України, зокрема, у кодексах законів про працю, податковому та митному. Цілком зрозуміло, що в таких умовах єдиним можливим шляхом підтримки бізнесу є тотальна дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки.

Зміни, внесені до кодексу законів про працю, спрямовані на лібералізацію трудових відносин під час воєнного стану.

Серед головних нововведень: можливість збільшення робочого часу з 40 до 60 години на тиждень та скорочення обов'язкового вихідного дня до одного. У цьому контексті варто згадати Постанову Кабінету Міністрів №212-р від 11 березня 2022 року, виплати видатків з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами виконавчої влади або приватними виконавцями, виключно на такі цілі:

- виплата заробітної плати у розмірі не більше ніж 5 мінімальних заробітних плат ($6500 \cdot 5 = 32500$ грн) на місяць на одного працівника;

- сплата податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування [2].

Законом про внесення змін до Податкового кодексу передбачено велику кількість змін, що торкнулися різних галузей, як малого, так і середнього бізнесу. Пільговий податковий режим діятиме до кінця воєнного стану.

Великий бізнес зможе скористатися спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок. Ліміт річного доходу підвищили з 10 млн грн до 10 млрд грн, а обмеження щодо кількості працівників - зняли. Податок становитиме 2% від обігу незалежно від виду діяльності.

Але є винятки - пільга не стосується підприємств, що займаються продажем підакцизних товарів, організацією грального бізнесу, а також видобуток та реалізацію корисних копалин

Фізичним особам підприємцям другої-третьої груп дозволяється не сплачувати єдиний соціальний внесок за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені коштом державного бюджету. З 1 березня і до припинення воєнного стану підприємці 1-3 груп не сплачують єдиний соціальний внесок за себе.

Прибирається відповідальність за несвоєчасну сплату за споживчими кредитами. Після війни ще місяць забороняється стягувати майно за іпотекою та виселення мешканців.

Фактичні перевірки можуть проводитися стосовно забезпечення можливості розраховуватися карткою. За порушення - штраф 8500 грн. Відновлюються всі фактичні перевірки, зокрема заборонені на час карантину.

Благодійна допомога, надана учасникам бойових дій та особам, які живуть на території бойових дій, не оподатковується податком на доходи фізичних осіб. Також не оподатковується податком на доходи фізичних осіб вся нецільова благодійна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії росії.

Що стосується митного кодексу, акциз на бензини, важкі дистиляти та скраплений газ встановлено 0 євро за 1000 літрів. Ставку податку на додану вартість для ввезення пального знизили з 20% до 7% [3].

В умовах воєнного часу податкове, трудове та митне законодавство зазнало суттєвих змін та продовжує оновлюватись. Та не дивлячись на труднощі бізнес повинен працювати для наповнення бюджету країни. Тому державна діяльність зараз спрямована на впровадження реформ законодавства для зниження податкового навантаження підприємництва. Ця стратегія є достатньо ефективною, тому що стримує падіння економіки та утримує її на більш-менш стабільному рівні.

Література

1. Тейзе Є. «Світовий банк: ВВП України впаде на 45 відсотків» / Євген Тейзе // Українська редакція DW. URL: <https://www.dw.com/uk/svitovyi-bank-vvp-ukrainy-vpade-na-45-vidsotkiv/a-61428728>
2. Постанова Кабінету міністрів «Про забезпечення здійснення розрахунків підприємств, установ, організацій в умовах воєнного стану» № 212-р від 11.03.2022. Дата

оновлення: 03.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212-2022-%D1%80#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №2120-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-%D0%86%D0%A5#Text>

Попова О. О.

*здобувачка третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

*науковий керівник: **Гуцаленко Л. В.***

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ДОМІНУЮЧІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Результативність діяльності підприємств аграрного сектора економіки значною мірою залежить від ефективної системи внутрішнього управління та впливу факторів зовнішнього середовища. Менеджери всіх рівнів управління формують свої управлінські рішення (оперативні та стратегічні) на підставі інформаційних потоків, які забезпечуються обліковою системою та узагальнюються у відповідних формах управлінської звітності. Звітність сільськогосподарських підприємств – це система показників, що охоплює і характеризує результати їхньої виробничо-фінансової діяльності за певний період. У ній знаходять відображення дані оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку.

Формування управлінської звітності на підприємствах аграрного бізнесу залежить від процесу трансформації бухгалтерського обліку і звітності в Україні та вимог і принципів міжнародних стандартів. [1, с. 50]

Управлінська звітність є основним джерелом інформаційного забезпечення управління доходами та витратами аграрних підприємств, яка формується шляхом виконання спеціальних процедур обробки, групування і підрахунку та узагальнюється на завершальній стадії облікового процесу.

Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено, що для внутрішніх користувачів підприємство самостійно розробляє систему та форми внутрішньогосподарського обліку, звітності й контролю господарських операцій з метою обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства.

Розробка вихідних форм управлінської звітності на підприємствах аграрного бізнесу є важливим кроком на етапі її складання.

Єдиної системи внутрішньої звітності для підприємств аграрного бізнесу не існує, оскільки немає чіткого регламентування управлінського обліку в межах діючого законодавства.

Отже, важливим і складним елементом системи управлінського обліку підприємств аграрного бізнесу є управлінська звітність, яка дозволяє менеджерам отримати дані у найбільш зручному для прийняття рішень форматі та зрозуміти межі можливостей та впливу інформаційних і технологічних відділів на результативну діяльність підприємства в цілому.

Внутрішня звітність підприємств аграрного бізнесу в умовах воєнного стану має відповідати основним принципам щодо її підготовки та враховувати ієрархічні рівні системи управління.

Зокрема, у Міжнародних стандартах фінансової звітності наведені принципи, що забезпечують якісні вимоги облікової інформації, яка відображається у звітності підприємства: доречність, достовірність та можливість зіставлення [2, с. 50]. Наведені вимоги практично збігаються з якісними характеристиками фінансової звітності, означеними у Національному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” дохідливість, доречність, достовірність, порівнянність [3].

В умовах воєнного стану збільшуються ризики та посилюються умови невизначеності, які мають безпосередній вплив на забезпечення діяльності господарюючих суб’єктів. Однак підприємства мають дотримуватись системності у формуванні управлінської звітності та обов’язково враховувати принципи організації управлінського обліку: економічності, самостійності, цілісності, конфіденційності, обґрунтованості безперервності, ідентифікації інформації, систематизації та уніфікації, результативності, відповідальності, комплексності, достовірності, та взаємодії структурних підрозділів. Домінуючі принципи формування управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу в умовах військового стану наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи, що забезпечують якісні характеристики управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу в умовах воєнного стану

Принципи формування управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу в умовах воєнного стану	Короткий зміст основних принципів формування управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу
конфіденційності	інформації, яка наведена в управлінській звітності контролюється керівництвом
своєчасності	формування та забезпечення інформацією менеджерів до терміну ухвалення рішення
аналітичності	передбачає, що управлінська звітність має містити не лише фактичні показники діяльності центрів відповідальності, але й інформацію про відхилення фактичних показників від нормативних (планових) тощо

конкретності	передбачає, що інформація управлінської звітності має бути спрямована на вирішення конкретних завдань управління
зіставності	передбачає, що показники звітного періоду (наведені у звітності) порівнюються з показниками попередніх періодів
ієрархічності	передбачає уникнення потрапляння інформації призначеної для центрів відповідальності нижчих рівнів, середньої та вищої ланки управління
відособленості	передбачає орієнтацію на центри відповідальності та особливості роботи конкретного підрозділу підприємства
контрольованості	передбачає, що звітність структурних підрозділів підприємства має містити тільки ті показники, на обсяг яких керівник центру відповідальності має вплив

Джерело: сформовано авторами

Для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах воєнного стану підприємства аграрного бізнесу повинні дотримуватися вищезгаданих принципів формування управлінської звітності, що дозволить їм бути гнучкими і швидко реагувати на зміни сьогодення.

Підприємству необхідно контролювати процес подання внутрішньої звітності, оскільки неповне та несвоєчасне подання інформації, незручна форма представлення даних, сумніви щодо достовірності отриманих показників не можуть бути основою для прийняття управлінських рішень, та будуть недієвими, нерелевантними та неефективними.

Узагальнюючи вище викладене можна дійти висновку, що в умовах воєнного стану посилюються ризики та ускладнюються можливості у забезпеченні менеджерів всіх рівнів управління інформацією, яка відповідала б якісним характеристикам означеним нормативно-правовими актами України. Для забезпечення оперативності прийняття релевантних управлінських рішень відповідальним за формування управлінської звітності необхідно інформаційні потоки системно опрацьовувати та узагальнювати з метою доведення до менеджерів різних рівнів управління якісної інформації. Якісні характеристики управлінської звітності означено відповідними принципами, які впливають на їх інформаційну складову. Формуючи управлінську звітність в умовах воєнного стану аграрним підприємствам обов'язково необхідно враховувати галузеві особливості та ризики, що мають місце в умовах невизначеності.

Література

1. Звітність підприємства : підручник / М. І. Бондар, Ю. А. Верига, М. М. Орищенко та ін. Київ : ЦУЛ, 2015. 570 с.
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010 (дата звернення – 28.09.2022).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73.

Проциш О. О.

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Богданюк О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наявність виробничих запасів на підприємстві є необхідністю, яка зумовлена закономірністю руху матеріалів з джерел їх надходження. Правильно організований та сформований облік виробничих запасів забезпечує постійність, безперервність діяльності підприємства та гарантує його економічну безпеку. Від цього будуть залежати визначення прибутку, фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність та ефективність його роботи.

З 24 лютого 2022 року в Україні діє військовий стан в зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації. Через це багато підприємств зазнали змін у функціонуванні. Деякі з них повністю або частково зруйновані, знаходяться під постійними обстрілами чи на окупованих територіях. В цей час важливо звертати увагу на певні питання при організації обліку виробничих запасів.

Запаси – це активи, які:

- утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [2].

Зі складу активів виключають запаси, які:

- передані у виробництво;
- продані (реалізовані);
- втрачені через недбалість працівників чи надзвичайні обставини; передані безоплатно.

Відповідно згідно з Н(П)СБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» запаси внаслідок бойових дій, перестають відповідати критеріям визнання

активів, оскільки активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому [1]. В такому разі запаси припиняють обліковувати та списують з балансу.

Списання запасів з балансу відбувається на підставі наказу керівника. Акт списання запасів оформлюється в довільній формі, при цьому в ньому мають бути зазначені всі необхідні реквізити. Обов'язково мають бути вказані причини списання запасів з посиланням на протокол інвентаризаційної комісії з результатами проведеної інвентаризації.

Проведення інвентаризації є обов'язковим за наявності псування чи втрати запасів. Це також включає військовий стан, оскільки наразі окремих норм та особливостей інвентаризації в період війни немає.

Підприємства, які знаходяться на тимчасово окупованій території у та підприємства, які мали (мають) місцезнаходження в районах проведення бойових дій у період дії воєнного стану, або підприємства, структурні підрозділи яких розташовані на таких територіях, проводять інвентаризацію у разі можливості безпечного та безперешкодного доступу уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал підприємств [3]. Саме керівник підприємства визначають час проведення інвентаризації, коли є безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до майна та первинних документів.

Варто розуміти, що в період дії воєнного стану в Україні пріоритетом є безпека. Бізнес працював, працює і буде працювати в різних обставинах і навіть під час війни. Тому наразі для підприємств є певні зміни в звичній системі обліку. Треба постійно і ретельно слідкувати за змінами в податковому та господарському законодавстві, які відбуваються кожно хвилину, якщо цього не робити цілі пласти корисної інформації будуть втраченими.

Література

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 р. № 246. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z008500>.

3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 №879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>.

Савченко Н. Л.
здобувачка третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРІВ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ

Актуальність даної тези є дослідження і систематизація теоретичних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення оподаткування товарів критичного імпорту. Товари критичного імпорту – це перелік товарів і послуг, за якими держава дозволяє проводити транскордонні валютні платежі. В даному випадку це поняття як економічний термін і елемент ресурсної бази тісно корилував з процедурами митного оформлення і також як частинка зовнішньоекономічної діяльності із особливостями калькулювання імпортової ціни. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7 квітня 1997 року № 1106 « Про перелік товарів критичного імпорту ввезення яких здійснюється без сплати податку на додану вартість». Це те що можна офіційно сплатити для завезення як імпорту в Україну. Перший термін товарів критичного імпорту виник в Українському законодавстві відповідно до статті 11 Закону України «Про податок на додану вартість» Кабінет Міністрів України постановляє від 27 липня 1998 року № 1145 «Про перелік товарів критичного імпорту» метою прийняття даного проекту було вирішення питань забезпечення національних секторів економіки України товарами які в Україні не вироблялися або вироблялися в недостатній кількості, і вони потребували важливе стратегічне значення для процесу виробництва. Так зокрема для аграрного сектору такими товарами у перші роки незалежності стали засоби захисту рослин, насіння окремих сільськогосподарських рослин і в зв`язку з тим щоби митні процедури спростити і здешевити для Українських виробників вартість імпортової продукції було ведено це поняття товарів критичного імпорту.

На сьогоднішній день в період воєнного стану, критичний імпорт - це такий перелік товарів, які через воєнні дії неможливо придбати в Україні їхнє виробництво зупинено з різних обставин, що зазначено в Постанові Кабміну №153 від 24 лютого 2022 року «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту». Цей перелік затверджується урядом і він не є вичерпним, зміни до цього переліку вносились вже 15 разів. Проблема не тільки у внесенні коду товару, але і опису, який не завжди відповідає класифікаційному коду, та навпаки.

При оформленні вантажно митної декларації вказувався код товару до групи якої він відноситься. Для товарів критичного імпорту була встановлена нульова ставка ПДВ і нульова ставка мита. Це означає, що при здійсненні калькулювання імпортової ціни товару критичного імпорту суб`єкт

підприємницької діяльності отримує для себе товар тільки за рахунок контрактної вартості та сплати митних процедур. З точки зору бухгалтерського обліку компанія дистриб'ютор може виписати інвойс на отримання такої продукції учасникам бізнесу з Української сторони. Тобто по суті бачимо, що в обліку дистриб'ютора ведеться товар який має тільки митну вартість. Отже коли продукція критичного імпорту, продається дистриб'ютором на Українському ринку, через операції купівлі-продажу або бартерними операціями, покупець надає зустрічний платіжний документ, про те що Український суб'єкт підприємництва купляє продукцію яка з точки зору обліку не має ПДВ. Таким чином при формуванні економічних інтересів сторін в операціях з продукцією віднесених до товарів критичного імпорту, який у своїх рахунках-фактури немає ПДВ, виникають різні наслідки для продавця як дистриб'ютора, для покупця і для держави. Очевидно що ці наслідки є іншими ніж наслідки при торгівлі товарами які мають нараховане ПДВ обсягом 20% які не віднесені до товарів критичного імпорту. За попередніми оцінками можна сказати, що операцій купівлі-продажу товарів критичного імпорту є економічно вигідними для компаній дистриб'юторів. Тобто тих компаній, які розмитнюють такі товари є економічно вигідними, тому що вони не плативши ПДВ отримують на свій рахунок суму за поставлений товар, наприклад засоби захисту з ПДВ. Таким чином у них ПДВ є вже частиною прибутку від оформлення таких контрактів на купівлю-продаж.

Беручи до уваги вище зазначене, можемо зробити висновки, що проведене дослідження дає підстави стверджувати, віднесення товарів до критичного імпорту:

- по-перше має окрему специфіку обліку;
- по-друге рішення таких товарів приймається кабінетом міністрів

України.

Очевидно, що уряд і Кабінет Міністрів України розуміють ризики для формування бюджету держави, як недоотримання окремих сум ПДВ при імпорті розмитнені товарів. І також ми говорим про те що Український суб'єкти підприємництва які отримують товари критичного імпорту не отримують ПДВ зворотнього, оскільки воно не сплачено компанією дистриб'ютором при імпорті продукції.

Література

1. Кабінет Міністрів України Постанова від 17 жовтня 1997 р. № 1106 Київ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-97-%D0%BF#Text>
2. Закон України « Про податок на додану вартість» стаття 11 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кабінет Міністрів України від 27 липня 1998 року № 1145 «Про перелік товарів критичного імпорту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145-98-%D0%BF#Text>
4. Державна податкова адміністрація України лист № 8611/5/16-1218 від 13.10.99 р. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8611225-99#Text>

Случак В. О.
здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Чітке окреслення мети є запорукою бажаного результату справи. Правильність управлінських рішень значною мірою визначаються інформаційною базою, якою керуються, приймаючи ці рішення. Стрімке зростання обсягів інформації, необхідних для здійснення управління, висуває нові вимоги до розуміння понять «інформація», «інформаційна база», «інформаційне забезпечення», «інформаційна технологія». Розвиток засобів комунікації зумовлює зміну способів взаємодії користувачів як між собою, так і з інформаційними та технічними ресурсами системи.

Усвідомлення ролі і значення сучасних управлінських систем пов'язане з розумінням ролі і значення їх інформаційного забезпечення.

Термін «інформаційне забезпечення» трактують з різних позицій. Так, в окремих джерелах під ним розуміють «інформацію, необхідну для управління економічними процесами, яка зберігається в базах даних інформаційних систем» [1, с.293]. В інших це поняття розглядають як «сукупність рішень за обсягами, розміщенням і формами організації інформації» [3, с.80]. У складі інформаційного забезпечення виділяють інформаційну систему, інформаційний фонд і інформаційну діяльність [2, с.11].

Необхідність удосконалення інформаційного забезпечення зумовлюється і тим, що дії агресора на території нашої країни суттєво ускладнили завдання, що стоять перед кожною галуззю виробництва. При плануванні роботи у повоєнний час зростатиме необхідність враховувати значну кількість факторів при здійсненні діяльності, потреба моделювати не лише економічні процеси, а й екологічні зміни, зумовлені військовими діями (зокрема, забруднення ґрунтів, погіршення якості водних ресурсів, знищення лісових насаджень та фауни).

Реалізація інформаційної діяльності у сучасному світі здійснюється із застосуванням хмарних технологій. На думку фахівців, саме ці технології помітно впливають на глобальний розвиток не лише ІТ-індустрії, а й бізнесу, фінансів, державного управління. За наявності стійких каналів зв'язку саме хмарні технології дозволять у майбутньому забезпечити інформаційні потреби управління за обмежених ресурсів.

Література

1. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т./ [Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І.]. - Львів: Світ, 2005 - - Т.1. – 2005. - 616 с.
2. Петренко С.М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем: Монографія / Петренко С.М.- Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 290 с.

3. Шквір В.Д. Інформаційні системи і технології в обліку : навч.посіб. / Шквір В.Д., Загородній А.Г., Височан О.С. - [3-тє вид.] – К.: Знання, 2007. – 439 с.

Стамат В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

Красноноженко В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

МАРКЕТИНГОВІ БІЗНЕС-ІДЕЇ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

Кожен власник бізнесу знає, що розробка бізнес-плану, який описує продукт продажу, конкурентоспроможність і фінансову ситуацію, має вирішальне значення для успіху. Однак багато людей не розуміють, що мати маркетинговий план для бізнесу не менш важливо. З його допомогою можна не лише зосередитися на своїй аудиторії, але й вибрати серед практично безмежної кількості доступних інструментів і стратегій ті, які дійсно підходять для конкретного бізнесу та аудиторії.

Ця тема є надзвичайно актуальною, адже стратегічний розвиток підприємств, особливо у повоєнний період, можливий з використанням новітніх маркетингових бізнес-ідей. У цей тяжкий час люди починають більше користуватися послугами встановлення вікон та балконів, архітекторів, оренди транспорту, СТО й шиномонтажу. Зростає попит на будівельні матеріали, альтернативні котли, військовий одяг, взуття та аксесуари, харчі тривалого зберігання. Не менш важливим є психологічна підтримка, тобто послуги психологів, та відновлення історичних пам'яток. Тому грамотне поширення інформації про надання цих послуг та продукції - є головною метою у початку бізнесу або його прогресу.

Можемо зазначити, що розробка маркетингового плану для бізнесу потребує зусиль та підтримки людей, які розуміються на обраній справі, специфіці конкуренції та знають, як правильно рекламувати свій бізнес. Бізнес-ідея – це та ідея, яка може бути використана для створення нової компанії або нового напрямку діяльності в рамках існуючої компанії.

За дослідженнями Інтернет-джерел з пропозиціями щодо креативного підходу до розвитку будь-якого бізнесу запропоновано перелік певних рекомендацій. Розглянемо декілька основних галузей маркетингу: контент-

маркетинг, маркетинг за допомогою розсилок, маркетинг у соціальних мережах, локальний маркетинг [1].

Однією з ідей контент-маркетингу, які можуть стати в нагоді у розвитку бізнесу, відносяться корисні статті у блозі. Ведення блогу – це один із найпростіших способів продемонструвати свою кваліфікацію та знайти нових клієнтів. Крім того, можна почати безкоштовно або за мінімальну плату. Також цікавим для людей є відео-уроки та інфографіка, які також слід застосовувати у своєму блозі [1].

Інформаційні бюлетені електронною поштою – це найкращий спосіб охопити потенційних і постійних клієнтів за допомогою системи, яка налагоджує відносини та призводить до продажів. Електронний маркетинг підходить для створення галасу про нові продукти та послуги. Ефективніше запропонувати їм спеціальні акції, щоб вони могли замовляти раніше за всіх, що допоможе підвищити репутацію продукту та поширити новини про нього. Ще один спосіб заохотити передплатників - ексклюзивними та спеціальними післяпродажними пропозиціями на продукцію. Люди поспішають купувати, коли відчують, що мають доступ до ексклюзивних речей, яких ніхто інший не може отримати. Також можна рекламувати ексклюзивні пропозиції в соціальних мережах або читачам свого блогу, щоб спонукати їх підписатися на розсилку [1].

За допомогою соціальних мереж також можливо активізувати свій бізнес. Наразі у кожного є доступ до найпопулярніших соцмереж, тому інформація про організацію може розповсюджуватися миттєво. Головне - обрати ту платформу, якою користуються найбільше людей [1]. Необхідно слідкувати за ефективністю й оптимізувати свою діяльність. Щоб публікації працювали на досягнення цілей, обов'язково використовувати шаблон звіту з даними про щоденну, щотижневу та щомісячну ефективність кожної публікації. Це допоможе вчасно змінити маркетинговий підхід і можливо, навіть шаблон для соціальних мереж для ефективнішого охоплення аудиторії [2].

Але для стрімкого поширення інформації повинна бути достатня кількість аудиторії сторінки та їх зацікавленість у пошуку новин. Найпростіший спосіб підвищити активність користувачів у соціальних мережах – запостити опитування на якусь актуальну тему. Навіть невелика активність навколо такого голосування, підвищує видимість поста у декілька разів, а значить привертає увагу і до сторінки підприємства. Зараз вже будь-яка соціальна мережа або месенджер, дозволяють створювати опитування, так що гарною ідеєю є навіть експеримент з кожним з мереж, щоб визначити для себе найбільш перспективний у плані комунікації [4].

Візитки можуть бути найстарішим інструментом в арсеналі бізнесмена, але якщо їх правильно зробити, вони стануть дуже ефективними. Замість нудних візиток, які зазвичай друкують сотні людей у великій компанії, слід спробувати створити щось креативне та цікаве, що миттєво відрізнятиме компанію від інших, достатньо лише поглянути [1].

Окрім цього, у багатьох нішах власник бізнесу має можливість надати зразки своїх товарів (або пробний період послуги) безкоштовно, після чого клієнт може оплатити повну вартість. Наприклад, всім знайомі пробники косметики або їжі, а у випадку з послугами, це може бути невелика безкоштовна консультація, яка дозволить потенційному клієнту оцінити професіоналізм підприємця. Класичний кейс в ІТ: безкоштовні 30 днів на хостингу, які практично завжди дозволяють утримати клієнта після завершення тріал-періоду.

Якщо надавати послуги на хорошому рівні, такий хід може сильно спростити для бізнесмена продаж більш дорогого продукту. Агентство, яке надає бухгалтерію на аутсорсинг, після місяця безкоштовного супроводу, може отримати клієнта, який буде залишатися з ним протягом довгих років. Це дуже швидко окупить всі витрати за початковий безкоштовний період [3].

Ми вважаємо, що також ефективною бізнес-ідеєю буде знаходження партнерів у суміжних галузях із бізнесом, який «розкручується». Потрібно об'єднати зусилля з іншими власниками бізнесу, які мають відношення до галузі, у якій розвивається бізнес, але не є прямими конкурентами. Це дає доступ до нових сегментів аудиторії і, безумовно, позитивно вплине на сприйняття бренду. Можна також організовувати спеціальні заходи для спільного піару. Результативною ідеєю також буде співпраця із ЗМІ на місцевому рівні. Малі ЗМІ завжди потребують інформаційного пориву та постійно шукають додаткові джерела фінансування. Для плідної співпраці необхідно буде надавати контент для публікацій, спонсорувати серію публікацій, репортажів або офлайн-подій.

Підсумовуючи можна зазначити, що для будь-якого бізнесу необхідного мати арсенал маркетингових ідей, якщо підприємство хоче досягти успіху у своїй справі та отримати від цього великий прибуток й далі мати можливість стратегічного розвитку.

Література

1. 30 економних маркетингових ідей для вашого нового підприємства малого бізнесу. URL : <https://business.tutsplus.com/uk/tutorials/marketing-ideas-for-small-business--cms-26906> (дата звернення 23.09.2022),
2. Корисні маркетингові ідеї для невеликих компаній. URL : <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/business-insights-ideas/resources/marketing-ideas-for-small-business-that-make-a-difference> (дата звернення 23.09.2022).
3. 9 маркетингових ідей для малого бізнесу, які вам стануть в нагоді. URL : <https://ag.marketing/blog/9-marketingovih-idey-dlya-malogo-biznesu/> (дата звернення 30.09.2022).
4. 10 маркетингових ідей для малого бізнесу, які можна реалізувати за вечір. URL : <https://marketer.ua/ua/10-marketing-ideas-for-small-businesses/> (дата звернення 30.09.2022).

Фатенок-Ткачук А. О.

*доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Кулинич М. Б.

*доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВОГО СУПРОВОДУ ПРОГНОЗУВАННЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Прогнозування є невід'ємною частиною процесу пізнання та управління об'єктом, оскільки бачення перспективи дозволяє своєчасно виявити ризики і вжити заходів запобігання негативних результатів, розкрити невизначеність у системі, обґрунтувати фактори, за яких можливе досягнення цілі.

Наявність ефективної системи обліку є попередньою умовою впровадження ефективної системи прогнозування задля управління у стратегічній перспективі. Стратегічні цілі мають базуватись на точних розрахунках, глибокому і всебічному економічному аналізі існуючого стану підприємства та виявленні резервів розвитку напрямів діяльності. Такий шлях сприятиме вибору стратегічних управлінських рішень, що матимуть високу ймовірність втілення.

Найважливішими функціями прогнозування в системі стратегічного управління є: визначення можливих цілей і напрямків розвитку об'єкта прогнозування; оцінка соціальних, економічних, наукових, технічних та екологічних наслідків реалізації кожного з можливих варіантів розвитку об'єктів прогнозу; визначення змісту заходів щодо забезпечення реалізації можливостей та послаблення загроз кожного з можливих варіантів розвитку прогнозованих подій; оцінка необхідних витрат і ресурсів для впровадження розроблених заходів і наслідків щодо обмежень у системі «час – гроші».

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнюючих джерела інформації про майбутнє:

1. накопичений досвід, що базується на знаннях закономірностей розвитку явищ та процесів, що досліджуються;
2. умовне продовження на майбутнє (екстраполяція) тенденцій, закономірностей розвитку, які в минулому та сьогодні добре відомі;
3. побудова моделей майбутнього стану того чи іншого явища, процесу відповідно до очікуваних і бажаних змін низки умов, перспективи розвитку яких відомі [1].

На вибір методу прогнозування впливають, такі фактори: форма прогнозу; період прогнозування; доступність, відповідність і придатність даних; точність прогнозу; особливості об'єкта прогнозування; витрати на прогнозування.

Найпоширенішим у вітчизняній практиці є метод прогнозування фінансової звітності, що базується на основі використання галузевих усереднених показників, які дозволяють одержати доступ до бази даних Асоціації ризик-менеджменту (Risk Management Associates). Головна ідея запропонованого методу полягає у використанні коригуючих коефіцієнтів для кожного облікового показника, що розраховуються на основі усереднених галузевих даних, що дозволяє скласти прогнозний баланс і звіт про прибутки та збитки.

У результаті І. Валез-Парехою та Дж. Тхемом запропоновано підхід, що базується на використанні принципу подвійного запису в прогнозуванні фінансової звітності та виведенні на цій основі прогнозного балансу. При застосуванні даного підходу обов'язковим є складання бюджету грошових коштів, що є прогнозом зміни грошових потоків в майбутньому.

Деякі інші методи прогнозування фінансових показників використовуються при оцінці інвестиційної кредитоспроможності підприємства, що пов'язано з відокремленням інвестиційного проекту в якості певного центру виникнення доходів і витрат. Зокрема, на думку Н. Г. Белоглазової та Л. П. Кроливецької, можуть використовуватись такі методи:

- побудова звіту про рух грошових коштів з врахуванням реалізації інвестиційного проекту, що передбачає аналіз майбутнього потоку грошових коштів з щомісячною розбивкою. При перевищенні вхідних грошових потоків над вихідними проект можна вважати кредитоспроможним;

- розрахунок фінансових коефіцієнтів на основі історичної звітності і побудова прогнозної звітності. Інвестиційна кредитоспроможність проекту визначається шляхом аналізу відповідності показників одержаної прогнозної фінансової звітності вимогам кредитного інституту [2].

Найбільш ефективна і прогнозна модель – це система рівнянь. Однак використовують різні види моделей – матриці, графічні зображення, імітації тощо.

Розробляючи управлінські процедури, встановлюють порядок здійснення окремих операцій, пов'язаних зі збиранням, рухом, зберіганням, обробкою, аналізом інформації, забезпеченням нею структурних підрозділів і окремих робочих місць, а також визначають інші дії, зумовлені потребою розв'язання господарських завдань.

Стосовно найбільш складних і важливих рішень доцільно розробляти спеціальні організаційні процедури, визначаючи: на якому рівні слід приймати рішення; хто готує інформацію, проект рішення та його обґрунтування; з якими структурними підрозділами і працівниками узгоджуються рішення; хто контролює і відповідає за виконання рішення; хто наділяється правом вносити корективи до змісту рішення і строків його виконання; яка форма звітності про виконання рішень; хто оцінює рішення й дає висновок про ступінь досягнення поставленої мети (ефективність рішення).

Абсолютно очевидний є той факт, що в практичній діяльності керівники різних рівнів управління (підприємствами або їх окремими підрозділами)

використовують залежно від конкретних ситуацій інформацію про господарсько-фінансову діяльність. Інформаційні запити керівництва підприємства, з метою прогнозування, ґрунтуються на інтегрованій інформації, що надходить як від персоналу, так і від зовнішнього середовища за допомогою як первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку так і документів, що отримуються із зовні (угоди про постачання ТМЦ, каталоги рахунків-фактур постачальника, плани постачання, маркетингові характеристики, перелік контрагентів та аналіз конкурентів).

Основу інформаційного забезпечення системи управління становить облікова інформація, що міститься в системі бухгалтерського обліку і звітності (частка економічної інформації в загальній сукупності інформаційних потоків більше 90 %, з яких 80 % займає бухгалтерська) [4].

Враховуючи те, що облік є діяльністю з послідовним процесом переробки даних в інформацію, використовуються різні методи в залежності від етапів формування інформаційних потоків:

1 етап – хронологічне і постійне в часі систематичне спостереження за об'єктами обліку – через документування та інвентаризацію;

2 етап – вимірювання величини господарських засобів та джерел їх формування, господарських процесів та їх результатів – через оцінку і калькулювання в єдиний грошовий вимірник;

3 етап – реєстрація та класифікація даних про зміни об'єктів обліку з метою їх систематизації за видами через подвійне їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку;

4 етап – узагальнення інформації з метою складання бухгалтерського балансу і звітності [1].

З метою прийняття управлінських рішень обліковим службам варто сукупність фінансових прогнозів, що має відповідати певним критеріям: відповідність різним сценаріям розвитку ситуації; можливість миттєво вносити зміни у прогноз у випадку динамічної зміни середовища; впровадження плану на основі прогнозу має сприяти балансу грошових коштів підприємства; доступність для розуміння для всіх рівнів управління.

Література

1. Пархоменко О. В. Роль інформаційно-аналітичного забезпечення в управлінні функціональними системами. *Проблеми науки*. 2016. № 10. С. 18–22
2. Методика аналізу на основі проєктованих фінансових Звітів URL: <https://msd.in.ua/metodika-analizu-na-osnovi-proektovanix-finansovix-zvitiv/>.
3. Етапи прийняття управлінських рішень. URL: http://pidruchniki.com/14210923/investuvannya/protses_priynyattya_upravlinskih_rishen.
4. Фатенок-Ткачук А. О. Обліково-аналітичне забезпечення прогнозування у стратегічному плануванні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. № 4. С. 78-88.

Юрлова А. М.
здобувачка третього рівня вищої освіти
кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

науковий керівник: Гуцаленко Л. В.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

В будь-який період часу війна завжди мала значний негативний вплив на всі сфери життя, на всі галузі господарювання, на умови життя, на спосіб виживання тощо. Значного впливу під час війни зазнає економіка, адже в умовах бойових дій певні суб'єкти господарювання вимушені припинити свою діяльність, збільшуються державні витрати на військове забезпечення, відбуваються міграційні процеси населення. Також під час проведення бойових дій значна частина майна господарюючих суб'єктів знищується, в тому числі, будівлі, комп'ютерна техніка, документація, наявні запаси тощо.

Тим не менш війна впливає також на процес аудиту та здатність суб'єкта аудиторської діяльності отримати докази. На початок війни багато підприємств ще не завершили складання фінансових звітів станом на 31 грудня 2021 року, або такі звіти ще не були затверджені, або не було завершено аудит цієї звітності. Аудиторам слід прискіпливо розглянути вплив подій, спричинених військовою агресією, на безперервність діяльності клієнта та належне розкриття інформації у фінансовій звітності. Аудитор повинен здійснити оцінювання можливості управлінського персоналу щодо здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі з урахуванням всієї доречної інформації, що стає відомою аудитору під час аудиту [1].

Воєнний стан країни в цілому зумовив умови життєдіяльності суб'єктів господарювання зокрема та спонукав до швидкої адаптації. Наслідком цього є поступова трансформація паперової документації в електронну, при цьому не втрачаючи своєї юридичної сили. Послугувало цьому створення електронного підпису на державному рівні. Важливо зазначити, що в сучасному світі інформація, що міститься на електронних носіях досить є незахищеною не лише від того, що можливе знищення або пошкодження таких носіїв, а й можливі напади кібератак з боку конкурентів чи ворожих сторін.

Особливо, під час військових дій часто застосовуються організовані кібератаки з метою нанесення шкоди підприємствам і організаціям, незаконного використання інформації. Багато організацій вже постраждали від таких атак. Аудитори мають усвідомлювати реальну імовірність таких атак і

вживати необхідних запобіжних заходів для аналізу своїх ризиків, ініціювати обговорення питань кібербезпеки зі своїми клієнтами щодо наявності засобів та планів реагування на такі кібератаки та отримати відповідні письмові пояснення та запевнення [2].

Досить часто керівники зберігають важливу інформацію та документацію лише на єдиному носії та не мають додатково створених копій. Інформація не захищена паролем та її легко можна зламати або втратити. В такому разі важливо все зберігати в «хмарному сховищі», наприклад, OneDrive. Це надійна система зберігання даних, доступ до яких може бути в користувача з будь-якого пристрою будь-де.

Тому, суб'єкт господарювання, який заздалегідь подбав про забезпечення надійного захисту своєї інформації та можливості її збереження матиме спроможність пред'явити усю необхідну інформацію аудиторю. Оскільки інформація, що цікавить аудитора при проведенні перевірки нематеріальних активів може не мати матеріальної форми, то такий спосіб забезпечить можливість проведення повної та якісної перевірки нематеріальних активів.

Аудитор для повного інформаційного забезпечення аудиту нематеріальних активів в умовах післявоєнної відбудови має переконатися в тому, що документи, які необхідні для повного підтвердження нематеріальних активів збережені та представлені суб'єктом господарювання в повній мірі чинні, та відповідають усім нормативно-правовим вимогам.

У разі невпевненості та неможливості зібрати усі необхідні докази для підтвердження наявності нематеріальних активів аудитор має право на висловлення модифікованої думки або на відмову висловлення аудиторської думки.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що проведення аудиту в післявоєнний період потребуватиме посиленої уваги щодо накопичення усіх необхідних доказів для підтвердження фінансової звітності, впевненості чи є спроможним господарюючий суб'єкт продовжувати свою діяльність в майбутньому, тобто оцінити дотримання принципу безперервності його діяльності і чи збережена уся важлива документація під час війни.

Література

1. Інформаційний лист Ради АПУ від 06.05.2022 р. «Розгляд аудитором безперервності діяльності під час аудиту фінансової звітності». URL: <https://www.apu.com.ua/2022/05/06/інформаційний-лист-ради-аудиторсько-4/> (дата звернення: 30.09.2022 р.)
2. Інформаційний лист Ради АПУ від 18.03.2022 р. «Щодо впливу військової агресії Російської Федерації на фінансову звітність та аудиторські звіти». URL: <https://www.apu.com.ua/2022/03/18/інформаційний-лист-ради-аудиторсько/> (дата звернення: 30.09.2022 р.)

Секція 3. Аналітико-прогнозні тренди соціально-економічного розвитку аграрних формувань в Україні й у світі

Бублик О. А.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОЦІНКА РІВНЯ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Аграрний сектор відіграє важливу роль в економіці України. Саме від його розвитку залежить добробут народу країни. Водночас агробізнесу бракує капіталу для модернізації виробничих потужностей, які в багатьох господарствах є напівзруйнованими та морально застарілими. Це в свою чергу призводить до зниження ефективності виробництва. Рішенням для цієї проблеми є можливість надати кредити агробізнесу.

З року в рік зростає обсяг кредитів, виданих комерційними банками юридичним особам. Більшість виданих кредитів – невеликі споживацькі, терміном до одного року. При цьому за рахунок збільшення кількості клієнтів збільшується і загальний кредитний портфель.

З початку повномасштабного вторгнення росії, банки продовжували свою діяльність – майже безперебійно саме в тих регіонах, де можна було забезпечити безпеку працівників та клієнтів. Вони забезпечували роботу відділень, постачали готівку, зберігали персонал та безперебійно надавали послуги онлайн. У середині червня працювало вже 85% банківських відділень країни [3].

Навіть під час війни банківський сектор продовжує надавати нові кредити. З кінця липня НБУ знижує ваги ризику за незабезпеченими споживчими кредитами із 150% до 100% [3]. Згідно з даними НБУ кредитний попит бізнесу та населення значно послабився. Проте збільшення фінансування потребують провідні стратегічні галузі, зокрема сільське господарство. Гривневі кредити зросли, через обмеження роботи з валютою. Це зростання обумовлене програмами підтримки.

На рис. 1 зображено карта кредитних ризиків фінансового сектору, де макроекономічний ризик становить 8 пунктів із 10, тобто зовнішнє середовище

відіграє значну роль у стійкості фінансового сектору економіки країни.

Рис. 1. Карта ризиків фінансового сектору

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства за допомогою програми «Доступні кредити» станом на 8 вересня 2022 р. було залучено 57,17 млрд. гривень кредитів [4]. Всього 30 966 сільськогосподарських товаровиробників скористались кредитами. Відсотки становлять від 0% до 9%. За обсягами кредитування за цей період стали 3 лідируючі області:

- Київська (3,42 млрд. грн);
- Вінницька (2,29 млрд. грн);
- Чернігівська (1,68 млрд. грн).

Кредити надавали 3 основні банки:

- Ощадбанк (5.4 млрд. грн);
- Райффайзен банк (3.92 млрд. грн);
- Креді Агріколь банк (3,55 млрд. грн).

Крім того, Кабінет Міністрів ухвалив низку рішень, які полегшують доступ виробників сільськогосподарської продукції до, зокрема, пального, пестицидів та агрохімікатів в умовах воєнного стану [2].

З подальшим розвитком ринкових відносин зросла залежність функціонування фінансово-кредитної системи та сільського господарства. Сезонність виробництва при цьому у сільському господарстві за нормального відтворювального процесу вимагає забезпечення раціонального співвідношення між залученими і власними коштами [4]. В свою чергу це зумовлює необхідність оцінити тенденції кредитування сільського господарства як в цілому, так і за видами економічної діяльності.

Література

1. Гомза В.М. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств: проблеми та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Херсонського державного університету, Випуск 6.

Частина 2, 2014. С. 137-141.

2. Жарикова А. Українські аграрії залучили доступних кредитів на 57 мільярдів, 2022. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691291/>

3. Звіт про фінансову стабільність, Національний банк України, 2022 р. Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4

4. Лиса А. Державна підтримка українських аграріїв стала доступнішою, 2022. Режим доступу: <https://landlord.ua/news/derzhavna-pidtrymka-ukrainskykh-ahraryiv-stala-dostupnishoiu/>

Вакулик Д. А.

*здобувачка третього рівня вищої освіти
кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна
науковий керівник: Лазаришина І. Д.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ: ЦИФРОВА ПІДТРИМКА

Надзвичайно важким ударом по всіх сферах соціально-економічного життя українців стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну – віднято тисячі життів, зруйновано сотні ланцюгів постачання, складів, виробництв. Як повідомляє НБУ, за час воєнного стану економіка України втрачає понад 50% «невиробленого» ВВП, інакше кажучи приблизно 200 млрд. грн. національна економіка втрачає щомісяця. Ця сума не включає витрати з руйнування інфраструктури. В свою чергу Міжнародний валютний фонд оцінює воєнні втрати економіки України в 35% [1].

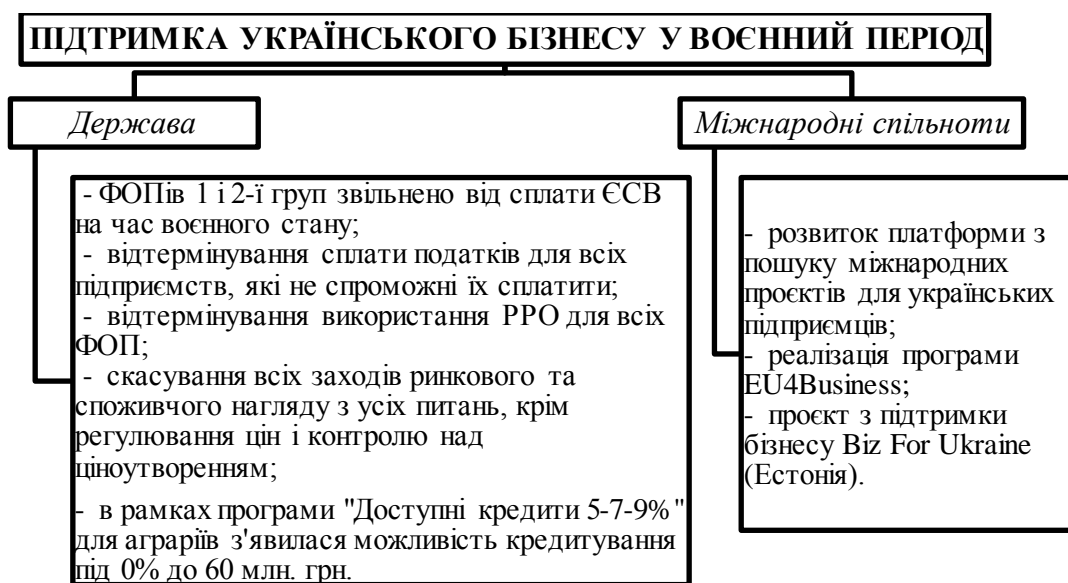
Цифрові технології та швидкий перехід до них – це стратегічний курс на підвищення стійкості української економіки. Тож, одним із пріоритетних завдань уряду є перезапуск та розбудова українського бізнесу. З метою оперативного поповнення місцевих та державного бюджетів держава повинна максимально сприяти підприємцям у прискоренні відновлення їх діяльності, аби ті мали можливість надавати робочі місця та сплачувати податки. Важливу роль у підтримці бізнесу сьогодні відіграють інформаційно-цифрові технології:

- портал для підприємців *Дія.Бізнес*, завдяки якому сучасні підприємці завжди можуть бачити актуальну інформацію про дотації та донорські програми, умови кредитування, приватні ініціативи з підтримки та ін.;
- телеграм-канали для оперативного вирішення питань з оплати праці, ведення документації та виплат під час війни (@TrudEconomBot);

- ІТ-система для підприємств, що потребують релокації. *Relocate.prozorro.sale* об'єднує підприємців, яким необхідне переміщення, та компаній, які готові надати для цього приміщення чи інші активи. Успішне функціонування такої системи підтримав світовий вендор Microsoft Corporation та надав у користування хмарні сервіси в межах загальної програми підтримки державних органів та бізнесу [2];

- програмне забезпечення (*бухгалтерські та податкові програми, онлайн-банкінг*), засоби комунікації – *GoogleMeet, Zoom, Webex, Skype*, які дозволяють працювати віддалено.

Шляхи відновлення та цифрової підтримки реалізуються в Україні як на державному, так і міжнародному рівнях (Рис.1).

Рис.1. Рівні підтримки українського бізнесу

З метою створення сприятливих умов для перспективного розвитку цифрової інфраструктури українським урядом було внесено й зміни до Податкового кодексу України, де запроваджено низку заходів щодо стимулювання розвитку ІТ-індустрії в Україні. Передбачається, що заходи сприятимуть розвитку цифрової економіки воєнного часу. Серед ключових цілей – підвищити частку ІТ-індустрії у ВВП країни з 3,7 – 4,2 % до 10 %[3].

На нашу думку, для підприємців надзвичайно важливою є як фізична, так і цифрова підтримка. Активне відновлення бізнесу – ключ до успіху в ефективному протистоянні агресору та швидкому відновленню економіки. Завдяки лояльності влади, зниженим ставкам кредитування та фінансуванню цифрових технологій для підприємців економіка працює.

Отже, воєнний стан – надзвичайно скрутна ситуація, яка дала зрозуміти, що український бізнес незламний, а тому, цифрова трансформація бізнес-процесів повинна розвиватися й надалі.

Література

1. Економічна правда. Українська правда. – 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/29/684865/> (дата звернення 26.09.2022).
2. Програма релокації підприємств Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv-SchoPotribnoZnatiBiznesu> (дата звернення 26.09.2022).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1946-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text> (дата звернення 27.09.2022).

Водніцький М. В.

здобувач третього рівня вищої освіти

*кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

м. Київ, Україна

науковий керівник: Ільчук М. М.

доктор економічних наук, професор,

*завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

м. Київ, Україна

СТАН РИНКУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Розвиток ринку зернових культур є одним із стратегічно важливих для економіки України. Стабільно високий рівень валового врожаю зернових в Україні забезпечує продовольчу безпеку не тільки нашої країни а й країн імпортерів цієї продукції. Повномасштабна збройна агресія Російської федерації проти України спричинила цілу низку проблем, наслідками яких є: зменшення об'ємів експорту зернових, зменшення посівних площ та падіння урожайності. Саме тому надважливого значення набуває детальне дослідження проблем ринку зернових культур в Україні та окреслення перспективних напрямів його розвитку.

Військова агресія Російської федерації завдала удару по всій економіці України, зокрема і по сільському господарству. Через окупацію близько 20% території України та ведення бойових дій на значній її території не вдалось засіяти понад 25% або 3477,9 тис. гектарів посівних площ України. Що в свою чергу призвело до зменшення валового збору врожаю в порівнянні 2021 роком. За ситуацією з падінням урожаю зернових слідкує не тільки Україна а й 190 країн до яких Україна Експортувала стабільно понад 40 млн. тон зерна щорічно, а в 2020 році вийшла на показник понад 55 млн. тон[1].

Найбільше постраждали посівні площі пшениці оскільки велика кількість їх знаходиться в Запорізькій, Одеській, Харківській та Дніпропетровській

областях. Також постраждали посівні площі під кукурудзу в Полтавській, Чернігівській, Черкаській, Сумській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях, під ячмінь – в Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях. Щодо валового збору українськими аграріями зернових культур, то за 2020–2021 роки цей обсяг змінювався[2]. У 2020 році українські аграрії зібрали 64933,39 тис. тон збіжжя, а в 2021 році цей показник вдалось підвищити до рекордних 85680,1 тис. тон, що було на 20746,71 тис. тон більше, ніж у 2020 році, або на 31,95 %.

Високі показники валового збору забезпечують і великі обсяги експорту українських зернових. В 2021/2022 маркетинговому році цей показник сягнув 13611 тис. тон. І не зважаючи на багатомісячну блокаду Українських портів Миколаєва та через порти Півден-ної Одеси, Чорноморська, сумарно це 95 % зернових вантажів, що вивозили морськими шляхами, Україна експортувала 7967 тис. тон зернових (Табл. 1).

Таблиця 1

Експорт з України зернових, зернобобових та борошна 2022/2023 МР, тис. тонн станом на 28.09.2022 (дані Держмитслужби)

	2022/2023 МР		2021/2022 МР	
	Всього	в тому числі: у вересні	Всього	в тому числі: у вересні
Зернові та зернобобові, всього	7967	3670	13611	4845
пшениця	2780	1523	8417	3843
ячмінь	669	339	3596	832
жито	3,4	2,9	30,9	18,4
кукурудза	4488	1794	1395	130
Борошно пшеничне, тис. тонн	20,7	10,1	34,4	10,5

Більшість експорту зернових культур сьогодні забезпечують залізничні перевезення. Експорт йде в порти на Дунаї та напряму в румунський морський порт Констанца, а також в порти країн Балтії[3].

Результати проведених досліджень показують, що до 2022 року спостерігалась позитивна тенденція розвитку ринку зернових культур в Україні. Однак, військова агресія Російської Федерації докорінно змінила цю ситуацію. Цього року спостерігається зменшення кількості посівних площ через активні бойові дії на території Херсонської, Харківської, Запорізької, Донецької та Луганської областей. Також існують проблеми із зберіганням зерна та його транспортуванням. Зокрема, блокування морських портів не дозволяє експортувати значні запаси зернових до інших країн світу. Тож існує проблема браку зернових та продовольчої кризи світового масштабу. Таким чином, існуюча ситуація на ринку зернових культур України потребує рішучих кроків щодо стабілізації військово-політичної ситуації в державі,

залучення до цього процесу не лише вищого керівництва України, але й інших світлових лідерів країн-партнерів.

Література

1. Ільчук М.М., Коновал І.А., Барановська О.Д., Євтушенко В.Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029>
2. Гаража О.П. Розвиток та напрями підвищення ефективності зерновиробництва сільськогосподарських підприємств України. Економіка та суспільство. 2021. № 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-44>
3. Кравчук Н., Менчинський О., Томчик О. Зростання економічної ефективності зерновиробництва. Економіка та суспільство. 2021. № 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-21>

Герасименко Я. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Богданюк О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

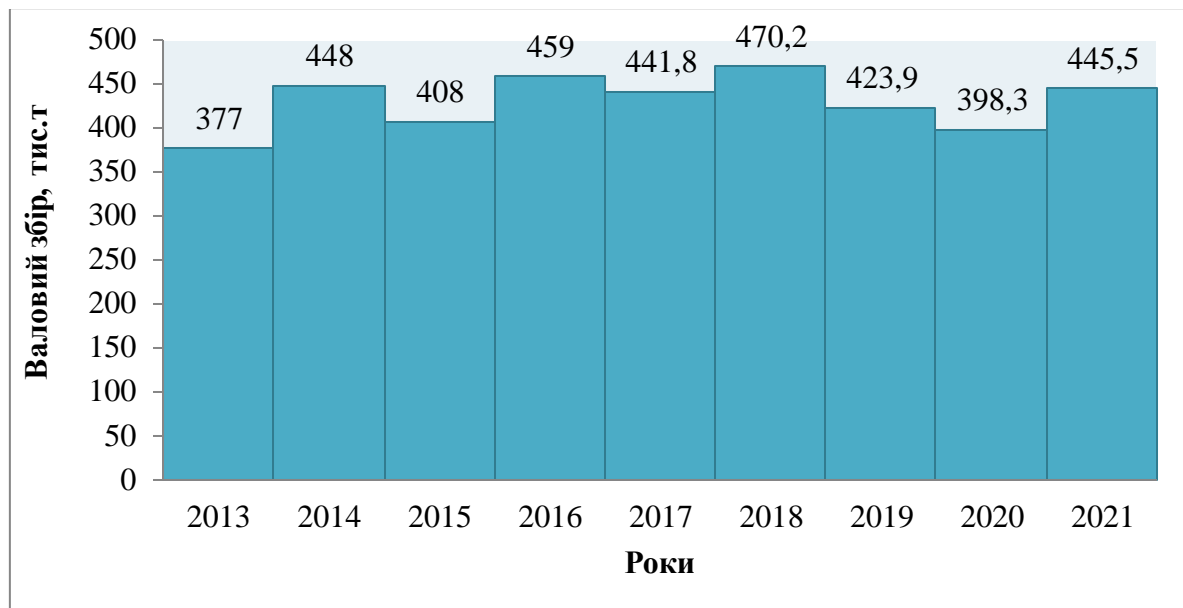
ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВОГО БУРЯКУ В УКРАЇНІ

Цукровий буряк - найважливіша в Україні технічна рослина. Його коренеплід, який досягає 500 г і більше ваги містить 11—19 % цукру. З цукрових буряків виробляють, крім цукру, патоку, з якої одержують спиртові дріжджі, гліцерин тощо. Гичку використовують як корми для свійських тварин.

Близько 40% цукру у світі виробляють із цукрових буряків і 60% — із цукрової тростини. Україна досить довгий час була великим виробником цукру у світі. Однак за роки незалежності виробництво скоротилося в декілька разів. Якщо до незалежності Україна виробляла понад 5 млн т цукру, то станом на минулий рік — 1 416,2 тис. т.

Розглянемо динаміку виробництва цукрового буряку в Україні з усіх категорій господарств (рис.). Слід зауважити, що у 2018 р. була зафіксована найвище виробництво цукрового буряка в Україні.

Для характеристики зміни показників в середньому за аналізований період розрахуємо середні рівні ряду динаміки.

Рис. Динаміка виробництва цукрового буряку в Україні, 2013 – 2021 рр.

1) Середній рівень ряду динаміки:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = 430,19 \text{ тис. т};$$

2) Середній абсолютний приріст:

$$\bar{A} = \frac{\sum A}{n-1} = 9,79 \text{ т};$$

3) Середній коефіцієнт зростання:

$$\bar{K} = \sqrt[n-1]{\frac{x_n}{x_0}} = 1,087;$$

4) Середній темп зростання:

$$\bar{TЗ} = K * 100 = 108,71 \%;$$

5) Середній темп приросту:

$$\bar{TП} = \bar{TЗ} - 100 = 8,71 \%.$$

Отже, за аналізований період обсяг виробництва цукрового буряку в середньому становив 430,19 тис т. Абсолютний приріст показника за аналізований період в середньому становив 9,79 т. Обсяги виробництва щорічно збільшувались на 1,09%, а середньорічний приріст обсягу валового збору соняшника за аналізований період становив 8,71 %.

Щодо сучасних перспектив вирощування цукрового буряку в Україні, варто зауважити, що подальше вирощування цукрового буряку під питанням. Україна може залишитись без власного цукру. Так, за словами експертів, у зв'язку з воєнними діями, збільшенням виробничих витрат, логістичними та складськими складнощами господарства відмовляються вирощувати цукровий буряк. Окрім того, виробникам цукру просто не вистачатиме складських потужностей для зберігання цукру. Як наслідок цукрові заводи залишаться без сировини, а Україна — без свого цукру.

За таких умов відбудеться зменшення відпускної ціни на цукор нижче його собівартості. Це може призвести до закриття ще декількох цукрових заводів. У зв'язку з подорожчанням виробничих факторів (цукрового буряку,

газу, логістики) та військових дій — 10 цукрових заводів прийняли складне для себе рішення не запускати виробництво цього року. Так, у 2022 році в Україні буде працювати 23 цукрових заводи. З метою запобігання такої катастрофічної ситуації для традиційної галузі української промисловості, як цукроваріння, Олександр Коротинський радить українському Уряду врахувати досвід ЄС щодо підтримки вирощування цукрового буряку, а також інших стимулюючих заходів для виробників цукру [2].

Література

1. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Україна може залишитися без власного цукру. URL: <https://agroreview.com/content/ukrayina-mozhe-zalyshytys-bez-vlasnogo-czukur/>

Гізетдінов Е. Р.

*здобувач першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Чухліб А. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ЖИТА В УКРАЇНІ

Жито – стратегічна продовольча культура Полісся України. За хімічним складом і живильною цінністю жито майже не відрізняється від ячменю і дуже близько до пшениці. Зерно жита багато мінеральними речовинами, містить вітаміни групи В, Д, Е, РР, протеїн - 12%, в тому числі перетравний – 9,1%, білок – 14,6%, крохмаль – до 70%, олію – 1,6-2,6%. Жито перевищує пшеницю за вмістом у білку незамінної лімітуючої амінокислоти лізину на 39%, тому біологічна цінність білка жита вища, ніж пшениці.

В 2011 р. в Україні житом було засіяно 284 тис. га, у 2021 р. площі посіву культури скоротились на 38,3% і становили 175,3 тис. га. Урожайність жита зросла з 20,7 ц/га у 2011 р. до 34,5 ц/га у 2021 році. Як результат, валовий збір жита підвищився на 2,5% і в 2021 р. становив 593,1 тис. т.

Аналітична оцінка тенденцій виробництва жита здійснюється із застосуванням як простих методів аналізу динаміки, так і побудови трендових моделей.

Для побудови кількісної моделі, що виражає загальну тенденцію зміни обсягів виробництва жита в динаміці, використано метод аналітичного вирівнювання динамічного ряду за прямою способом найменших квадратів (табл. 1).

Виявлення тенденції виробництва жита в Україні

Рік	Валовий збір, тис. т	t	t ²	yt	y _t	(y - $\bar{y}$) ²	(y _t - $\bar{y}$) ²	(y - y _t) ²
2007	562,5	-7	49	-3937,5	758,7617	5,32	37617,26	38518,65
2008	1050,8	-6	36	-6305	731,0539	236189,52	27638,11	102237,63
2009	953,5	-5	25	-4768	703,346	151082,51	19193,13	62577,05
2010	464,9	-4	16	-1860	675,6381	9981,34	12283,61	44410,54
2011	578,9	-3	9	-1737	647,9303	198,62	6909,53	4765,17
2012	676,8	-2	4	-1354	620,2224	12542,51	3070,90	3201,03
2013	637,7	-1	1	-637,7	592,5146	5313,44	767,73	2041,73
2014	478	0	0	0	564,8067	7535,40	0	7535,40
2015	391,1	1	1	391,1	537,0988	30174,01	767,73	21315,65
2016	391,6	2	4	783,2	509,391	30000,55	3070,90	13874,71
2017	507,9	3	9	1523,7	481,6831	3238,37	6909,53	687,33
2018	393,8	4	16	1575,2	453,9753	29243,28	12283,61	3621,06
2019	334,7	5	25	1673,5	426,2674	52949,08	19193,13	8384,59
2020	456,8	6	36	2740,8	398,5595	11665,44	27638,11	3391,95
2021	593,1	7	49	4151,7	370,8517	800,51	37618,54	49394,32
Σ	8472,1	0	280	-7758,2	8472,1	580919,89	214963,10	365956,79

Джерело: побудовано авторами на основі власних розрахунків

Рівняння лінійного тренду матиме вигляд:

$$Y_t = 564,81 - 27,71t$$

Вирівняний ряд динаміки валового виробництва жита, абстрагований від випадкових коливань, характеризується систематичним зниженням. Середнє щорічне зниження валового виробництва жита в Україні за 2007-2021 роки становить 27,71 тис. т.

Для оцінки аналітичного рівняння обчислимо показники варіації, які використовуються для здійснення висновків щодо коливання аналітичного ряду навколо середньої, кореляційне відношення і коефіцієнт детермінації – близькості аналітичного ряду до емпіричного.

Загальна дисперсія, середнє квадратичне відхилення і коефіцієнт варіації для емпіричного ряду становлять:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (y - \bar{y})^2}{n} = 38727,993$$

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = 196,794 \text{ тис. т}$$

$$v = \frac{\sigma}{y} \cdot 100\% = 34,84\%$$

Колівання емпіричного ряду високе, по роках становить 34,84% або 196,794 тис. т.

Для аналітичного ряду аналогічні показники становлять:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (y_t - \bar{y})^2}{n} = 14330873$$

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = 119,712 \text{ тис. т}$$

$$v = \frac{\sigma}{y} \cdot 100\% = 21,20\%$$

Коливання аналітичного ряду, вирівняного за прямою, навколо середньої, високе 21,2% або 119,712 тис. т, але менше, ніж коливання емпіричного ряду.

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum (y - y_i)^2}{\sum (y - \bar{y})^2}} = 0,61$$

$$D = R^2 \times 100\% = 37,2\%$$

За проведеними розрахунками можна зробити висновок, що аналітичний ряд, вирівняний за прямою, близький до емпіричного ряду, тобто, лінійна функція достатньо точно відображує тренд валового виробництва жита. Прикладний аспект використання трендових моделей для прогнозування виробництва жита може бути реалізований лише після перевірки моделі на адекватність.

Систематичне застосування методів економіко-статистичного аналізу дає можливість виявити ключові тенденції і перспективи виробництва жита, провести науково обґрунтовані прогнози, обґрунтувати стратегію розвитку зернової галузі.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Горкавий В. К. Статистика: навчальний посібник. К. : ЦНЛ, 2012. 608с.

Гордієнко Т. М.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Симоненко О. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

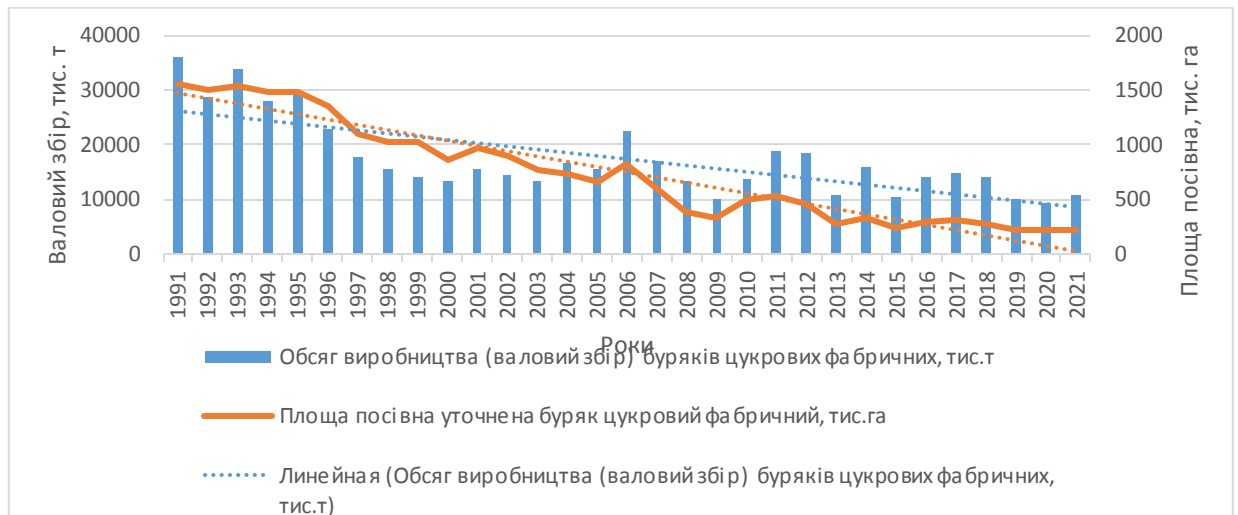
МОДЕЛЮВАННЯ ВАЛОВИХ ЗБОРІВ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ В ДИНАМІЦІ

Цукровий буряк має провідне положення в економіці нашої держави, як і в будь-якому бурякосійному господарстві. Цукровий буряк є складовою виробництва низки харчових продуктів, від реалізації цукрової сировини підприємці отримують понад 50% прибутку.

На території України цукрові буряки виступали провідною технічною культурою, отриманий прибуток формує значну частину прибутку від усієї долі рослинництва [2], [5].

Питання розвитку та ефективності економічних підприємств цукрових буряків досліджували у своїх роботах наступні дослідники та практики: В. Бондар [1], О. Король [3], О. Маслак [4], Л. Степанова [6], О. Томашевська [7].

Динаміка та тренди валових зборів і посівних площ наведені у рис. 1.

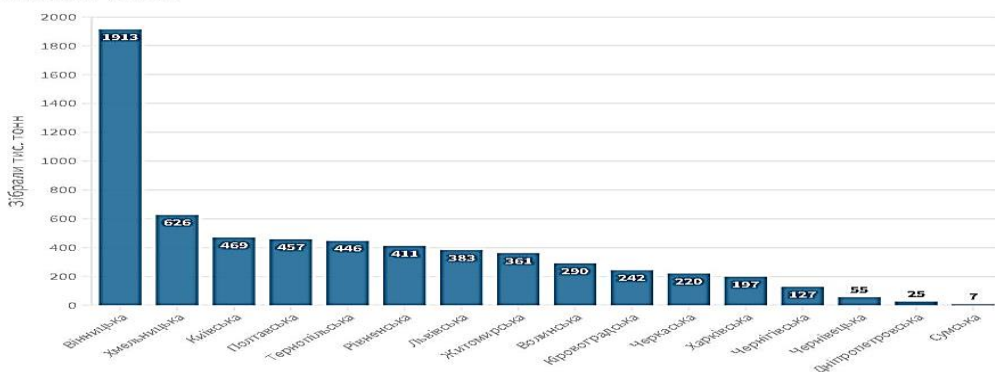
Рис. 1 Динаміка та тренди валових зборів і посівних площ буряків цукрових фабричних

Станом на 21 жовтня 2021 р. на українських землях було зібрано 6, 23 млн. тонн цукрових буряків з загальної площі 133,9 тис. га (59% до прогнозу) за середнього рівня врожайності 46,5 т/га, що знаходиться майже на рівні 2019 р., однак вище результатів 2020 р. на 4 т/га [4].

Лідером серед областей України за врожайністю цукрових буряків є Львівщина — 55,5 т/га. На другому місці аграрії Чернівецької області — 55 т/га. Третє місце у сільгоспвиробників Тернопільщини — 53 т/га. У 2021 р. найбільше цукрових буряків було отримано з Вінниччини – 1,9 млн, на території Хмельниччини – 626 тис. тонн, на Київщині – 469 тис. тонн (рис. 2).

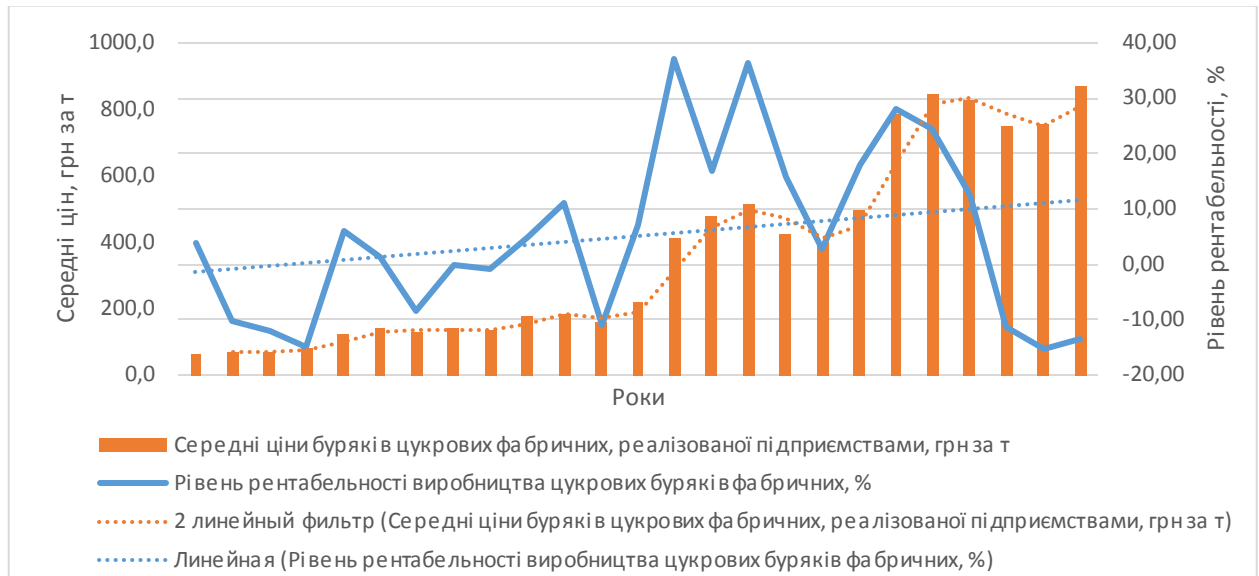
Урожай цукрових буряків в Україні

Станом на 21 жовтня 2021 р. за даними інтерактивної карти «Урожай Онлайн 2021»

Рис 2. Урожай цукрових буряків в Україні

Основним показником економічної ефективності виробництва цукрових буряків є рентабельність. На рентабельність впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники, головним внутрішнім чинником є валовий збір. Згідно з основним законом економіки збільшення пропозиції (високий валовий збір) веде до зниження ціни на зерно і, навпаки, недостатня пропозиція (низький валовий збір) викликає ріст ціни продукції.

Рис. 3 Динаміка та тренди середніх цін та рівня рентабельності виробництва буряків цукрових фабричних за 1996-2020 р.р.

Для дослідження валових зборів цукрових буряків в динаміці з використанням пакету EXCEL було побудовано економетричну модель (рис. 4), яка описує залежність валових зборів від середніх цін та посівних уточнених площ (рис.). $\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1x_1 + \hat{a}_2x_2$, де $\hat{y}$, валовий збір буряків цукрових фабричних, 100 тис.т, x_1 -середні ціни буряків цукрових фабричних, реалізованої підприємствами, грн за т, x_2 - площа посівна уточнена буряк цукровий фабричний, тис.га

	A	B	C	D	E	F	G
1	SUMMARY OUTPUT						
2							
3	Regression Statistics						
4	Multiple R	0,637112583					
5	R Square	0,405912443					
6	Adjusted R Square	0,354252656					
7	Standard Error	28,2621903					
8	Observations	26					
9							
10	ANOVA						
11		df	SS	MS	F	Significance F	
12	Regression	2	12552,24414	6276,122	7,857416	0,002507727	
13	Residual	23	18371,28221	798,7514			
14	Total	25	30923,52635				
15							
16		Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
17	Intercept	104,7101571	29,57037149	3,54105	0,001744	43,53918303	165,8811311
18	X Variable 1	0,002751168	0,031084066	0,088507	0,93024	-0,061551122	0,067053457
19	X Variable 2	0,069860156	0,030237339	2,310394	0,030182	0,007309455	0,132410857
20							

Рис. 4 Економетрична модель залежності валових зборів цукрових буряків від рівня середніх цін реалізації та посівних уточнених площ.

Для аналізу динаміки валових збірів буряків цукрових фабричних була побудована економетрична модель (рис. 5) $\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1x_1 + \hat{a}_2x_2$, де $\hat{y}$ – обсяг виробництва (валовий збір) цукрових буряків фабричних за 1996-2021 роки, 100 тис.т, x_1 - середні ціни буряків цукрових фабричних, реалізованої підприємствами, грн за т, x_2 - урожайність буряків цукрових фабричних, ц з 1 га зібраної площі.

	A	B	C	D	E	F	G
1	SUMMARY OUTPUT						
2							
3	<i>Regression Statistics</i>						
4	Multiple R	0,550821023					
5	R Square	0,303403799					
6	Adjusted R Squa	0,242830216					
7	Standard Error	30,60350291					
8	Observations	26					
9							
10	ANOVA						
11		<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
12	Regression	2	9382,315371	4691,158	5,008847	0,015641654	
13	Residual	23	21541,21098	936,5744			
14	Total	25	30923,52635				
15							
16		<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
17	Intercept	147,9008122	22,48392932	6,578068	1,03E-06	101,3892607	194,4123637
18	X Variable 1	-0,095523564	0,040783039	-2,34224	0,028192	-0,179889708	-0,01115742
19	X Variable 2	0,116718391	0,108007301	1,080653	0,291053	-0,106711734	0,340148516
20							

Рис. 5 Економетрична модель залежності валових зборів цукрових буряків від рівня середніх цін реалізації та урожайності.

Аналіз побудованих моделей свідчить про те, перша модель має найкращі прогностні якості для дослідження валових зборів цукрових буряків у динаміці.

Література

1. Бондар В. С. Лібералізація ринку цукру в країнах ЄС – як виклик цукровиробникам України. Цукрові буряки. 2018. №1 (117). С. 8 – 10.
2. Ільків Л. А. сучасний стан та ефективність виробництва цукрових буряків. «Молодий вчений». №11 (63). листопад 2018 р. С. 1124 – 1127.
3. Король Оксана Солодкі сподівання: чи стане 2017 рік зірковим для цукрового буряка. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/solodki-spodivanna-ci-stane-2017-rik-zirkovim-dlacukrovogo-buraka>.
4. Маслак О. В., Ільченко О. Б. Економіка виробництва цукрових буряків в Україні. URL: <http://propozitsiya.com/ua/ekonomika-cukrovih-buryakiv-vukrayini>.
5. Сінченко В. М., Пиркін В. І. Стратегія розвитку галузі буряківництва в Україні. Цукрові буряки. 2018. №1(117). С. 4 – 7.
6. Степанова Людмила Буряківництву – друге дихання. URL: <https://www.syngenta.ua>.
7. Томашевська О. А. Проблеми розвитку та підвищення економічної ефективності виробництва цукрових буряків. Проблеми економіки. 2017. № 2. С. 347 – 352.

Hrydasov O. R.

Student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Makarchuk O. G.

PhD in Economics, docent,

Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE USE OF VECTOR AUTOREGRESSION MODEL FOR FORECASTING BUSINESS PROCESSES

Modeling is an effective way of researching patterns of socio-economic phenomena and processes. Economics, as a science of the objective laws of the development of society, constantly uses various quantitative characteristics accumulating at the same time the application of certain mathematical methods. At the same time there is a turbulence of economic processes that has caused a scientific activity in case of application and development of mathematical tools. Nowadays mathematical model in Economics is becoming the most effective tool for researching and forecasting of development of economic processes and phenomena. It is an internally closed system of mathematical correspondence, which is an efficient tool for reproducing a certain class of qualitative or quantitative functional characteristics related to economic process or phenomena that is under research [2].

Vector Autoregressive Model (VAR) is a systematic correlatively regressive model which can be considered as hybrid model that contains possibilities of simulative or autoregressive modeling [1].

Analysis of connection closeness between the selected time variables can reveal that they affect each other. At the same time it is necessary to use VAR methodology as an alternative of classic multiple model of independent equations for implementation of modeling. A basic form of VAR model is (formula (1)):

$$x_t = A^0 d_t + \sum_{i=1}^r A_i x_{t-i} + e_t, \quad (1)$$

where $x_t = x_{1t}, \dots, x_{mt}^T$ - the observation vector of the current values of variables;

$d_t = d_{0t}, \dots, d_{kt}^T$ - $k+1$ vector of deterministic components of equation;

A_0 - parameter matrix d_t , vector variables;

A_i - parameter matrix with delay of variables in vectors, where maximum delay of variable equals r ;

$e_t = e_{1t}, \dots, e_{mt}^T$ - residual vectors of model equations;

Residual vector of model equation must satisfy the assumption that zero mean, constant variance, no autocorrelation, while the covariance between the residuals of individual equations can be nonzero. Lag order (r) should be chosen such way that it should reflect natural interactions. For instance, lag order for quarterly data must be lower than four and also there must be no autocorrelation.

Estimations of Least Square Method of vector autocorrelation may have desired qualities only in case when time series of variable observations are stationary. Otherwise, VAR model can be used for first differences or when variable are co-integrating. In this case we should use Vector Error Correction Model (VECM) [1].

The main problem in case of causal models is necessity of forecasting estimations of exogenous variables to get a forecast. It is one of the main sources of mistakes while forecasting. Even the best model can reveal bad forecasts if this values are incorrect. Forecasting based on VAR model deprives this issue if vector d elements (constant time variable and binary variables) are the only exogenous variables of VAR model. It makes VAR model a very comfortable tool for forecasting. In case of presence of exogenous variables in model it is important to implement the forecast during modeling.

At the same time VAR models have next features [3]:

1. Equation variables of VAR models depend not only on their own lag values but also lag values of other variables that are included to the model;
2. Since VAR model has only lag values at the right part, namely known variable values, estimation of model parameters can done by Least Square Method;
3. Acquiring of more adequate forecast using VAR models comparatively to simulate models.

Literature

1. Hamulczuk M., Grudkowska S., Gedek S., Klimkowski C., Stanko S. Essential econometric methods of forecasting agricultural commodity prices // Institute of Agricultural and food economics, National Research institute, Nr. 90.1, - 2013. - 182 p.
2. Mathematical methods and models for master's students in economics. Practical applications. Learning. guide. Kyiv: "Center for Educational Literature", 2016, 252 p.
3. Zhuk M.O., Zdrok V.V. Modeling the dynamics of the main indicators of the economic activity of Ukrainian households. Business-inform. No.1. 2014, p. 82-91.

Дмитренко В. О.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЕКОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Україна володіє значними та різноманітними природними ресурсами, які у сучасних умовах зазнають масштабної екстенсивної експлуатації. Це у свою

чергу призводить до їх негативних техногенних змін регіонального рівня та суттєвого зменшення їх асиміляційного, тобто еколого-захисного потенціалу.

Екологічні показники є основним інструментом для проведення оцінки стану навколишнього середовища. Вибрані належним чином показники, що базуються на достатніх часових рядах даних, можуть не тільки відображати основні тенденції, але й сприяти виявленню причин та наслідків екологічної ситуації, яка склалася. При цьому вони також дозволяють моніторити реалізацію та ефективність екологічної політики в країні [2].

У залежності від ролі показника в оцінці досліджуваного питання показники класифікуються за схемою Європейської агенції з навколишнього середовища PC-T-C-B-P (DPSIR): Рушійні сили – Тиск – Стан – Вплив – Реагування.

Розглянемо детальніше кожен із розділів.

Рушійні сили (англ. Driving force) – це соціально-економічні чинники та види діяльності, що посилюють або зменшують навантаження на довкілля.

Тиск (англ. Pressure) - це пряме антропогенне навантаження на довкілля, що здійснюється через викиди та скиди забруднюючих речовин, використання природних ресурсів.

Стан (англ. State) – це віднесення до поточного стану та тенденцій змін навколишнього середовища, що включають також параметри якості основних складових довкілля.

Вплив (англ. Impact) – це наслідки зміни довкілля для здоров'я населення, наслідки для природи та біорізномаяття.

Реагування (англ. Respons) – це конкретні дії, що спрямовані на вирішення екологічних проблем.

Згідно даної системи аналізу, соціальний і економічний розвиток збільшує тиск на довкілля, що відповідно призводить до змін довкілля.

Екологічними показниками моніторингу й оцінки стану навколишнього середовища є [1]:

1) забруднення атмосферного повітря та порушення озонового шару атмосфери:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- якість атмосферного повітря в міських населених пунктах;
- використання озоноруйнівних речовин;

2) зміна клімату:

- температура повітря;
- атмосферні опади;
- викиди парникових газів;

3) водні ресурси:

- відновлювальні ресурси прісних вод;
- забір прісних вод;
- побутове водовикористання у розрахунку на душу населення;
- втрати води;
- повторне і оборотне використання прісної води;

- якість питної води;
- біохімічне споживання кисню (БСК) та концентрація азоту амонійного в річковій воді;
- біогенні речовини в прісній воді;
- біогенні речовини в прибережних морських водах;
- забруднені стічні води;
- 4) біорізноманіття та ліси:
  - природні території, що підлягають особливій охороні;
  - ліси та інші лісовкриті землі;
  - види, що знаходяться під загрозою зникнення, і види, що охороняються;
  - тенденції зміни чисельності і розповсюдження окремих видів;
- 5) земельні ресурси та ґрунти:
  - вилучення земель із продуктивного обороту;
  - райони, що зазнають ерозії ґрунтів;
- 6) сільське господарство
  - внесення мінеральних та органічних добрив;
  - внесення пестицидів;
- 7) енергетика:
  - кінцеве енергоспоживання;
  - загальний об'єм енергоспоживання;
  - енергоемність;
  - енергоспоживання на основі відновлюваних джерел;
- 8) транспорт:
  - пасажирооборот;
  - вантажооборот;
- 9) склад парку дорожніх механічних транспортних засобів у розбивці по видах палива, що використовується
  - середній вік парку дорожніх механічних транспортних засобів
- 10) відходи:
  - утворення відходів;
  - транскордонні перевезення небезпечних відходів;
  - переробка та вторинне використання відходів;
  - кінцеве видалення відходів.

Отримання негативних значень екологічних показників нерозривно пов'язано з економічним зростанням країни через посилення стану забрудненості й деградації навколишнього середовища. Перш за все це обумовлено антропогенним впливом на довкілля. При цьому негативний вплив здійснюється опосередковано, тобто через чинники забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів [3].

Література

1. Екологічні показники. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mepr.gov.ua/content/ekologichni-pokazniki.html>

2. Касич А. О., Паламарчук В.А. (2022). Методика оцінювання рівня екологічної відповідальності промислових підприємств. Журнал стратегічних економічних досліджень, № 1 (6), 26-37.

3. Черба О.В. Відбір екологічних показників для інтегральної оцінки антропогенного впливу на довкілля [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20210924071058id_/http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2021/3/7.pdf

Agniszka Kister

dr hab., Profesor,

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

Natalia Brzezińska

student szkoły doktorskiej, Szkoła

Doktorska Nauk Społecznych Uniwersytet Mari-Curie

Skłodowskiej w Lublinie, Polska

SZTUCZNA INTELIGENCJA W USŁUGACH ZDROWOTNYCH – WYBRANE ASPEKTY

Podmioty zajmujące się ochroną zdrowia mierzą się z ciągłymi przemianami. Wynikają one m.in. z wejścia w erę czwartej rewolucji przemysłowej a więc gospodarki 4.0 i konieczności użycia narzędzi jakie ona oferuje (Rudawska, 2011; Li & Carayon, 2021; Tortorella et. al., 2022a; Tortorella et. al., 2022b; Kister, 2019; Bujak, 2017). Głównym celem tej rewolucji jest zatarcie dotychczas występujących granic pomiędzy światem rzeczywistym a cyfrowym (Stăncioiu, 2017). Nadrzędnym założeniem przemysłu 4.0 jest odciążenie ludzi od wykonywania powtarzalnych czynności, bądź analizowania dużych ilości danych w stosunkowo krótkim czasie wykorzystując do tego sztuczną inteligencję (AI) (Iwański, 2017, pp. 22-23; Amann et. al., 2020). Krajowy plan transformacji polskiego systemu opieki zdrowotnej zakłada m.in. zwiększenie zasięgu i rodzaju usług cyfrowych. Przewiduje się zatem włączenie narzędzi wspomagających analizę stanu zdrowia pacjenta, rozwój algorytmów sztucznej inteligencji, budowę centralnego repozytorium danych medycznych oraz stałą cyfryzację dokumentacji medycznej.

Celem opracowania jest wskazanie roli AI w ochronie zdrowia, diagnoza korzyści jakie daje wykorzystanie AI w usługach zdrowotnych, oszacowanie kosztów związanych z wdrożeniem AI do placówek medycznych oraz wskazanie barier jakie można napotkać w związku z wdrożeniem AI, diagnoza uwarunkowań implementacji AI do placówek medycznych (analiza relacji: AI – przemysł 4.0 – jakość 4.0). Wstępne badania dokonane na podstawie analizy literatury przedmiotu wskazują, że jednym z celów funkcjonowania podmiotów publicznych zajmujących się ochroną zdrowia jest zapewnienie możliwie najwyższej jakości usług medycznych oraz jej stałe podnoszenie, poprzez prowadzenie badań naukowych, a także zapewnienie procesu kształcenia (Kister, 2019a; Kister, 2019b). Te procesy są dokonywane przy racjonalnym wykorzystaniu środków publicznych. Część z tych środków jest

wykorzystywana na wdrożenie narzędzi AI co z kolei ma przyczynić się do redukcji kosztów, a przede wszystkim poprawy jakości świadczeń zdrowotnych. Jednocześnie z badań wynika, że efektywność zastosowania AI w opiece zdrowotnej jest wyższa niż w innych dziedzinach (Patel et al., 2009). W obszarze administracyjnym zastosowanie AI nie jest już tak powszechne. Brakuje również badań nad AI mającej zastosowanie w tej sferze. Jest to zatem potencjalny obszar badań. Pewnym udogodnieniem dla pacjentów jest oferowanie zdalnych świadczeń medycznych. Pieczę nad tymi działaniami sprawuje Ministerstwo Zdrowia oraz Centrum e-Zdrowia. Na ten cel przewidziane są koszty w wysokości 1,95 mld złotych ponoszone do 2026 roku (forumzdrowia.pl).

Wydatki na ochronę zdrowia są niewystarczające m.in. ze względu na stale rosnące potrzeby i koszty funkcjonowania placówek (Nojszewska, 2011). Zastosowanie nowoczesnych rozwiązań wymaga wykorzystania wysokich nakładów finansowych, co jest barierą do wdrożenia narzędzi AI. Budżet podmiotów medycznych jest ograniczony, w związku z czym konieczne może okazać się włączenie do niego prywatnych źródeł finansowania. Przygotowanie podmiotu do wdrożenia narzędzi AI to złożony proces, wymagający od osób zarządzających jednostką dużego doświadczenia oraz chęci m.in. do poszukiwania alternatywnych źródeł finansowania. Przewiduje się natomiast, iż korzyści jakie mogą wyniknąć wdrożenia narzędzi AI w dłuższej perspektywie zrekompensują z nadwyżką poniesione na wstępie koszty.

AI stanowi jedno z narzędzi przemysłu 4.0, zaliczyć do niej można m.in. programy bądź systemy komputerowe, których głównym zadaniem jest symulowanie ludzkiego myślenia. Wymienione powyżej systemy posiadają również zdolność do samouczenia się. Wdrożenie narzędzi AI w podmiotach medycznych przyczyni się do skrócenia czasu obsługi interesariuszy oraz zminimalizowania występowania czynnika ludzkiego błędu. Wejście w erę gospodarki 4.0 zapoczątkowało powstanie jakości 4.0, którą scharakteryzować można jako nowoczesną strategię całej firmy. Za sprawą jakości 4.0 kierownictwo otrzymuje w czasie rzeczywistym dane niezbędne do monitorowania m.in. wydajności oferowanej jakości oraz do oszacowania rzeczywiście poniesionych kosztów. Bieżąca analiza danych umożliwi wyodrębnienie już we wczesnym etapie czynników mogących w przyszłości negatywnie oddziaływać na funkcjonowanie całego podmiotu oraz obszarów, których rozwój umożliwi podniesienie efektywności przedsiębiorstwa.

Bibliografia

1. Amann, J., Blasimme, A., Vayena, E., Frey, D., & Madai, V. I. (2020). Explainability for artificial intelligence in healthcare: a multidisciplinary perspective. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 20(1), pp. 1-9.
2. Bujak, A. (2017). „Rewolucja Przemysłowa-4.0” i jej wpływ na logistykę XXI wieku. *Autobusy: technika, eksploatacyjna, systemy transportowe*, 18, pp. 1338-1344.
3. Iwański, T. (2017). Przemysł 4.0 i wszystko jasne. *Napędy i sterowanie*. 19, pp. 22-23.
4. Kister, A., (2019a). *Koszty niezgodności w doskonaleniu jakości zarządzania szpitalem publicznym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
5. Kister, A., (2019b). Error monitoring as an organisational innovation in public hospital activity. *Economics & Sociology*, 12(4), 213-332.

6. Li J. & Carayon P. (2021) Health Care 4.0: A vision for smart and connected health care, IJSE
7. Transactions on Healthcare Systems Engineering, 11:3, pp. 171-180, DOI:10.1080/24725579.2021.1884627.
- Nojszewska E. (2015). Publiczne i prywatne finansowanie ochrony zdrowia w Polsce – stan faktyczny i przyszłe rozwiązania. *Problemy zarządzania*, 2/2015 (53) t. 2, pp. 15-36.
8. Rudawska, I. (2011). Zintegrowana opieka zdrowotna - w poszukiwaniu poprawy efektywności. *Problemy Zarządzania*, (3/2011 (33)), pp. 140-152.
9. Patel VL., Shortliffe E.H., Stefanelli M., Szolovits P., Berthold M.R., Bellazzi R., et al. (2009). The coming of age of artificial intelligence in medicine. *ArtifIntell Med.*;46(1), pp. 5-17.
10. Stăncioiu, A. (2017). The fourth industrial revolution „industry 4.0”. *FiabilitateȘiDurabilitate*, 1 (19), pp.74-78.
11. Tortorella, G.L., Fogliatto, F.S., Espôsto, K.F., Mac Cawley Vergara, A., Vassolo, R., Mendoza, D.T., & Narayanamurthy, G. (2022a). Measuring the effect of Healthcare 4.0 implementation on hospitals' performance, *Production Planning & Control*, 33:4, 386-401, DOI: 10.1080/09537287.2020.1824283.
12. Tortorella, G.L., Fogliatto, F.S., Espôsto, K.F., Mac Cawley, A.F., Vassolo, R., Tlapa, D. & Narayanamurthy, G. (2022b). Healthcare costs' reduction through the integration of Healthcare 4.0 technologies in developing economies, *Total Quality Management & Business Excellence*, 33:3-4, 467-487, DOI: 10.1080/14783363.2020.1861934.
13. Xu, M., David, JM i Kim, SH (2018). Czwarta rewolucja przemysłowa: możliwości i wyzwania. *Międzynarodowe czasopismo badań finansowych*, 9 (2), pp. 90-95. forumzdrowia.pl (data dostępu: 11.08.2022).

Коваль О. В.

*здобувач першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПОВЕДІННЯ З ВІДХОДАМИ ВІД ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У зв'язку з глобальними процесами, що відбуваються у світі сьогодні, має змінюватися і філософія, і стратегія управління відходами. Відходи повинні стати не тільки ресурсом, а й можливістю для зміни життєвих підходів і моделей поведінки та ставлення до довкілля. Сьогодні цивілізовані країни поширюють концепції запобігання, мінімізації утворення відходів, їхнього перероблення і компостування. Європейські держави пропагують такі моделі управління продуктами та процесами, які дають змогу зменшити обсяги, небезпеку відходів і матеріалів, зберегти та відновити ресурси, запобігти їхньому спалюванню чи захороненню [1].

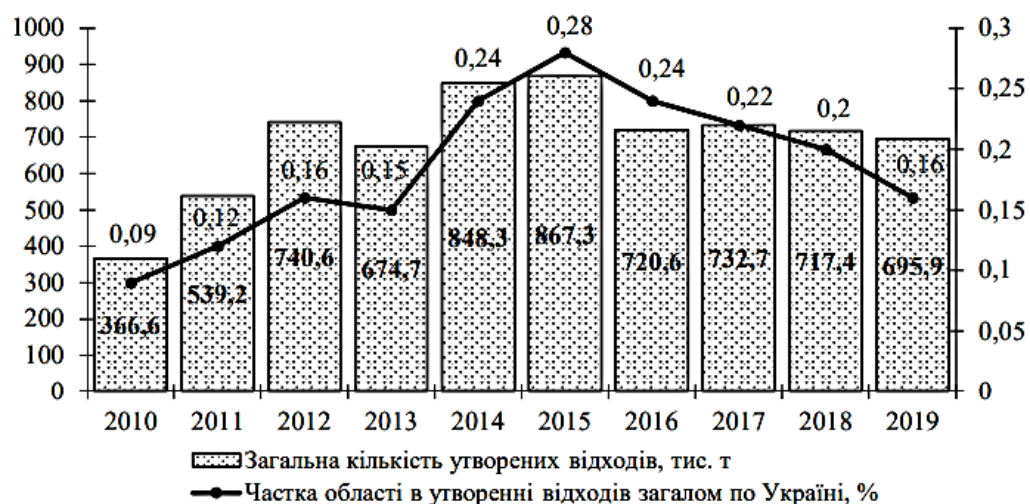
Сьогодні усі відносини, пов'язані з утворенням, збиранням і заготівлею, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів, що утворюються в Україні, перевозяться через її територію, вивозяться з неї, а також з перевезенням, обробленням та утилізацією відходів, що ввозяться в Україну як вторинна сировина регламентуються Законом України «Про відходи» від 05.03.1998 № 187/98-ВР. При цьому основні обов'язки суб'єктів господарської діяльності у сфері поводження з відходами викладені у ст. 17 ЗУ «Про відходи».

У 2023 р. набере чинності новий рамковий Закон «Про управління відходами».

В Україні кошти, що спрямовуються на фінансування сфери управління твердими побутовими відходами, становлять лише від 0,01% (Закарпатська область) до 0,7% (Донецька область) від видатків бюджету регіону, близько 0,2% по країні. Такий обсяг фінансування є вкрай недостатнім для забезпечення функціонування всіх елементів системи, та, тим більше, не дозволяє втілювати заходи з її комплексного реформування.

Важливою перешкодою потужного розвитку регіональних систем управління твердими побутовими відходами є також відсутність на місцях кваліфікованих фахівців, які могли б розвивати сучасні інноваційні підходи, використання кращих українських та закордонних практик [3].

Операції з утилізації відходів здійснюють не лише підприємства, що їх продукують, а й підприємства, що здійснюють операції поводження з відходами, проте обсяги утилізації такими підприємствами постійно скорочуються. Враховуючи природні та економічні фактори, основною складовою відходів, що утворюються в області, є тверді побутові та виробничі відходи IV класу небезпеки, які здебільшого видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі та інші [3].

Рис. 1. Загальна кількість утворених відходів та середня частка області в утворенні відходів загальною по Україні у період з 2010р. по 2019р.

На рис. 1 представлено загальна кількість утворених відходів та середня частка області в утворенні відходів загалом по Україні у період з 2010 р. по 2019 р.

Регіональні плани управління відходами розробляють для сприяння реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. не пізніше ніж через два роки після її схвалення, тобто до 08.11.2019 р. та погоджують з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України й Міністерством розвитку громад та територій України відповідно до їх компетенції. Затверджений регіональний план управління відходами є підставою для фінансування з державного і місцевих бюджетів. Регіональні плани управління відходами повинні охоплювати всі види діяльності, що належать до повноважень місцевих органів виконавчої влади у сфері поводження з відходами [1].

Загалом, ситуація в сфері поводження з відходами в Україні, що склалася останнім часом, може бути оцінена як кризова. При цьому такий стан проблеми призводить до ряду негативних наслідків, серед яких варто виділити: погіршення стану довкілля; вплив на здоров'я населення країни; вилучення із обігу потенційних сировинних та енергетичних ресурсів; виникнення соціальної напруженості тощо [3].

Підсумовуючи, можна сказати, що на сьогодні проблема відходів є дуже актуальною. Відходи, як один із найбільших забруднювачів довкілля, накопичуються в масштабах суттєво вищих, а ніж відбувається їх утилізація. Попри те, що загальна тенденція щодо утворення відходів у регіонах характеризується сповільненням, рівень їх утилізації залишається дуже низьким та суттєво відстає від показників європейських країн [2]. У зв'язку із військовими діями, питання відходів виробництва, поряд з відходами руйнування, як ніколи гостро постало з лютого 2022 року. При цьому із всіх негативних чинників, війна найгірше впливає на довкілля: з одного боку військові дії негативно позначаються на навколишньому середовищі, а з іншого — ресурси, що йдуть на війну, могли б витратитися на збереження довкілля або на ресурсоефективні технології.

Література

1. Організація ефективного поводження з відходами: як діяти органам місцевого самоврядування (посібник для органів місцевого самоврядування) / А. Войціховська, Н. Куць, М. Панькевич, Л. Тимошук / [за заг. ред. О. Кравченко] — Львів : Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2018.

2. Проблеми поводження з відходами в контексті сталого розвитку: регіональний аспект / О. Мініна, Н. Шадура-Никипорець / 2021.

3. Теоретико-методичні підходи до функціонування і розвитку системи управління твердими побутовими відходами в регіонах України – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису / Хандогіна О.В. / Харків, 2021.

Кравець Д. О.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Богданюк О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

Основою відродження молочного скотарства є прибуток. Відносний показник, який характеризує прибутковість – рентабельність. Слід відмітити, що показник рентабельності молока починаючи з 1990 року мав досить велику строкатість і результати були як позитивні так негативні. Показник рентабельності у 2019 році становив 16,1%, що менше на 10,8% 2017 року. Необхідно відзначити, що у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах даний показник буде досягати значення 40-45 %, що дає можливість здійснювати розширене відтворення матеріально-технічної бази молочного скотарства.

Вважаємо, що підприємства, які утримують менше 50 корів, слід вважати дрібними, в них прибуткове виробництво молока позбавлене перспектив; малі підприємства, що утримують від 50 до 200 корів, лише в короткостроковій перспективі забезпечуватимуть беззбиткове ведення галузі; основою для конкурентоспроможного виробництва молока можуть бути середні підприємства, які утримують від 200 до 500 корів і, що ймовірніше, великі (500 корів і більше), оскільки саме вони не тільки конкуруватимуть, а й виграватимуть конкурентну боротьбу на ринку молока.

Кількість підприємств з поголів'ям 500 корів і більше становить – 257 од. (12,1% від загальної кількості підприємств які утримували корів у 2019 році). Слід відзначити, що спостерігається певна стабілізація чисельності господарств з чисельністю корів 500 голів і більше, які є основними виробниками якісної молочної сировини для молокопереробних підприємств. Станом на 01 січня 2019 року в Україні залишилось лише 2130 підприємств, які утримували корів – це тільки 5,2 % від всіх діючих сільгоспідприємств (40735 од.) проти 8,7% (50648 од.) у 2008 році. У порівнянні до 2008 року їх кількість катастрофічно зменшилась на 2294 од. (у 2 рази) - це результат знищення молочних ферм в сільгоспідприємствах. Найбільш суттєве падіння спостерігається у підприємствах з поголів'ям: до 50 голів – на 1167 од. (у 2,6 рази); від 5 до 99 голів – на 389 од. (у 2,6 рази); від 100 до 499 голів – на 748 од. (у 1,9 рази). Слід відмітити незначне зменшення кількості підприємств з поголів'ям від 500 до 999 голів – на 22 од. (11%).

Розглянемо динаміку виробництва молочної продукції в Україні (табл.).

Таблиця

Динаміка валового надою молока в Україні, 2011–2019 рр., тис.т

Показники	Роки								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Виробництво	132000	175000	258200	455000	163000	470000	187000	103000	969000
Абсолютний приріст:									
базисний	X	43000	83200	196800	-292000	307000	-283000	-84000	866000
ланцюговий	X	43000	126200	323000	-95200	211800	24000	-60000	782000
Коефіцієнт зростання:									
базисний	X	1,32	1,47	1,76	0,35	2,88	0,39	0,559	9,40
ланцюговий	X	1,32	1,95	3,44	1,23	3,56	1,41	0,78	7,34
Темп зростання, %:									
базисний	X	132,57	147,54	176,21	35,82	288,34	39,78	55,08	940,77
ланцюговий	X	132,57	195,60	344,69	123,48	356,06	141,66	78,03	734,09
Темп приросту, %:									
базисний	X	32,57	47,54	76,21	-64,17	188,34	-60,21	-44,91	840,77
ланцюговий	X	32,57	95,60	244,69	23,48	256,06	41,66	-21,96	634,09
Абсолютне значення 1% приросту									
ланцюговий	X	1750	2582	4550	1630	4700	1870	1030	9690

Для характеристики зміни показників в середньому за аналізований період розрахуємо середні рівні ряду динаміки.

1) Середній рівень ряду динаміки:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = 323577,8 \text{ тис. т};$$

2) Середній абсолютний приріст:

$$\bar{A} = \frac{\sum A}{n-1} = 169350 \text{ т};$$

3) Середній коефіцієнт зростання:

$$\bar{K} = \sqrt[n-1]{\frac{x_n}{x_0}} = 1,28;$$

4) Середній темп зростання:

$$\bar{TЗ} = K * 100 = 128,30 \text{ \%};$$

5) Середній темп приросту:

$$\bar{TП} = \bar{TЗ} - 100 = 28,30 \text{ \%}.$$

Отже, за аналізований період обсяг валового надою молока в середньому становив 323577,8 тис т.

Абсолютний приріст показника за аналізований період в середньому становив 169350 т. Обсяги виробництва щорічно збільшувались на 1,28%, а

середньорічний приріст обсягу валового надою молока за аналізований період становив 28,30 %.

Література

1. Шупик С. Молочне скотарство сільськогосподарських підприємств: сучасний стан та перспективи розвитку. Біла Церква, 2021. 260с.
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Кулик Ю. О.

*здобувач другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Музиченко Т. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Виробництво зерна посідає чільне місце серед інших галузей рослинництва, адже воно є беззаперечною умовою існування людства, а також визначає соціально-економічне становище країни на світовій арені [1].

Зокрема, зернове господарство в Україні є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства і становить основу продовольчої бази і безпеки держави. Природно-кліматичні умови та родючі землі сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу. Хоча існує ряд проблем, які залишаються невирішеними і негативно впливають на ефективність виробництва. Зокрема, матеріально-технічне забезпечення зерновиробництва та ефективність праці не відповідають світовим стандартам і потребам галузі; відсутність достатніх фінансових ресурсів стримує впровадження новітніх технологій, використання високоякісного насіння, обмежує застосування інших матеріально-технічних ресурсів; виробництво зерна стає все більш залежним від впливів погодних факторів. Вивчення поточної ситуації, що склалася в зерновій галузі, свідчить про те, що сьогодні потребує вирішення проблема забезпечення сталості виробництва продовольчого насіння соняшнику високої якості, підвищення його конкурентоспроможності та прибутковості [2]. Це є невід'ємними складовими ефективного виробництва.

Для збільшення виробництва продукції та підвищення її ефективності необхідно впроваджувати інтенсивний шлях розвитку за рахунок додаткових

вкладень на одну й ту ж площу посіву. Основними напрямками збільшення ефективності виробництва соняшнику є розширення посівних площ, вдосконалення структури посівів, підвищення врожайності за рахунок сортооновлення, оптимального внесення добрив, захисту рослин від шкідників, хвороб, бур'янів, скорочення втрат продукції під час збирання врожаю. Підвищення врожайності зернових культур можна досягти за рахунок поліпшення земельних угідь шляхом меліорації, боротьби з ерозією, гіпсування, а також за рахунок дотримання агротехнічних умов. Зміцнення матеріально-технічної бази дає змогу запровадити передові індустріальні технології вирощування сільськогосподарських культур, що забезпечує збільшення виробництва продукції за умови підвищення окупності витрат.

Хоча Україна й перетворюється на провідного гравця на аграрному і продовольчому світовому ринках, продуктивність у сільському господарстві залишається нижче середніх світових показників. Однією з причин повільного зростання продуктивності та ефективного виробництва аграрної продукції є непривабливий інвестиційний клімат, а саме — недостатньо прозоре, непослідовне й обтяжливе для бізнесу державне регулювання.

Підвищення рівня ефективності виробництва зерна є найважливішим завданням, розв'язання якого повинно здійснюватися не тільки на державному, але й на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Основними шляхами підвищення ефективності виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах України і Полтавської області зокрема є зростання урожайності зернових культур за рахунок інтенсифікації галузі, що призводить до зниження собівартості продукції, підвищення цін реалізації та рентабельності її виробництва.

Література

1. Материнська О.А. Економічна ефективність виробництва зернових культур в сільськогосподарських підприємствах.
2. Перетятко І. В. Економічна ефективність виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах України.

Лазаришина І. Д.

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри статистики та економічного аналізу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСНОСТІ АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Військовий стан в Україні призвів до виникнення або посилення багатьох проблем у національній економіці у цілому та у аграрному секторі зокрема. До їх числа відносяться й організація і методика якісного інформаційно-

аналітичного забезпечення управління всіма сторонами діяльності підприємств, бізнес-процесами, окремими операціями, ресурсами, результатами, грошовими потоками, інвестиціями т.і. У зв'язку з руйнуванням виробничої бази, розграбленням, бомбардуваннями, виїздом працівників за кордон або службою у ЗСУ, необхідністю релокації, величезними збитками агропідприємства не мають можливості утримувати велику кількість адміністративного персоналу і ведуть більш жорстку політику щодо оптимізації своїх витрат. У цьому зв'язку кожний вид управлінської діяльності проходить превентивний контроль щодо його необхідності та оптимізації в частині виконуваних функцій та витрат на його здійснення.

Аналіз як підсистема управління підприємством може виконувати такі функції, як: оцінювальна-діагностична, пошукова, регулятивна, захисна, комунікативна. Реалізація їх у практиці фінансово-господарської діяльності підприємства у сукупності забезпечує корисність аналітичної інформації. Аналітична інформація формує інформаційне поле об'єкта дослідження, тобто матеріального чи нематеріального носія визначених властивостей і характеристик у розрізі його стану, структури, властивостей, його місця у економічному середовищі і взаємодії з іншими економічними об'єктами, а також результатів його використання в економічній площині. Відтак корисність аналітичної інформації проявляється через дотримання ряду якісних характеристик: своєчасності (релевантності), достовірності, зрозумілості для користувачів, повного висвітлення (репрезентативності) та інших. Тим більше, що аналітична інформація базується в основному на обліковій інформації, для якої задані подібні якісні характеристики, як от: дохідливість і зрозумілість користувача, доречність, правдивість. Таким чином посилюється синергетичний ефект від аналітичної інформації, в основі якої - облікова інформація, концептуально сформована на таких же характеристиках.

В умовах військового стану першочергово потрібна своєчасна (релевантна) аналітична інформація – інформація, яку система обліку може продукувати у режимі реального часу, а система аналізу - опрацьовувати. Це означає необхідність відмови від громіздких методик аналізу, зосередження на суттєвих (значимих) і контрольованих показниках(групах показників). Відтак це сприятиме оптимізації витрат на інформаційно-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств.

Лайпольд К. С.
здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Богданюк О. В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ВИРОБНИЦТВО КУКУРУДЗИ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИКО- ПРОГНОЗНІ АСПЕКТИ

Кукурудза являється однією з найбільших високопродуктивних злакових культур універсального призначення, яку вирощують для продовольчого, кормового і технічного використання. У нашій країні кукурудза є найважливішою кормовою культурою. За її рахунок тваринництво забезпечується концентрованими кормами, силосом і зеленою масою. Зерно кукурудзи містить 9-12 % білків, 65-70 % вуглеводів, 4-8 % олії, 1,5 % мінеральних речовин. У 100 кг його міститься 134 корм. од., до 8 кг перетравного протеїну. У вигляді кормового борошна, висівок воно добре перетравлюється і засвоюється організмом тварин.

В 2022 році відбулось скорочення посівів кукурудзи на 17% : цього року було засіяно 4,6 млн га а минулого 5,5 млн га це пов'язано з тим, що кукурудза дає велику врожайність і складніша в логістиці.

За прогнозами аналітиків Varva Invest повідомили що урожай кукурудзи в Україні цьогооріч складе 25,5-26,5 млн т, що майже на 33% нижче порівняно з минулого сезону близько 40 млн. т. [1].

Проаналізуємо виробництво кукурудзи в Україні за попередні роки з 2013 р. по 2021 р. у тис. т. (табл.).

1) Середній рівень ряду динаміки:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = 234583 \text{ тис.т}$$

2) Середній абсолютний приріст:

$$\bar{A} = \frac{\sum A}{n-1} = 27415 \text{ т}$$

3) Середній коефіцієнт зростання:

$$\bar{K} = \sqrt[n-1]{\frac{x_n}{x_0}} = 1,11$$

4) Середній темп зростання:

$$\bar{TЗ} = K * 100 = 111\%$$

5) Середній темп приросту:

$$\bar{TП} = \bar{TЗ} - 100 = 11\%$$

Динаміка виробництва кукурудзи в Україні 2013-2021 рр. тис. т

Показники	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Валовий збір, тис.т	178874	205948	181508	172311	147044	255165	291601	280599	398194
Абсолютний приріст, тис. т:									
базисний	X	205948	181508	172311	147044	255165	291601	280599	398194
ланцюговий	X	27074,2	-24440	-9197,6	-25267	108122	36436	-11002	117595
Коефіцієнт зростання:									
базисний	X	1,15	1,01	0,96	0,82	1,43	1,63	1,57	2,23
ланцюговий	X	1,15	0,88	0,95	0,85	1,74	1,14	0,96	1,42
Темп зростання,%:									
базисний	X	115,14	101,47	96,33	82,21	142,65	163,02	156,87	222,61
ланцюговий	X	115,14	88,13	94,93	85,34	173,53	114,28	96,23	141,91
Темп приросту,%:									
базисний	X	15,14	1,47	-3,67	-17,80	42,65	63,02	56,87	122,61
ланцюговий	X	15,14	-11,87	-5,07	-14,66	73,53	14,28	-3,77	41,91
Абсолютне значення 1% приросту									
ланцюговий	X	1788,74	2059,48	1815,08	1723,11	1470,44	2551,65	2916,01	2805,99

Отже, за аналізований період обсяг виробництва кукурудзи в середньому становив 234583 тис т. Абсолютний приріст показника за аналізований період в середньому становив 27415 т. Обсяги виробництва щорічно збільшувались на 1,11%, а середньорічний приріст обсягу виробництва кукурудзи за аналізований період становив 11 %.

Література

1. Консалтингова компанія та провайдер глобальної аналітичної інформації з фінансових та сировинних ринків URL: <https://latifundist.com/kompanii/1513-barva-invest>
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Матюх С. О.

*здобувач другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Музиченко А. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ АНАЛІЗУ ПОТОЧНИХ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах гармонізації бухгалтерського обліку біологічних активів із Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку особливого значення набуває їх аналіз як важливий метод формування інформаційної бази для управління аграрним виробництвом і підприємством.

Недостатнє науково-методичне забезпечення утруднює виявлення резервів поліпшення кількісних та якісних параметрів біологічних активів рослинництва, підвищення ефективності їх використання. Для дослідження динаміки та рівня використання біологічних активів пропонуємо розроблену методику аналізу біологічних активів. Рекомендуємо сільськогосподарським підприємствам запроваджувати визначені нами етапи, мету, об'єкти, види та показники економічного аналізу біологічних активів рослинництва на підприємстві (табл. 1).

Таблиця 1

Механізм оптимізації аналізу біологічних активів сільськогосподарських підприємств

Етапи здійснення аналізу	Характеристика
Визначення об'єктів аналізу	Поточні біологічні активи Довгострокові біологічні активи Незрілі біологічні активи
Визначення мети і завдань аналізу	Оцінка стану біологічних активів Визначення впливу факторів на біологічні активи Визначення резервів оптимізації обліку біологічних активів
Визначення видів аналізу	<u>Порівняльний аналіз</u> : маржинальний, виробничий, стратегічний, фінансовий <u>Факторний аналіз</u> : детермінований, стохастичний (кореляційно-регресійний) Виявлення резервів покращення використання біологічних активів
Визначення етапів аналізу	<u>Підготовчий</u> : визначення мети, завдання системи показників, інформаційних джерел

	Основний: статистична обробка та узагальнення даних, факторний аналіз, визначення резервів
Визначення показників аналізу біологічних активів	Розмір, структура, стан та динаміка: коефіцієнт вибуття, коефіцієнт оновлення, розмір і структура площ довгострокових і поточних біологічних активів, продуктивність Ефективність використання: віддача, рентабельність Підведення підсумків аналізу, оптимізація обліку біологічних активів та прийняття якісних управлінських рішень

Дослідження показують, що оцінка поточних біологічних активів рослинництва за справедливою вартістю, а, отже, і їх відповідне балансове узагальнення доцільне лише в окремих випадках. До таких випадків ми відносимо: залучення до статутного капіталу інвестицій; реорганізацію підприємства; вихід з підприємства учасника; оцінка застави під кредитування, підведення підсумків роботи на збори засновників та ряд інших подій, котрі вимагають оцінки активів за ринковою ціною. У цих випадках користувачі фінансової звітності зорієнтовані на оцінку активів за справедливою вартістю та, як правило, вимагають аудиторських підтверджень її достовірності [2].

За П(С)БО 30 «Біологічні активи» облік поточних біологічних активів рослинництва за справедливою вартістю впливає на фінансові результати діяльності підприємства без урахування суттєвої сукупності ризиків щодо отримання таких доходів чи збитків у майбутньому [1].

У зв'язку з цим більш доцільно було б результат переоцінки поточних біологічних активів рослинництва вносити до додаткового капіталу. Тобто збільшення вартості біологічних активів буде збільшувати суму додаткового капіталу, відповідно зменшення призведе до його зменшення. Останнє не впливатиме на фінансовий результат діяльності підприємства на проміжні звітні дати.

Усесторонній аналіз діяльності підприємства, надає можливість оцінити ефективність виробництва, виявити так звані «слабкі місця» та на базі цього розробити конкретні шляхи удосконалення облікового процесу та оптимізації виробництва продукції загалом. Для дослідження динаміки та рівня використання біологічних активів запропоновано механізм оптимізації обліку біологічних активів сільськогосподарських підприємств, який містить головні етапи, мету, об'єкти, види та показники їх економічного аналізу.

Таким чином, важливим аспектом ефективної діяльності сільськогосподарського підприємства є здійснення обліку і контролю поточних біологічних активів.

Література

1. Біологічні активи: положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 / Міністерство фінансів України.
2. Гугорова А.Г. Методичні прийоми обліку та аналізу операцій з біологічними активами сільськогосподарських підприємств.

Мироненко А. М.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Симоненко О. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Зернове виробництво займає провідне місце в структурі аграрного сектору економіки України. Від рівня ефективності його розвитку залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни. Також Україна є одним з найбільших експортерів зерна в Європі. Для утримання позицій на міжнародній арені з продажу зерна, вітчизняним товаровиробникам необхідно постійно вкладати кошти у підвищення ефективності галузі, запроваджувати інноваційні технології з виробництва конкурентоспроможної продукції.

Зернове виробництво – це галузь, продукція якої завжди була, є і буде одним з найважливіших джерел багатства будь-якої держави. У світовому землеробстві зернові культури постійно домінували, а зерно й нині залишається найважливішим і стратегічним продуктом сільського господарства. Розширення виробництва зерна зумовлюється підвищенням попиту на продукти харчування, збільшені потреби у фуражі для худоби, а також необхідністю поповнення державних страхових запасів і розширення фондів для зовнішньої торгівлі.

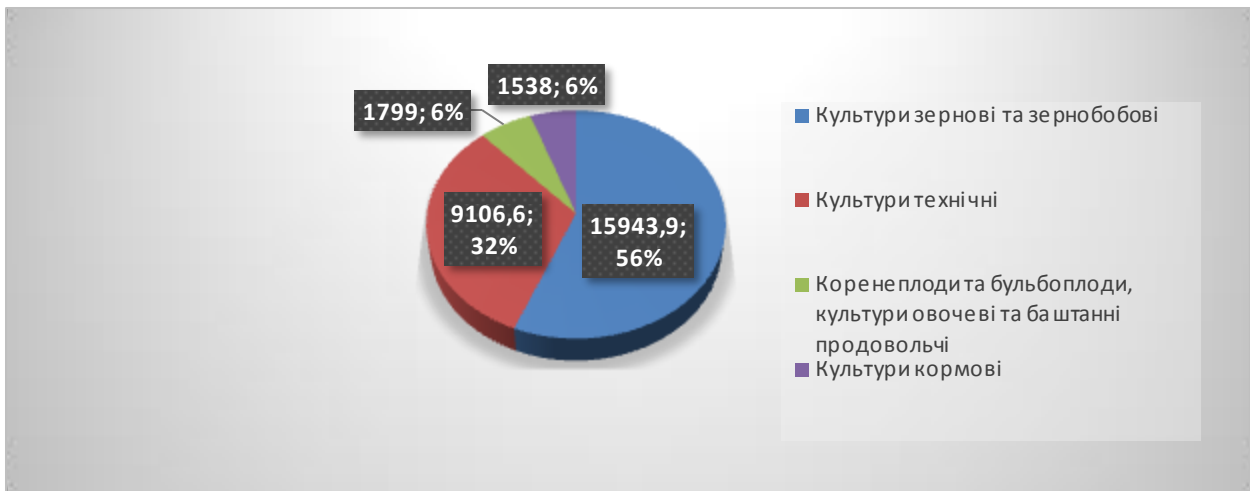
Виробництво зернових культур забезпечує значну частину доходів сільськогосподарських підприємств. Рівень розвитку виробництва зернового господарства визначається, насамперед, динамікою таких показників, як склад і структура посівних площ (рис.1), обсяги валових зборів (рис.2).

За даними статистичної звітності, аграрії України щорічно у середньому отримують врожаї близько 70 млн тонн зернових. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2017-му – 61,9; у 2018-му – 70,1; у 2019-му – 75,1; у 2020 р. – 63,5 млн тонн.

В 2021 р. сумарний валовий збір зернових і зернобобових культур в Україні склав 85,68 млн тонн (на 32% більше, в порівнянні з 2020 роком), які було зібрано з 15,92 млн га при врожайності 53,8 ц/га.

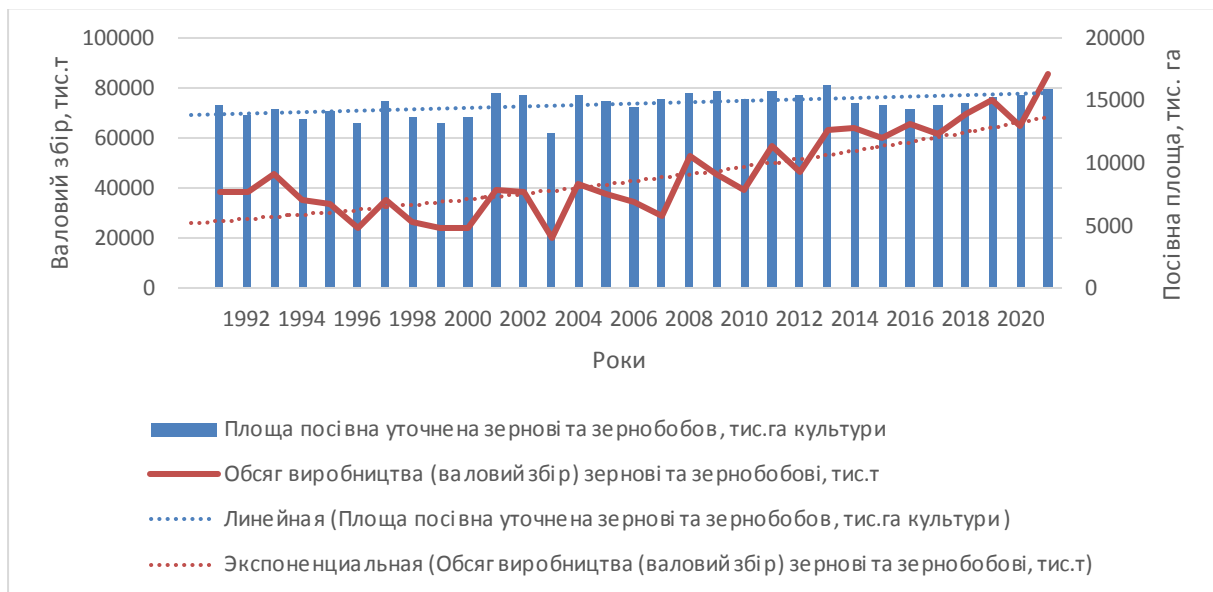
Зокрема, врожай пшениці в 2021 р. оцінюється в 32,08 млн тонн, ячменю – в 9,42 млн тонн, кукурудзи – в 41,87 млн тонн.

Також минулого року зафіксовано збільшення виробництва жита – до 593,8 тис. тонн, гречки – до 106 тис. тонн, сорго – до 173,9 тис. тонн і зернобобових культур – до 681 тис. тонн.

Рис.1. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2021 року

У той самий час у порівнянні з показниками 2020 р. зафіксовано зниження валового збору проса – до 204,2 тис. тонн, вівса – до 470,7 тис. тонн, рису – до 48,6 тис. тонн і тритикале – до 32,3 тис. тонн [1].

Рис. 2. Динаміка посівних уточнених площ та валових зборів зернових та зернобобових культур

Для аналізу динаміки зерновиробництва була побудована економетрична модель (рис.3) $\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 x_1 + \hat{a}_2 x_2$, де $\hat{y}$ – обсяг виробництва (валовий збір) зернових та зернобобових культур за 1996-2021 роки, 100 тис.т, x_1 - урожайність зернових та зернобобових культур, ц з 1 га зібраної площі, x_2 - середні ціни зернових та зернобобових культур, грн за т.

	A	B	C	D	E	F	G
1	SUMMARY OUTPUT						
2							
3	<i>Regression Statistics</i>						
4	Multiple R	0,99421464					
5	R Square	0,988462751					
6	Adjusted R Square	0,987459511					
7	Standard Error	20,21876684					
8	Observations	26					
9							
10	ANOVA						
11		<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
12	Regression	2	805554,9842	402777,5	985,2714	5,17817E-23	
13	Residual	23	9402,36625	408,7985			
14	Total	25	814957,3504				
15							
16		<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
17	Intercept	-89,07415281	19,73353133	-4,51385	0,000156	-129,8960726	-48,25223304
18	X Variable 1	17,68434901	0,810050973	21,83116	7,1E-17	16,0086309	19,36006712
19	X Variable 2	-0,006536967	0,005029246	-1,29979	0,206549	-0,016940756	0,003866821
20							

Рис. 3. Дисперсійний аналіз економетричної моделі

Результати розрахунків свідчать про те, що вона є адекватною реальному процесу зерновиробництва і може використовуватися у прогнозуванні валових зборів зернових культур з високими якісними показниками.

Література

1. Сайт Державної служби статистики <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Jan Polcyn

dr hab., professor,

Akademia Nauk Stosowanych im. Stanisława Staszica w Pile (Polska)

Viktoriia Vovk

dr, adiunkt,

Akademia Nauk Stosowanych im. Stanisława Staszica w Pile (Polska)

VAIC JAKO MIARA PRODUKTYWNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH

Z analizy statystycznej gospodarstw rolnych w krajach Unii Europejskiej wynika, że około połowy gospodarstw to gospodarstwa o powierzchni do 2 ha, a kolejne 22% to gospodarstwa o powierzchni 2-5 ha użytków rolnych [5]. Tak duża liczba takich gospodarstw nie może być ignorowana, dlatego należy podjąć działania wspierające wszystkie aspekty ich działalności gospodarczej.

Powszechnie uważa się, że małe i średnie gospodarstwa rolne, dostarczając żywność na lokalny rynek, wykazują ważną rolę dla środowiska naturalnego oraz przyczyniają się do tworzenia więzi społecznych [3, 6]. Z pewnością działania te mogą być bardziej skuteczne, jeśli w wymienionych gospodarstwach występuje wysoki poziom kapitału intelektualnego [13]. Małe i średnie gospodarstwa mają do

dyspozycji ograniczoną ilość gruntów rolnych i najczęściej pozbawione są możliwości zwiększenia ich powierzchni z powodu niedoboru ziemi [12]. W tej sytuacji kapitał intelektualny może przyczynić się do intensywnej produkcji rolnej, która wymaga tego kapitału.

Badania nad wartością kapitału ludzkiego w rolnictwie są bardzo rzadkie. Zjawisko to można tłumaczyć brakiem metodyki dostosowanej do specyfiki gospodarstw rolnych [9].

Potrzeba znacznych inwestycji w kapitał intelektualny jest szczególnie dotkliwa na obszarach wiejskich, gdzie regularnie trzeba realizować cele środowiskowe i klimatyczne, które w dłuższej perspektywie będą odgrywać ważną rolę w zrównoważonym rozwoju nie tylko obszarów wiejskich, ale i całej gospodarki [7].

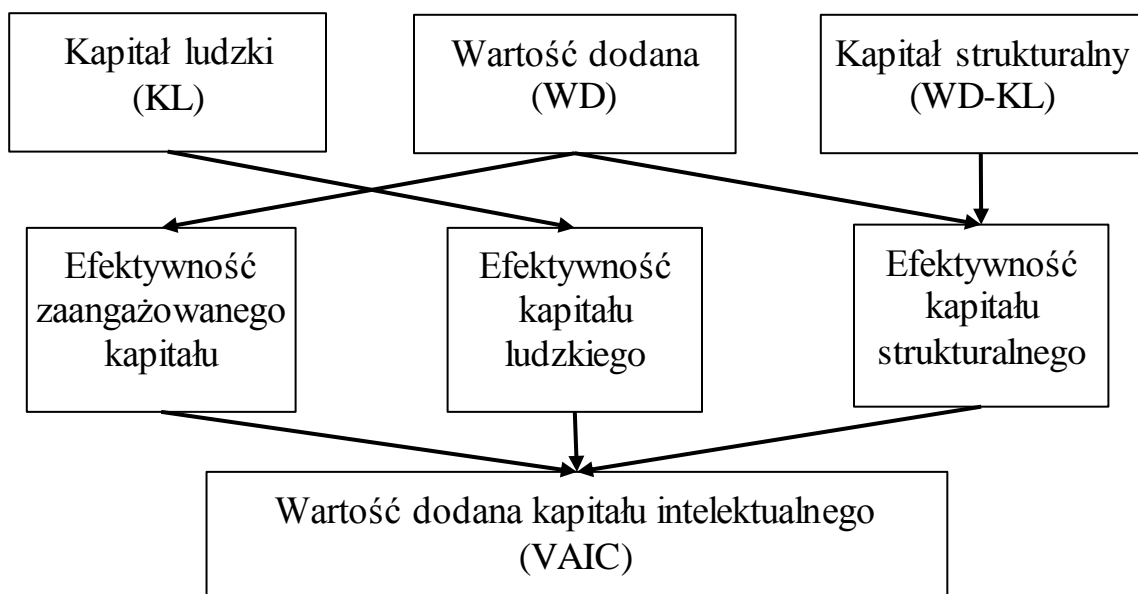
W ciągu ostatnich trzech dziesięcioleci pojawiło się kilka innowacji w sposobie pomiaru efektywności działania firmy. Jeden z nich ma związek z mierzaniem wyników w kontekście gospodarki opartej na wiedzy [2].

Badacze proponują zakwalifikowanie współczynnika wartości dodanej intelektu (VAIC – Value Added Intellectual Coefficient) jako miary produktywności. VAIC jest wskaźnikiem mierzącym wymiar produktywności, który nie jest ujęty w innych wskaźnikach (np. ekonomiczna wartość dodana znana jako Economic Value Added). VAIC jest przeznaczony przede wszystkim do stosowania w sektorach gospodarki opartych na wiedzy. Z przeglądu literatury wynika jednak, że kwestie pomiaru VAIC były analizowane również w chińskich giełdowych spółkach rolniczych [13].

Główną rolą VAIC jest wykazanie stymulacji wzrostu gospodarczego zarówno na poziomie mikroekonomicznym, jak i makroekonomicznym w odniesieniu do wartości dodanej powstałej dzięki odwołaniu się do kapitału intelektualnego [1]. Na poziomie mikroekonomicznym kapitał intelektualny najczęściej obejmuje umiejętności zawodowe, doświadczenie zawodowe, szkolenia zawodowe, relacje z klientami i interesariuszami, markę produktu, kontrakty przyznane partnerom, kulturę firmy, środowisko pracy oraz prawa niematerialne [11]. Na poziomie makroekonomicznym VAIC jest wykorzystywany w krajowym indeksie kapitału ludzkiego (NHCPI – National Human Capital Index), określanym na podstawie wskaźników alfabetyzacji, liczby instytucji szkolnictwa wyższego na mieszkańca, całkowitej liczby absolwentów szkół wyższych na mieszkańca, odsetka skolaryzacji netto w klasie 1 wśród mężczyzn i odsetka skolaryzacji netto w klasie 1 wśród kobiet.

Definiowanie VAIC w oparciu o informacje pochodzące z systemów rachunkowości przedsiębiorstw zostało szeroko opisane i omówione w literaturze [4]. Podejście to spotkało się z krytyką, ponieważ zmienne wykorzystywane w VAIC są wartościami finansowymi wskazującymi na wydajność pracy [8]. Biorąc pod uwagę ten aspekt, zasadne wydaje się zastosowanie wskaźników syntetycznych, które częściowo odzwierciedlają fizyczne wartości analizowanych zmiennych.

Uważamy, że wartość dodana kapitału intelektualnego (VAIC) powinna być wyznaczana według następującego algorytmu (rysunek 1):

Rysunek 1. Sposób obliczania wskaźnika VAIC

Z rysunku 1 wynika, że aby ustalić wartość integralną wskaźnika VAIC, należy najpierw ocenić efektywność zaangażowanego kapitału, efektywność kapitału ludzkiego oraz efektywność kapitału strukturalnego. Efektywność zaangażowanego kapitału należy rozumieć jako relację pomiędzy wartością dodaną a wartością aktywów netto. To znaczy, jak wzrosła wartość dodana w wyniku zmian wartości aktywów netto. W celu ustalenia wartości efektywności kapitału ludzkiego ważne jest odniesienie wartości dodanej do kapitału ludzkiego. Wskaźnik ten faktycznie pokazuje, jak każdy pracownik przyczynia się do zmiany wartości dodanej do produkcji. Efektywność kapitału strukturalnego pokazuje, w jakim stopniu wzrosła wartość dodana dzięki zaangażowaniu właściwych procesów, systemów informatycznych, opracowanym markom, patentom, licencjom, wykorzystaniu majątkowych praw autorskich, znaków towarowych, infrastruktury, strategii oraz kultury organizacyjnej.

Należy podkreślić, że zaproponowana syntetyczna miara jest zgodna z teorią kapitału ludzkiego. Warto jednak zaznaczyć, że proces wyboru zmiennych do analizy VAIC powinien koncentrować się na analizie danych w poszczególnych krajach [10], gdyż specyficzne warunki gospodarki politycznej mogą prowadzić do zniekształceń w interakcji między zmiennymi.

Literatura

1. Bilan Y. V., Vasylieva T. A., Liulov O. V., Pimonenko T. V. EU vector of Ukraine development: Linking between macroeconomic stability and social progress. *International Journal of Business and Society*, 2019. 20, pp.433–450.
2. Bogachov, S., Kwilinski, A., Miethlich, B., Bartosova, V., & Gurnak, A. Artificial intelligence components and fuzzy regulators in entrepreneurship development. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 2020. 8(2), 487-499.
3. Czyżewski B., Polcyn J., Brelik A. Political orientations, economic policies, and environmental quality: Multi-valued treatment effects analysis with spatial spillovers in country districts of Poland. *Environmental Science & Policy*, 2022. 128, pp.1-13.

4. Edvinsson L., Malone M.S. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower; Harper Business: New York, NY, USA, 1997.
5. Filippini R., Marraccini E., Lardon S., Bonari E. Assessing food production capacity of farms in periurban areas. Italian Journal of Agronomy, 2014. 9, 63–70.
6. Guth M., Stępień S., Smędzik-Ambroży K., Matuszczak A. Is small beautiful? Technical efficiency and environmental sustainability of small-scale family farms under the conditions of agricultural policy support. Journal of Rural Studies, 2022. 89, 235-247.
7. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Grishnova, O., & Dzwigol, H. Social safety of society for developing countries to meet sustainable development standards: Indicators, level, strategic benchmarks (with calculations based on the case study of Ukraine). Sustainability, 2020. 12(21), 8953.
8. Kozera, M. Kapitał intelektualny w rolnictwie - zrozumieć, zmierzyć, zastosować. In Prace naukowe Uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu, Efektywność -konceptualizacja i uwarunkowania; Dudycz, T., Osbert-Pociecha, G., Brycz, B., Eds.; Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu: Wrocław, Poland, 2012.
9. Levytska, S., Osadcha, O., Zinkevych, O., Vovk, V. Evaluating the effectiveness of investment in human capital in the context of digitalization: Ukraine and the European Union. In Conference Proceedings Determinants Of Regional Development, 2021. 2, 173-188).
10. Pimonenko T. V., Liulov O. V., Chyhryn O. Y. Environmental Performance Index: relation between social and economic welfare of the countries, Environmental Economics, 2018. 9, 1–11.
11. Stahle P., Stahle S., Aho S. Value added intellectual coefficient (VAIC): A critical analysis. Journal of Intellectual Capital, 2011, 12, 531-551.
12. Stępień S., Smędzik-Ambroży K., Matuszczak A., Tosovic-Stevanovic A. Small-scale farms in the environmental sustainability of rural areas. Opinions of farmers from Poland, Romania and Lithuania. Ekonomia i Środowisko-Economics and Environment, 2022. 81(2), 168-185.
13. Xu, X.L., Chen, H.H., Zhang, R.R. The Impact of Intellectual Capital Efficiency on Corporate Sustainable Growth-Evidence from Smart Agriculture in China. Agriculture, 2020. 10, 199.

Пустова С. О.

*здобувачка третього рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Боголюбов В. М.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки
життєдіяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Порядок денний на 21 століття обов'язковою умовою переходу суспільства до сталого розвитку, визначає впровадження принципів збалансованого природокористування [1]. У заключній частині ювілейної доповіді Римському клубу "Come On!" автори особливу увагу звертають на невідворотність

переходу до нових методів управління суспільним розвитком та економікою, зокрема, формуванню усвідомлення в суспільстві необхідності переходу до сталого сільського господарства (sustainable agricultural) або *сталого сільського розвитку* (sustainable rural development) [2].

Вираз «сталий сільський розвиток» (ССР) розуміють як таку організацію життєдіяльності сільської громади, при якій забезпечуються сучасні потреби всіх членів сільської громади з врахуванням можливостей майбутніх поколінь забезпечувати свої потреби. При цьому необхідно враховувати, що розвиток сільської громади в першу чергу залежить від стану сільськогосподарських земель і всієї території, що знаходиться як у колективній власності громади, так і приватній власності членів цієї громади. Можливість переходу сільських громад до сталого розвитку буде залежати, в першу чергу, від збереження якісного стану цих земель і територій протягом всього періоду їх використання. Це означає, що сільські громади повною мірою повинні використовувати принципи збалансованого природокористування на всій території сільської громади.

До принципів збалансованого природокористування, особливо в контексті переходу до сталого сільського розвитку можна віднести принципи *відповідності, екологічної оптимальності і принцип збереження просторової цілісності природних екосистем* [3].

Дотримання *принципу відповідності* між використанням природних ресурсів і їх одночасним відновленням дозволяє зберігати природну рівновагу в агроландшафтах. Головною вимогою дотримання *принципу відповідності* у рослинництві є жорстке (обов'язкове) дотримання агротехнічних вимог щодо сівозмін і внесення оптимальної кількості добрив, яка має відповідати винесеній з врожаєм кількості поживних речовин.

Принцип екологічної оптимальності, з точки зору економічної ефективності природокористування є пріоритетним з точки зору довгострокової перспективи, зокрема, враховуючи незворотність негативних екологічних наслідків господарської діяльності. Через таку незворотність екологічних наслідків надзвичайно важко, а часто й неможливо, забезпечити відтворення порушених господарською діяльністю екосистем не зупиняючи саму господарську діяльність.

Принцип збереження просторової цілісності природних екосистем у процесі їх господарського використання є надзвичайно важливим для організації виробничих процесів на засадах збалансованого природокористування в сільській громаді. Сільськогосподарські технологічні процеси суттєво ускладнюють можливість дотримання цього принципу через постійне втручання як в просторову структуру агроландшафтів, так і через надмірну їх експлуатацію (в першу чергу ґрунтового середовища). Тому необхідні постійний контроль громади задля збереження просторової цілісності в межах існуючих агроландшафтів безумовно сприятиме зростанню стійкості агроекосистем.

Для забезпечення потреб і якості життя сільського населення на сучасному рівні особливу роль має розвиток *соціальної інфраструктури*, яка забезпечує формування і підтримку ресурсного та трудового потенціалу сільської громади шляхом забезпечення загального рівня життя населення та гармонійного його розвитку. При цьому, до головних завдань формування соціальної інфраструктури відносять стимулювання індивідуальної еколого-економічної ініціативи та екологічної свідомості населення, впровадження і дотримання *корпоративної відповідальності і відповідальної свободи*, як визначальних факторів якісного територіального розвитку.

На сьогодні актуальною проблемою є розробка і впровадження ефективних механізмів усунення і мінімізації негативних наслідків для довкілля та стимулювання соціально-економічного зростання сільських громад [4]. Вирішення цієї проблеми можна вважати основою для розробки стратегій переходу об'єднаних територіальних громад до сталого сільського розвитку.

Проведена в Україні адміністративна реформа забезпечила розвиток об'єднаних сільських громад, як нової інституції, завдяки збільшенню "юридичних та економічних прав в частині отримання доходів ..від використання природних ресурсів в межах своєї території" [5, с. 6].

Дослідження проводилися на території сільського населеного пункту Велика Снітинка Фастівського району Київської області, де знаходиться відокремлений підрозділ НУБіП України «Великоснітинське навчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка».

В результаті досліджень встановлено, що на території господарства екологічна ситуація в цілому задовільна як за якістю ґрунтів, якістю атмосферного повітря, так і за станом більшості нецентралізованих джерел питного водопостачання.

Максимальні значення вмісту фосфору і кадмію в ґрунтах присадибних господарств перевищують нормативні показники (в 1,1 – 1,8 рази) там, де власники садіб застосовували органічні і мінеральні добрива у великих кількостях. Рухомі форми важких металів (цинку, міді та свинцю) перевищують ГДК в 1,5 рази лише в 2 садибах. Саме в цих господарствах для удобрення використовували мінеральні добрива. Перевищення по кадмію спостерігалось в 4-х садибах, що розташовані поблизу автомобільної дороги (100-150 м).

Питна вода (шахтно-колодязна) характеризується якісним станом від задовільного до кризового в залежності від місця відбору проб. Води централізованого водопостачання характеризуються перевищенням ГДК за показниками: загальної та карбонатної твердості, заліза, кальцію, що може свідчити про негативний стан водопровідної мережі – якісний стан води кризовий. Основний внесок у забруднення вносять антропогенні джерела, зокрема, тваринницький комплекс (кількість голів ВРХ та свиней перевищує 2,5 тис.) та побутові гноєсховища і смітники.

Аналіз забруднення атмосферного повітря за першу декаду жовтня 2021 року виявив наступне: середні концентрації дрібнодисперсного пилу (фракцій

PM2.5 та PM10) в атмосферному повітрі коливались з рівнем перевищення в 1,3 ГДК, а концентрація чадного газу (CO), діоксиду сірки (SO₂) на межі ГДК.

Таким чином, проведення комплексного оцінювання стану сільської територіальної громади з використанням науково обґрунтованої системи показників, сприятиме вирішенню актуальних проблем сталого сільського розвитку, орієнтованого на громаду та екологізації життєдіяльності населення; створить можливість забезпечити розвиток сільського господарства, від якого залежить екологічна і продовольча безпека. У процесі розробки реалізації концепції сталого розвитку територіальних громад головним напрямом є необхідність створення ефективної системи оцінки досягнутої цілі за допомогою якісних і кількісних показників.

Стале використання і охорона земель на принципах збалансованого природокористування є одним з найважливіших компонентів, що стосується більшості цілей сталого розвитку. У зв'язку з поглибленням демографічної кризи в сільській місцевості і продовженням негативних процесів занепаду і руйнування соціальної інфраструктури села актуалізується необхідність збереження і відновлення життєздатності сільських населених пунктів. Одним з пріоритетних завдань в цьому напрямку ми вважаємо впровадження принципів збалансованого природокористування в контексті сталого сільського розвитку.

Література

1. Програма дій. Порядок денний на XXI століття і інші документи конференції в Ріо-де-Жанейро в популярному викладі. – Женева: Центр "За наше спільне майбутнє", 1993. Ел. ресурс: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.
2. Von Weizsaecker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. – Springer, 2018. – 220 p.
3. Дорогунцов С.І. Екологія: підручник / С.І. Дорогунцов К.Ф. Коценко, М.А. Хвесик та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 371 с.
4. Клименко М.О. Сталый розвиток місцевих громад: підручник / М.О. Клименко, О.М. Клименко, Л.В. Клименко. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 296 с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. проф., Б. Є. Патона / Вид. 2-ге. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ», 2016. – 72 с.

Садовська І. Б.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Зміни в світовому просторі, обумовлені війною в Україні, набувають стратегічного вектору на продовольчу безпеку планетарного значення.

Вітчизняний аграрний бізнес перебудовується в умовах воєнного стану. Перебудовуються технології, організаційні структури, мислення власників, спеціалістів і працівників. Виникає потреба пошуку альтернативних варіантів інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку аграрного бізнесу.

Наука і практика апіорі зосереджена на оперативному вирішенні питань управління бізнесом, і аграрним, зокрема. Якщо проаналізувати співвідношення наукових праць, присвячених дослідженням з вирішення оперативних і стратегічних проблем, то на користь перших приходиться більше двох третіх частин, і на другі – менше ніж третина. Таке співвідношення пояснюється тим, що зазвичай пріоритетними є оперативні питання. Стратегічні питання відкладаються на невизначений період, до настання так званого «кращого періоду». Війна внесла корективи, жорсткі і вимогливі до кожного. При цьому невизначеність зросла в рази. Отже, питання стратегічного розвитку стали актуальними і пріоритетними. Відтак, потребує перегляду методологія інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління стратегічним розвитком аграрного бізнесу.

Інформаційно-аналітичне забезпечення базується на облікових даних внутрішнього походження, на даних інтернет-ресурсів зовнішнього походження. Здавалося би, проблема вичерпана. Але в тому і вся проблема, що такий безмежний обсяг даних приводить до формування «інформаційного шуму», який не дозволяє швидко виокремити основні питання. Таким чином, проблема виникає ще на початку формування стратегії розвитку, таким чином прогнозуючи не зовсім вдалі сценарії для окремого суб'єкта аграрного бізнесу.

Специфіка довго тривалості операційного виробничого циклу аграрного бізнесу є тим обмежуючим фактором, який попереджає про занадто високу ціну стратегічної похибки. Визначивши попередньо два види інформаційних джерел: внутрішнє (система обліку суб'єкта), зовнішнє (інтернет-ресурси), є потреба вибудувати критерії відбору даних, які будуть формувати інформаційну базу для аналізу сценаріїв стратегічного розвитку. Обов'язковим є факторний аналіз з урахуванням інституційних впливів як всередині організаційної структури, так і зовні. Урахування інституційних впливів є не простим завданням. Адже самі інституційні фактори розглядаються в аспекті формалізованих і неформалізованих.

На протязі останніх декількох десятиліть в науковому середовищі зростаючими темпами проводяться дослідження в галузі інституціональної теорії бухгалтерського обліку (представники наукової школи : академік В.М. Жук, професор Г.Г. Кірейцев). Науковці виявили і пропагують в своїх дослідженнях потребу розвитку інституціональної теорії обліку, яка би вивела практичну систему обліку на новий етап. Облік вже не є інструментом для фіксації операцій, які фактично здійснені. Облік є спрямовуючим інструментом, який показує шлях розвитку бізнесу. Оскільки облік показує шлях, то всі розуміють, що такий шлях повинен мати чіткий орієнтир – куди прямувати, тобто, стратегічний план розвитку.

Яким чином ми би не описували проблему стратегічного розвитку, все приводить нас до Обліку і Аналізу. Щоб правильно обліковувати, перед тим потрібно все проаналізувати. Все без виключення : зовнішні і внутрішні джерела. Задля ефективного аналізу нам потрібна чітко організована, об'єктивна, без суттєвих перекручень, система обліку. Маємо обліково-аналітичне коло, яке безперервне в часі, але яке може бути яскравим провідником у стратегічному розвитку суб'єкта, або ледь видимою тінню кола. Зрозуміло, що останнє приведе бізнес з відповідною стратегією в нікуди.

Все більше фактів практичного середовища свідчать про аналітичність обліку. Хоча це не нове твердження. Але в нових умовах інформаційного наповнення світового економічного простору, обліково-аналітична сфера видозмінюється, набуває нових завдань, використовує нові інструменти, створює нові методи і методики, зазвичай, міждисциплінарні, тобто суміжні з іншими науками. Цей процес вже набрав великих обертів, і цей процес отримав прискорення в умовах воєнного стану.

Звертаємо увагу на один з таких інструментів, як інжиніринг обліку. Суть його в тому, що процес обліку є прообразом інженерного витвору, раціоналізаторською пропозицією. Вважаємо за доцільне розглянути інструмент інжинірингу для посилення аналітичності в розробці стратегій. Інжиніринг можна трактувати як перезавантаження. Отже, перезавантаження методології обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку саме на часі. Перезавантаження методології обліку і аналізу потрібне тому, що ми постали перед фактом швидкого відродження аграрного бізнесу в післявоєнний період.

Перші кроки вже роблять практики. Вони, не чекаючи нововведень наукових теорій, вирішують самотужки питання управління бізнесом в умовах війни, ураховуючи зміни законодавства з питань оподаткування, первинного відображення операцій, подання звітів через електронні кабінети, реєстрації податкових накладних, фінансового моніторингу контрагентів, відслідковування контрагентів на походження кінцевого бенефіціара, наявності контрольованих операцій тощо.

Висновки даної публікації очевидні: наука зобов'язана виявити та ідентифікувати проблеми та запропонувати практиці перенавантаженому методологію обліково-аналітичного розвитку аграрного бізнесу.

Свенціцька Т. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА РИНКУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ В УКРАЇНІ

Виробництво соняшникової олії є однією з ключових галузей аграрного комплексу в Україні. За останні 15 років вона перетворилася на потужну індустрію, прибутковість якої постійно збільшується. Заводи із виробництва соняшникової олії модернізують, встановлюють лінії з рафінації, дезодорації. Наразі країна виробляє 6,4 млн. т олії, з яких – 6 млн. т експортує, що становить 60% світового експорту [1].

За даними Державної служби статистики України, у 2021 р. аграрні підприємствами зібрані рекордний врожай олійних культур: соняшнику - 16,4 млн. т, сої - 3,4 млн. т і ріпаку - 2,96 млн. т. При цьому переробники з даного насіння виготовили 6,87 млн. т рослинної олії, зокрема соняшникової 6,45 млн. т, ріпакової 265 тис. т і соєвої - 163 тис. т.

Для внутрішнього споживання використовується близько 10% виробленої олії. Так, у 2021/2022 МР в Україні споживання становило 625 тис. т. У 2020 р. в середньому на місяць на особу припадало 1,2-1,7 кг олії, залежно від демографічних особливостей - місцевості проживання або складу сім'ї [2].

У вересні-січні 2021/22 МР експорт соняшникової олії з країни досяг 2,65 млн тонн, що практично дорівнювало показнику в аналогічний період 2020/21 МР і вже на 5% перевищило показник аналогічного періоду 2019/20 МР, коли за сезон з країни було відвантажено рекордні 6,63 млн тонн [3].

Україна залишається світовим лідером із виробництва та експорту олії соняшникової. Незважаючи на скорочення експорту олії соняшникової за 2020 р. на 1,7 млн. т (на 15,2%), валютна виручка зросла на 1,07 млрд. доларів США (на 20%) [4].

Однак, російське вторгнення в Україну у 2022 р. призвело до скорочення частини посівних площ під технічні культури, зокрема, неможливість здійснювати посівні роботи через бойові дії та тимчасової втрати території через окупацію.

Олійна галузь України експортно орієнтована. У зв'язку з цим воєнні дії вплинули на неї комплексно, а саме змінилися ціни, попит, темпи та обсяги експорту. При цьому змінилася й сама структура експорту.

Так, аналітики ІА «АПК-Інформ» спрогнозували ситуацію на ринку у 2022 р., зазначивши два сценарії - оптимістичний та песимістичний. Оптимістичні бачення аналітиків ґрунтуються на умовах подальшої роботи портів, песимістичні - на умовах припинення дії Зернової угоди [5]. При оптимістичному сценарії аналітики очікують, що у 2022/2023 МР може бути перероблено близько 11-11,6 млн. т соняшника при умові, що порти продовжать працювати. Якщо ж восени порти будуть знову заблоковані, то переробка сояшнику цифра не перевищить обсяг у розмірі 8 млн т.

У той ж час експорт соняшнику з України у цьому році сягнув історичного максимуму, склавши 1,63 млн. Цьому сприяла негативна тенденція призупинення експорту соняшникової олії та суттєве скорочення переробки олійної всередині країни через війну.

За песимістичним сценарієм, за яким передбачається закриття портів, експорт соняшника може зросте значно більше, до 2,5-3 млн т. Темпи експорту будуть дуже високими, перешкодою їм не стане навіть експортне мито. При цьому з країнами ЄС та Туреччиною на торгівлю соняшником в Україні діють пільгові знижки. У цих умовах країни ЄС закуповуватимуть український соняшник у більших об'ємах, аніж зазвичай, оскільки власний врожай суттєво постраждав від посухи.

Внаслідок війни переробка соняшнику в Україні зазнала суттєвого скорочення, зокрема переробна галузь була майже повністю заблокована з початком бойових дій. Так, за 10 місяців поточного сезону перероблено близько 10 млн. т соняшника. До кінця сезону прогнозується виробництво додаткових 1,2-1,3 млн. т соняшникової олії. Однак, збільшити обсяги переробки не дає логістика. Проте, окрім неї, вийти на довоєнні рівні виробництва перешкоджають й втрати виробничих потужностей галузі [5].

Підсумовуючи, варто відмітити, що робота олійної галузі сильно залежатиме від експортних можливостей та подальшої роботи портів. Переробники, у свою чергу, вирішуватимуть питання диверсифікації експортних шляхів.

Література

1. Геополітична обстановка стає значним викликом для ринку соняшникової олії в поточному сезоні – Agravery. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://agravery.com/uk/posts/show/geopolitichna-obstanovka-stae-znacnim-viklikom-dla-rinku-sonasnikovoii-olii-v-potocnomu-sezoni>
2. Посів, залишки, переробка, умови зберігання - Latifundist.com [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://latifundist.com/spetsproekt/963-olijni-v-umovah-vijni-posiv-zalishki-pererobka-umovi-zberigannya>
3. Україна залишиться світовим лідером із виробництва та експорту соняшникової олії — експерт - Agravery [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukraina-zalisitsa-svitovim-liderom-iz-virobnictva-ta-eksportu-sonasnikovoii-olii-ekspert>
4. Ціни і попит: ситуація на ринку соняшникової олії - Бізнес район [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://business.rayon.in.ua/blogs/402838-tsini-i-popit-situatsiya-na-rinku-sonyashnikovoii-olii#subscribe>

5. Яким буде український ринок соняшнику та олії у новому сезоні — прогнози аналітиків. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://elevatorist.com/blog/read/812-yakim-bude-ukrayinskiy-rinok-sonyashniku-ta-oliyi-u-novomu-sezoni--prognozi-analitikiv>

Солоп А. П.

здобувач третього рівня вищої освіти

кафедри економіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Байдала В. В.

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

БІОЕКОНОМІКА ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Макроекономічна нестабільність, а в особливій мірі виклики сьогодення, ставлять нові перешкоди для розвитку аграрного сектору та економічного зростання країни в цілому. Зростання актуальності питання енергозабезпечення на хвилі підвищення цін на нафту та газ підтверджує ефективність застосування біоенергоресурсів.

Перехід до біоекономіки, у розрізі сфери аграрного виробництва, передбачає підтримку конкурентоспроможності продукції сільського господарства, розвиток ресурсоефективної економіки та підвищення рівня зайнятості, сприяє зниженню ризиків для навколишнього середовища.

Запровадження агропромислових біотехнологій, включаючи відновлювану енергію, вироблену із залишків продукції сільського господарства відноситься до «зелених біотехнологій», однієї з категорій, на яких базується біоекономіка [6].

Серед основних напрямів розвитку біоекономіки в сільському господарстві варто виділити створення відновлювальних джерел енергії на основі біомаси та утилізація відходів виробництва агропродукції, що дозволить досягти рівноваги між збільшенням валового виробництва та раціональним природокористуванням. Ефективне використання ресурсного потенціалу є невід'ємною частиною розвитку агросектору економіки.

До біомаси рослинного походження належать солома зернових та зернобобових культур, солома ріпаку, побічні продукції виробництва кукурудзи на зерно (качани, стебла) та соняшнику (кошики, стебла, лушпиння). Також біомасою можуть бути самі продовольчі рослини (кукурудза, ріпак,

цукровий буряк). Біомасою тваринного походження є гній та послід внаслідок життєдіяльності тварин.

Варто зазначити, що за паливними характеристиками, зокрема, за плавкістю золи, побічні продукти кукурудзи на зерно наближаються до деревної біомаси. На наступній сходинці – стебла соняшника.

Аграрний сектор України, зокрема рослинництво, з показниками валового виробництва у 2021 році зернових, зернобобових культур та соняшника відповідно 84 570,36 тис.т та 16 439,84 тис.т має хороший біоенергетичний потенціал біомаси, що належить до відновлювальних джерел енергії та може бути використана у комерційних цілях [5].

Побічну продукцію рослинництва також використовують для потреб тваринництва та підтримки родючості ґрунтів. Але частка такого застосування є невеликою та різниться по кожному господарству в залежності від таких умов, як рівень розвитку тваринництва у місцевості, урожайності, стану ґрунту тощо. Тому, за реальних умов, агробіомаса залишається легкодоступною у великій кількості. За даними біоенергетичної асоціації України, частка потенціалу агробіомаси, доступної для енергетики, може коливатися від 0 до 100% [2]. Необхідність використання побічної продукції тваринництва для підтримки родючості ґрунтів є значно вищою та цілком виправданою, але в Україні водночас є успішний досвід роботи біогазових станцій на посліді та гною.

Співвідношення у вирощеній біомасі побічної та основної продукції показує коефіцієнт виходу сільськогосподарської біомаси. Коефіцієнт виходу соломи по відношенню до зерна пшениці – 1, жита – 1,3, кукурудзи – 1,3, сої – 0,9, соняшнику – 1,9, ріпаку – 2,0. Коефіцієнт виходу лушпиння по відношенню до насіння соняшнику – 0,15 [4].

Кінцевими продуктами виробництва біомаси є біогаз, біоетанол, пелети, брикети та інші види твердого палива рослинного походження, які є альтернативою природному газу та пальному.

У проекті Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року, розробленим Агентством Держенергоефективності України, поставлено за ціль досягнення частки у 27% енергії відновлювальних джерел, зокрема 25% у електроенергетиці та 35% у теплозабезпеченні [9]. Також, за даними проекту, протягом 2014-2020 років загальна потужність біоенергетичних електростанцій України зросла у більш ніж у 4 рази з 49 МВт до 212 МВт, а саме: - електростанції на біомасі - з 35 МВт до 109 МВт; - електростанції на біогазі - з 14 МВт до 103 МВт [7].

Виробництво з біомаси рослинного походження є стабільним та перспективним відновлювальним джерелом енергії в Україні та світі. За рахунок розвитку даного напряму аграрний сектор має можливість самозабезпечення потреб у тепло- та електроенергії.

Як свідчать дані Global Market Insight, обсяг комбінованого ринку теплоенергетики (природний газ, вугілля, біомаса тощо) Європи та США у 2021 році оцінювався у 18,6 млрд доларів США і, за прогнозами, зросте понад 8,1%

до 2028 року. Серед драйверів зростання жорсткі норми викидів, збільшення попиту на чисту енергію та зростаюче впровадження енергії на біомасі. Зростання частки біомаси на ринку теплоенергетики відбувається на світовому рівні завдяки впровадженню технологій більш чистої генерації для стримування зростаючих викидів [1].

Ринок біопалива в Україні знаходиться на сьогодні ще на початковому етапі свого розвитку. Але актуальність використання біомаси для енергетичного спрямування пояснюється великим ресурсним потенціалом, стабільністю та екологічністю. Розвиток застосування біоенергоресурсів в Україні потребує інвестиційний вкладень, фахівців, технологічних рішень та переймання досвіду вітчизняних та закордонних партнерів.

Модель біоекономіки на тлі глобальних викликів проектує сталий розвиток, принципом якого є забезпечення здорових умов для майбутніх поколінь. Використання біомаси агровиробництва, зокрема рослинництва, для енергетичних потреб є перспективним напрямом розвитку агросектору. Біоекономіка передбачає створення потужної біоенергетичної галузі, що служить зростанню економіки країни.

Література

1. Combined Heat and Power (CHP) Market, Growth Report 2028 [Електронний ресурс] // global market insight. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gminsights.com/industry-analysis/combined-heat-and-power-CHP-market>.
2. Аналіз бар'єрів для виробництва енергії з агробіомаси в Україні, Гелетуха Г.Г., Железна Т.А., Драгнев С.В. – Аналітична записка №21 Біоенергетичної асоціації України. <https://saf.org.ua/library/198/>
3. Байдала В.В. Біоекономіка в Україні: сучасний стан та перспективи. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(3). С. 22- 28.
4. Гелетуха Г., Драгнев С., Кучерук П., Матвеев Ю. Практичний посібник з використання біомаси в якості палива у муніципальному секторі України (для представників агропромислового комплексу) / Громадська організація «Агентство з відновлюваної енергетики». URL: <https://uabio.org/wp-content/uploads/2018/01/biofin.pdf>
5. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Ліпвак О. А. Розвиток аграрного сектору економіки на біоекономічних засадах: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Миколаїв, 2016. 26 с.
7. Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://saee.gov.ua/uk/content/npdee-2030>.
8. Сиротюк Г., Янковська К., Калєберда Т. Розвиток аграрного сектору на засадах біоекономіки. Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. 2019. № 26. – С. 15-19.
9. Частка зеленої енергії в Україні до 2030 року має зрости до 27% – проєкт Нацплану [Електронний ресурс] // Енергореформа. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <http://reform.energy/news/chastka-zelenoi-energii-v-ukraini-do-2030-roku-mae-zrosti-do-27-proekt-natsplanu-19579>.

Стамат В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

Нестерчук Т.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

На теперішній час економіка України функціонує у дуже складний період: період руйнування та війни, коли фізично знищуються люди, природа, підприємства, інфраструктура, ресурси. З початку повномасштабного вторгнення і до тепер велика кількість підприємств призупинили свою діяльність, чи припинили її взагалі. Стабільний розвиток великого, середнього та малого бізнесу в Україні є запорукою становлення конкурентоспроможної економіки, що, у свою чергу, становить основу успішного суспільства. За даними Державної служби статистики України, прифронтові та частково окуповані регіони відповідають за більш як 40% ВВП України. На їх території зареєстровані понад 45% компаній (за виключенням Києва) [1]. Чимало фірм приватного бізнесу постраждало від руйнувань та нестачі робочої сили. Але найбільшого удару малому та середньому бізнесу завдало різке падіння попиту на товари та послуги.

Війна диктує нові правила у всіх сферах економіки, у тому числі аграрного сектору. Зазначимо, що аграрним компаніям довелося відмовитися від новітніх технологій. Так, агрохолдинг A.G.R. Group зупинив використання дронів та будь-якої авіації для здійснення десикації озимих на території прикордонних областей (Чернігівській, Київській, Сумській) через заборону військовими адміністраціями. Дана операція була проведена обприскувачем, що виявилось безпечним для оператора, але з додатковими витратами та навантаженням на агрегат [6]. Крім того, аграрні компанії вимушені були «заморозити» інноваційні проекти: сівба по зонах ефективності, модернізація розкидачів та зрошувального обладнання. Особливо гостро постало питання зрошувального землеробства, адже частина території агрохолдингів, інших сільськогосподарських виробників знаходяться під окупацією. З метою економії на ресурсах застосовують міжрядний обробіток ґрунту на забур'яненних ділянках [6].

Ще одна тенденція функціонування агробізнесу у період війни, це відмова від стратегічного планування. Натомість, застосування ситуаційного підходу до управління компаніями, яке передбачає оперативне реагування на зміни у діяльності. Це проявлялось у розробці альтернативних сівозмін,

введенням до сівозмін нішевих культур, у ретельних розрахунках економічної ефективності від прийнятих рішень [7].

Можемо зазначити, що під час кризи багато підприємств зменшують витрати на маркетинг, щоб зберегти свій прибуток. Натомість, компанії які знаходяться на досить стабільному фінансовому рівні, можуть, за допомогою маркетингових заходів залучити більше клієнтів, тим самим збільшити свій прибуток. Чим більший прибуток отримає підприємство, тим більше податків воно спроможне сплатити державі. В період війни це досить потужна підтримка економічного становища країни.

Виникає питання: «А які ж саме маркетингові заходи потрібно проводити щоб зацікавити клієнтів?». Ми вважаємо, що не існує чіткої інструкції як діяти в певних кризових ситуаціях, але є поради, які точно не будуть зайві.

По-перше, дослідження своєї аудиторії. Куди мігрували споживачі? Чим цікавляться? Який настрій мають? Згідно з дослідженням компанії «Gradus» від 20 квітня, серед українських переселенців:

- 57% переїхали в населений пункт у межах іншої області України.
- 17% переїхали в населений пункт у межах області постійного проживання.
- 20% переїхали за кордон.
- 4% переїжджали, проте вже повернулися додому [2].

Опитування соціологічною групою «Рейтинг» показало, що 80% українців відчувають гордість за державу. Ця емоція домінує серед усіх респондентів, незалежно від віку чи регіону проживання [3]. Для маркетологів важливо це розуміти, формуючи відповідні меседжі для своєї аудиторії. Для актуальних рекламних кампаній потрібні рішучі та безстрашні персонажі як серед мирного населення, так і серед військових.

По-друге, інформаційність та доступність. Онлайн – наразі головний майданчик. На сайтах підприємства та сторінках у соціальних мережах необхідно повідомляти клієнтам про режим роботи, відкриті магазини, надавати актуальну інформацію щодо товарів чи послуг, які пропонуються. А також відповідати на запитання своїх клієнтів, адже зворотній зв'язок відіграє важливу роль у залученні аудиторії. Також, можна розмістити рекламу свого продукту в інтернеті, але за даним каналом комунікацій потрібно співпрацювати з надійними та перевіреними інтернет-ресурсами.

По-третє, соціальна відповідальність та підтримка. Необхідно ділитися тим, як відбувається допомога армії, дітям, переселенцям; використовувати у своїй комунікації з клієнтами українську мову; запроваджувати патріотичні товари, від продажу яких, частку доходу буде відправлено на допомогу ЗСУ. У цій сфері можна задіяти популярні мему та жарти, які підіймають моральний дух споживача.

Отже, є ще чимало різних методів, які допоможуть заохотити більшу аудиторію споживачів, та є досить актуальними на теперішній час. Кожна компанія самостійно обирає, які маркетингові заходи впроваджувати у своїй діяльності. Можемо зазначити, що через війну бізнес України знаходиться у

надзвичайно важких умовах, але це спонукає не перебувати у стагнації, а розвиватися, знаходити нові види маркетингових стратегій та комунікацій з клієнтами. Це допоможе підприємствам вижити у цей тяжкий період, та забезпечити економічну стабільність держави.

Література

1. Як війна вплинула на малий та середній бізнес у різних регіонах України? URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/29/690937/> (дата звернення 27.09.2022)
2. Як змінились життя і поведінка українців URL : https://gradus.app/documents/216/Gradus_Dentsu_05052022.pdf(дата звернення 28.09.2022)
3. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_v_oynu_6_aprelya_2022.html (дата звернення 28.09.2022)
4. Сміливість — наш бренд. Як маркетологам працювати під час війни. URL : <https://hub.kyivstar.ua/news/smilyvist-nash-brend-yak-marketologam-praczuvaty-pid-chas-vijny/> (дата звернення 28.09.2022)
5. Маркетинг під час війни: що робити варто, а що — ні. URL : <https://sostav.ua/publication/marketing-p-d-chas-v-jni-shcho-robiti-varto-a-shcho-n-92034.html> (дата звернення 29.09.2022)
6. Несмачна М. Економія під час війни: чи допомагає точне землеробство? URL : <https://superagronom.com/articles/621-ekonomiya-pid-chas-viyni-chi-dopomagaє-tochne-zemlerobstvo> (дата звернення 27.09.2022)
7. Гусарова А. Війна зламала всі стратегії — рішення, що сіяти, приймаємо оперативно по ситуації. URL : <https://superagronom.com/blog/916-oleksandr-arakelyan-viynazlamala-vsi-strategiyi-rishennya-scho-siyati-priymayemo-operativno-po-situatsiyi> (дата звернення 27.09.2022)

Тітаровський Р. О.

*здобувач першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування,
м. Київ, Україна*

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Українська міграція спричинена впливом світових міграційних тенденцій. Однак, слід відмітити, що в країні існують внутрішні причини, зокрема кризові соціально-економічні чинники та війна, які змушують громадян шукати місця проживання й працевлаштування за кордоном.

Вивчаючи питання міграційних процесів у динаміці, варто розподілити його на два періоди: (1) до війни; (2) у повоєнний період. Так, до військового

вторгнення росії зростання міграції населення України було обумовлено нестабільністю соціально-економічного середовища, зниженням рівня добробуту та якості життя населення. Водночас основною причиною зростання зовнішньої трудової міграції була економічна складова, зокрема бажаннями та намірами трудових мігрантів заробляти більше, саме тому основні міграційні потоки були спрямовані до країн із вищим рівнем розвитку та якістю життя [5]. Основні потоки емігрантів з України були спрямовані до країн Західної Європи та Північної Америки.

Важливого значення набувають внутрішні міграції, тобто міграції між областями, населеними пунктами. Аналізуючи динаміку міграційного руху населення у сільській та міській місцевості, варто відмітити, що у 2020 р. кількість населення, що прибула у міську місцевість становила 435 280 осіб, а у сільську місцевість – 424964 особи. При цьому міждержавна міграція характеризувалась наступними даними: кількість прибулих – 26361 особа, вибулих з України - 1167000 осіб. На відміну від 2020 р., у 2019 р. статистичні показники були наступними: кількість прибулих осіб у міську місцевість - 430920, у сільську – 198356, вибулих за межі України 1040 000 осіб. Найбільше трудових мігрантів виїхали із Закарпатської, Івано-Франківської, Рівненської, Херсонської та Львівської областей. Внутрішня трудова міграція характеризується вдвічі нижчими показниками, а ніж зовнішня, яка становить 652 тисячі осіб. Варто відзначити, що до війни найбільша кількість внутрішніх трудових мігрантів було зафіксовано із Сумської, Рівненської, Закарпатської, Херсонської та Вінницької областей. За даними ООН, 66% зовнішніх трудових мігрантів і 60 % внутрішніх трудових мігрантів мають на меті заробити гроші для подальшого їх витрачання в Україні для втілення власних планів; 25% зовнішніх трудових мігрантів і 19% внутрішніх трудових мігрантів не можуть знайти роботу в бажаній сфері з достатнім рівнем оплати в Україні; 22% зовнішніх трудових мігрантів і 26% внутрішніх трудових мігрантів хочуть отримати новий досвід [5].

Згідно даних Звіту про міжнародну міграцію (англ. World Migration Report), Україна посідає 8 місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон, із показником 5,5-6 млн. осіб. З них більше 1,5 млн. українців працювало в Польщі [5].

Другий період є складним, оскільки мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну. Частина з них переїхали в межах країни, а частина - виїхали за кордон. Раптове переміщення великої кількості населення внаслідок війни створює нові виклики та збільшує вже наявні, зокрема як для приймаючих громад, так і для громад, з яких відбувається відтік людей [2].

Проаналізуємо переміщення в межах України та переміщення за кордон. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), кількість осіб, які станом на середину травня вважаються внутрішньо переміщеними особами (ВПО), становить приблизно 7,1 млн. [3]. На початку травня 2022 р. Міністерство соціальної політики України повідомляло про понад 2,7 млн. осіб, які зареєструвалися й отримали довідку ВПО [4].

У той же час, ВПО, які прибули зі східних областей, становлять близько 55% від загальної кількості, з південних областей - 13%; їхня частка поступово збільшується. Водночас частка ВПО з Києва та північних областей суттєво зменшилася.

За оцінками МОМ близько 4,5 млн. осіб повернулися після переміщення в межах країни [3].

Протягом 24 лютого - 3 червня 2022 р. за даними Державної прикордонної служби України (ДПСУ) з України виїхали понад 5,2 млн осіб, переважна більшість яких є громадянами України. У той же час Агентство ООН у справах біженців наводить такі дані, що станом на 9 червня 2022 р. у країнах Європи перебувають понад 4,9 млн. біженок, які покинули Україну через війну [1].

Отже, рівень міграційних процесів в Україні, який посилюється через війну є доволі високим, і в подальшому це може загрожувати погіршенню демографічної ситуації в країні, оскільки відтік такої частки населення країни загрожує посиленням депопуляції та втратою працересурсного потенціалу України.

Література

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня - 10 червня 2022). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherhvnya-2022/>
2. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і тенденції (2022). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pnp.u.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/robota_10.pdf
3. Міжнародна організація з міграції. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>
4. Міністерство соціальної політики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.msp.gov.ua/>
5. Подра О., Петришин Н. Міграційні процеси в Україні: обсяги, причини, наслідки. Економічний аналіз, 2021, том 31, № 3, 52-59.

Червонюк М. А.

*здобувач першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Симоненко О. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННІ ВАЛОВИХ ЗБОРІВ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

Важливим методологічним питанням в економічному аналізі господарської діяльності підприємств є вивчення та вимірювання впливу факторів виробництва на величину результативних економічних показників. Без глибокого і всебічного аналізу факторів неможливо сформулювати обґрунтовані висновки про результати діяльності підприємства, виявити резерви підвищення його ефективності, обґрунтувати управлінські рішення [1].

Спосіб абсолютних різниць для мультиплікативної моделі є однією з модифікацій елімінування. Як і спосіб ланцюгової підстановки він застосовується для розрахунку впливу факторів на приріст результативного показника в детермінованому аналізі, але тільки в мультиплікативних і мультиплікативно-адитивних моделях типу: $Y = a \cdot (b - c)$ і $Y = (a - b) \cdot c$. Його використання обмежене, але його алгоритм не складний і тому він, у переважній більшості, використовується в дослідженнях аналізу господарської діяльності підприємств. Метод застосовується, якщо вихідними даними є абсолютні відхилення факторних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив урожайності та площі посіву олійних культур на їх валовий збір в цілому по Україні за 2019- 2020 роки

Області	Валовий збір, ц		Віхилення		
	2019 р.	2020 р.	загальне	за рахунок площі	за рахунок урожайності
Вінницька	7258,5	8080,8	836	342	494
Волинська	395,3	695,2	301	190	111
Дніпропетровська	12028,1	12831,7	800	-622	1 422
Донецька	5555,5	5310,2	-241	-397	156
Житомирська	2476,5	2985,8	501	815	-314
Закарпатська	68,3	54,1	-14	-9	-5
Запорізька	8663,7	7204,4	-1 460	-38	-1 422
Івано-Франківська	768,8	576,2	-196	-166	-30
Київська	3974,6	5700,9	1 722	648	1 074
Кіровоградська	10919,1	14586,6	3 694	691	3 003

Продовження таблиці 1

Луганська	5661,4	7209,1	1 555	2	1 553
Львівська	736,8	797,9	61	-21	82
Миколаївська	8757,7	10872,1	2 128	448	1 680
Одеська	9038,7	8862,8	-180	-800	620
Полтавська	7309,1	9439,1	2 107	425	1 682
Рівненська	670,5	584,2	-88	-11	-77
Сумська	5162,9	6210,3	1 047	300	747
Тернопільська	2341,6	1905,7	-435	-322	-113
Харківська	11029,7	14682,2	3 699	1 001	2 698
Херсонська	4992	5528,3	543	-209	752
Хмельницька	4386,7	4841,2	449	339	110
Черкаська	5046,6	6409,4	1 356	-37	1 393
Чернівецька	435,6	523,5	87	58	29
Чернігівська	4677,5	5760	1 083	230	853
Україна	122355,2	141651,7	19 354	2858,17	16496,32

Аналіз одержаних результатів свідчить про те, що протягом 2019-2020 років відбулося збільшення валового збору соняшнику на 19 296,5 ц у 2020 році порівняно з 2019 роком, що зумовлено збільшенням посівних площ, а також зростанням урожайності. За рахунок збільшення посівних площ валовий збір олійних культур зріс на 2858,17 ц, а за рахунок підвищення урожайності культур на 16 496,32 ц. Найбільша позитивна динаміка у збільшенні валового збору відбулася у Кіровоградській та Харківській областях, на 3694 ц та 3699 ц відповідно.

Література

1. Комплексний економічний аналіз підприємства, Войтоловський Н.В., Калиніна А.П., Мазурова І.І., 2009. 395 с.
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Швець М. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Чухліб А. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

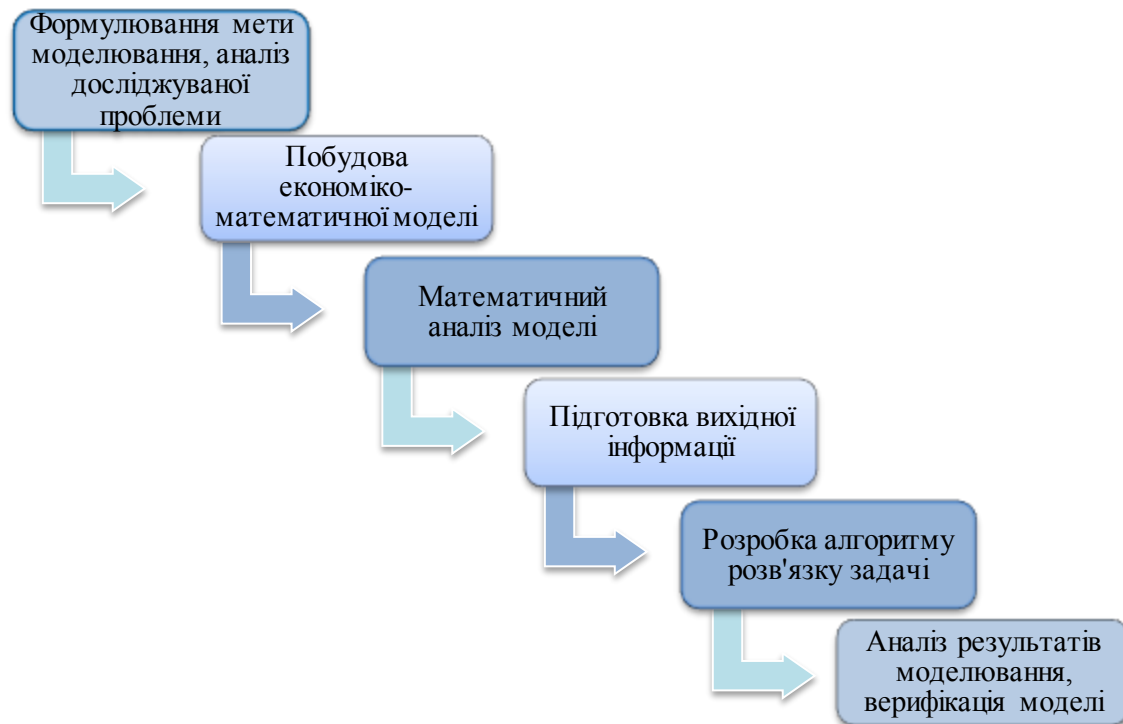
МОДЕЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

На сьогоднішній день недостатньо виробляти необхідний обсяг сільськогосподарської продукції, важливо, щоб ця продукція відрізнялася високою якістю та екологічністю, відповідала вимогам сучасного ринку. Якість продукції – це сукупність її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням. Чим вища якість продукції, тим повніше задовольняються потреби споживачів і ефективніше вирішуються соціально-економічні проблеми розвитку суспільства [2]. Управління виробництвом сільськогосподарської продукції здійснюється з метою його оптимізації та включає ряд етапів побудови економіко-математичних моделей. Більшість науковців визначають оптимізацію, як: процес вибору найкращого, серед багатьох можливих, варіанту рішення; приведення системи до оптимального стану. Питання оптимізації кількісного співвідношення регулюючих чинників із врахуванням не регулюючих агрокліматичних умов, які в комплексі з інноваційними технологіями виробництва забезпечують одержання максимальних обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за умови найраціональнішого використання наявних ресурсів, не втрачають своєї актуальності.

Моделювання є одним із основних загальнонаукових методів, що застосовуються на теоретичному та емпіричному рівнях пізнання і дозволяє здійснити теоретичний аналіз, уточнити сутність досліджуваних явищ і процесів, побудувати модель, відтворити властивості та характеристики об'єкта дослідження. Е. Хеді і Д. Діллон стверджують, що для емпіричного дослідження необхідно логічно обґрунтувати модель, при цьому, модель повинна піддаватися математичній обробці. Кількість досліджуваних змінних визначається з врахуванням можливості одержання даних для проведення розрахунків. Необхідно використати такий функціональний вираз, який статистично припустимий як при оцінці, так і випробуванні істотності. Тобто, побудова економіко-математичної моделі досліджуваного явища залежить від проблем, пов'язаних з одержанням даних та їх статистичної оцінки.

Моделювання виробництва сільськогосподарської продукції базується на синергетичному підході. Системність і комплексність моделювання забезпечують взаємопов'язаність показників виробництва сільськогосподарської продукції, адекватність теоретичним аналогам, оптимальність співвідношення корисного ефекту та передбачуваних витрат.

Процес економіко-математичного моделювання виробництва сільськогосподарської продукції наведено на рис. 1.

Рис. 1. Послідовність процесу економіко-математичного моделювання

Таким чином, моделювання є важливим елементом формування концепції управління виробництвом сільськогосподарської продукції, обґрунтування стратегії розвитку підприємств аграрного сектору економіки.

Література

1. Сумкіна Т.О. Моделювання конкурентоспроможності продукції підприємства. Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу. 2009. №4 (8). С. 69–73.
2. Шарапа О. Система гарантування якості продукції на сільськогосподарських підприємствах. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: Зб. матеріалів VIII Міжнародної наук.-практ. інтер.-конф., 29-30.11 2014. С.63-65.

Shistia A. M.

Student,

National University of Life and Environmental Sciences,

Kyiv, Ukraine

Makarchuk O. G.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Sciences,

Kyiv, Ukraine

STATISTICS OF NATURAL MOVEMENT OF THE POPULATION

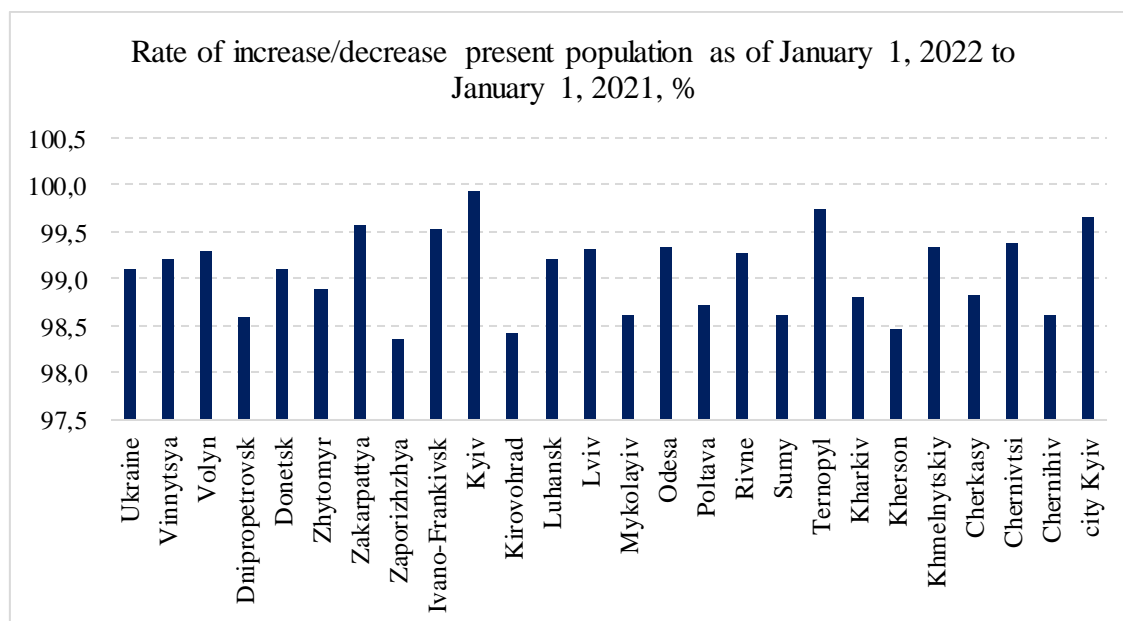
In modern conditions of globalization, the problem of demographic stability of any country in the world is extremely relevant. Demographic stability is negatively affected by excessive population growth and its excessive reduction, which poses a threat to socio-economic, financial and political stability. This problem is now extremely important for Ukraine. In the conditions of a sharp decline in the population of Ukraine, the strengthening of labor migration, destructive processes are taking place, in particular in the field of employment, education, social protection, etc. Thus, unfortunately, now Ukraine ranks 207th in the ranking of world countries in terms of population and has the highest rate of its reduction [1].

The natural movement of the population is a change in the number and composition of the population as a result of fertility and mortality without taking into account mechanical movement (migration) [2]. The object of study of the natural movement are the following statistical sets: the number of deaths, the number of births, the number of registered marriages and divorces, as well as the number of the entire population and its individual contingents. Statistics studies the natural movement of the population in order to determine its absolute size, assess the levels and degrees of distribution among individual contingents of the population, trends in changes in natural movement and components, as well as compare the intensity of these processes in the regional aspect. For this purpose, a system of statistical methods is used: extensive and intensive analysis, as well as modeling. The population, its social well-being and development are the defining feature of society, the basis for strengthening the country. In this regard, the demographic sphere is always the object of close attention of politicians and the public.

From 01.01.1991, as the process of natural population decline began. Thus, as of January 1, 2019, it amounted to 272.3 thousand persons and its dynamics for 1990-2021. In the picture 1 is presented the rate of increase/decrease of the present population as of January 1, 2022 compare to January 1, 2021. It worth noting that the rate of decrease of the present population is observed in all regions of Ukraine. The average indices for Ukraine is 99.1%. Factors that could be negative influence on rate of decrease of population are: (1) economic; (2) social; (3) ecological.

The problem of ensuring demographic stability and stabilization of demographic processes at the present stage should be considered in the context of

finding ways to increase migration, in particular by returning emigrants, in particular labor, to Ukraine. In parallel search for reserves for the growth of quality characteristics of the population of Ukraine [1].

Note: data on Ukraine are given without taking into account the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol

Picture 1. Rate of increase/decrease present population on January 1, 2022 to January 1, 2021, % [3]

The analysis of the natural movement of the population of Ukraine allows us to draw the following conclusions: in Ukraine there is a clear problematic tendency to reduce the natural population growth, primarily due to an increase in the mortality rate; a decrease in the birth rate and an increase in mortality is largely due to the gender and age structure of the population; expanded reproduction of the population in Ukraine is not ensured, since depopulation trends under the existing population structure are quite stable.

Literature

1. Zayukov, I., Lavrov, R., & Oliynyk, L. (2021). Modern trends of natural population movement as a factor of ensuring demographic stability of Ukraine. *Economy and Society*, (24), Access: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-12>.
2. Yarova V.V., Lebedenko A.M. (2020). Dependence of natural population movement on GDP per capita, Access: <http://dSPACE.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/13494/1/134.pdf>
3. State Statistics Services of Ukraine. Access: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/zb_prn_2021.pdf

Секція 4. Фінансове забезпечення повоєнного відновлення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання

Бардаш С. В.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри готельно-ресторанної справи та туризму,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

НЕВИКОРИСТАНІ РЕСУРСИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Збройна агресія РФ відносно незалежної України, а також економічні санкції провідних країн світу та міжнародних організацій щодо країни-агресора з великою ймовірністю спровокують рецесію світової економіки, яка за позитивним сценарієм може тривати до трьох років.

Найбільших збитків у наслідок агресії завдано незалежній Україні. За інформацією Рахункової палати України державний бюджет у I півріччі недоотримав щонайменше 176 млрд грн доходів. Втрати доходів вдалося частково компенсувати завдяки надходженню міжнародної фінансової допомоги та стримуванню відшкодування ПДВ [1].

Наразі з 24 лютого по 4 серпня 2022 року Україна залучила для фінансування держбюджету 805,3 млрд грн, або \$26,95 млрд. Більше половини цієї суми становили кредити та гранти від іноземних партнерів. Загалом зовнішні надходження становили трохи більше половини (51%) від загального обсягу фінансування [2].

На даний час переважна більшість фінансової допомоги призначена та буде використана для посилення обороноздатності, а також для зміцнення фінансової системи України, забезпечення подальшого належного фінансування соціально-гуманітарних напрямків.

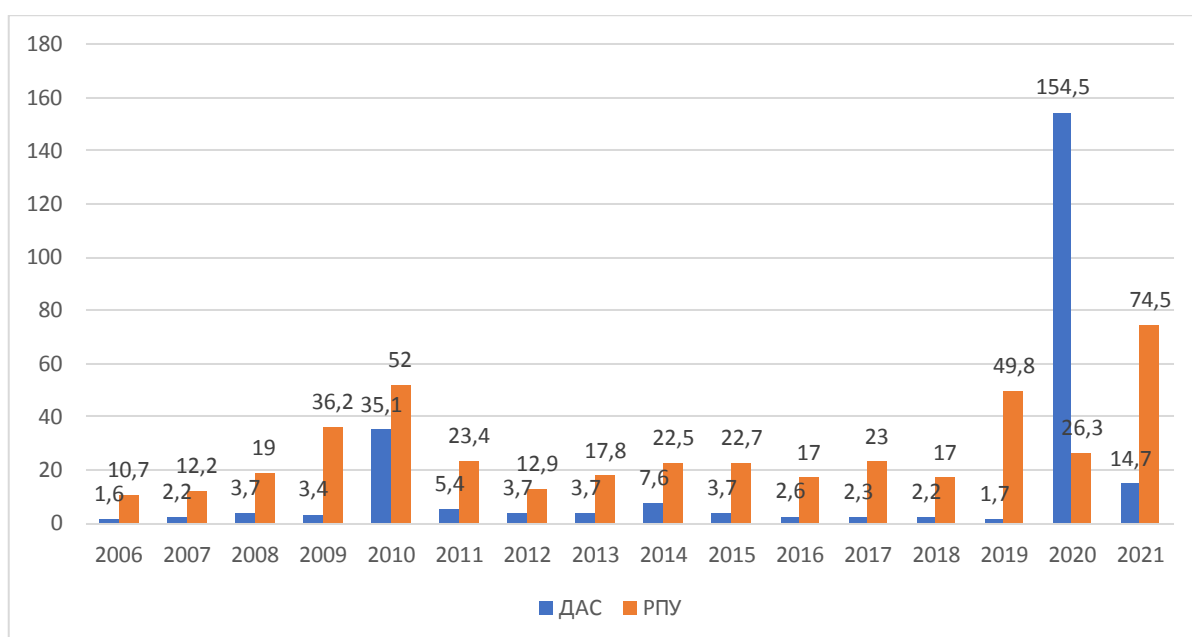
Відповідно, перед органами законодавчої та виконавчої гілок влади поставлені вкрай важливі та складні завдання з розробки та реалізації сценаріїв підтримки та прискореного відновлення національної економіки. Основу таких сценаріїв має складати посилення економії, використання резервів та впровадження інновацій.

На наше переконання обов'язковою умовою розробки та реалізації таких сценаріїв має бути налагодження ефективної системи державного фінансового контролю за управлінням публічними фінансами [3] та державним майном, адже й натеper превентивна функція державного фінансового контролю залишається на достатньо низькому рівні. Обсяги фінансових порушень

знаходяться на доволі високому рівні, фінансова дисципліна не покращується, обсяги зловживань та збитків залишаються на недопустимо високому рівні (рис. 1).

Зокрема, заслуговують на прискіпливу увагу статистичні дані про результати діяльності Рахункової палати України (надалі – РП) та Державної аудиторської служби України (надалі – ДАС) за 2019-2021 рр. (рис.1), адже лише за означений період було виявлено порушень на 321,318 млрд грн, що складає 88,37% від обсягу порушень, виявлених органами державного фінансового контролю України за період 2006-2018 роки.

Про достатньо високий рівень фінансових порушень свідчить й той факт, що фінансові порушення, встановлені РП та ДАС у 2020 році, становили 180 млрд 800 млн грн, або 17,68% від розміру встановлених доходів державного бюджету України на 2020 рік (1 трлн 22 млрд 51,935 млн грн) [4].

Рис. 1. Обсяги виявлених порушень Державною аудиторською службою України та Рахунковою палатою України у 2006-2021 рр., млрд грн*

*побудовано автором на підставі інформації джерел [5, 6]

Звісно, серед загального обсягу встановлених порушень не всі призвели до збитків. Так, згідно звіту РП за 2021 у загальній структурі порушень бюджетного та іншого законодавства, загальна сума яких становила 37 млрд 954,7 млн грн, втрати (збитки) внаслідок прийняття управлінських рішень з порушенням норм законодавства становили лише 65,2 млн грн (0,2%). На відміну від даного показника, втрати (збитки) бюджету внаслідок прийняття необґрунтованих управлінських рішень склали 1 млрд 730,2 млн грн, або 6,2% в структурі порушень, що кваліфіковані як неефективне управління публічними фінансами і майном та їх неефективне використання (загальна сума 27 млрд 724 млн грн).

Поряд з встановленням великого обсягу різних порушень має місце факт низького рівня відшкодування завданих збитків. Середній рівень відшкодування за 1997-2009 роки склав 42,7%. В абсолютному вимірі обсяг відшкодування за 11 років склав 8787,6 млн грн, або 42,45%. Відповідно 11911,8 млн грн залишилися не відшкодованими [7].

Окреслена негативна тенденція спостерігається й сьогодні. Так, згідно статистичних звітів ДАС за 2016-2018 роки [5] середній відсоток відшкодування та поновлення витрат, проведених з порушенням законодавства склав лише 24,2%. В цілому, оцінюючи якість матеріалів контрольних заходів, проведених ДАС, варто зазначити, що за 2016-2018 роки середній відсоток усунутих фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових матеріальних ресурсів, з урахування порушень, що виявлені у попередніх роках, склав 33,5%. Варто звернути увагу й на той факт, що у 2018 р. ДАС було перевірено 1546 підприємств, установ і організацій, що склало 1,93% від показника 1997 року [8].

Наведена ситуація щодо рівня відшкодування завданих державі збитків може свідчити лише про те, що якість матеріалів про встановлені фінансові порушення є недостатньою для ухвали вмотивованих судових рішень на користь держави про відшкодування завданих збитків.

Розв'язати означену проблему можна завдяки імплементації аналітичних процедур у методику заходів контролю, здійснюваних РП та ДАС, а саме аналізу встановлених фінансових порушень, - визначення причинно-наслідкового зв'язку між встановленими факторами-умовами, факторами-причинами та результатами, - ідентифікованими порушеннями. Саме наслідки проведення аналітичних процедур такого спрямування спроможні забезпечити процес прийняття управлінських рішень для подальшого недопущення фінансових порушень через усунення умов та причин їх виникнення, а також формування достатньої доказової бази для відшкодування завданої шкоди за ухвалою суду.

Наслідки означеної пропозиції дозволять максимізувати обсяги відшкодування завданої шкоди та збільшити обсяги фінансування процесу повоєнного відновлення національної економіки.

Література

1. Валерій Пацкан: Через війну, розв'язану росією, держбюджет у I півріччі недоотримав щонайменше 176 млрд грн доходів.
2. Капустинська Ксенія. Скільки грошей Україна отримала з-за кордону і чи цього достатньо: Гетманцев розкрив цифри. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/analytics-and-forecasts/skilki-groshej-ukraina-otrimala-z-za-kordonu-i-chi-togo-dostatno-getmantsev-rozkriv-tsifri.htm>
3. Бардаш С.В., Баранюк Ю.Р. Поняття і склад публічних фінансів як об'єкта державного фінансового аудита. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(1). С. 34-37.
4. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

5. Статистичні звіти. Результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень-грудень 2015-2021 рр. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/53>

6. Річні звіти Рахункової палати України. URL: <https://rp.gov.ua/home/>

7. Бардаш С.В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень : монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 312 с.

8. Bardash. S. Osadcha T. Current status of state financial control of Ukraine and ways of its improvement. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2020. Vol. 6 № 2. P. 17-24.

Белогурова А. Ю.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Собченко Т. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мале підприємництво в сучасних трансформаційних умовах є важливим елементом національної економіки. Саме малий бізнес забезпечує соціально-економічну стабільність країни, зайнятість населення, а також генерує активне впровадження інновацій. Однак недостатня кількість фінансових ресурсів, обмеження доступу до їх залучення пригальмовують розвиток малого підприємництва. Ці фактори обумовлюють необхідність їх фінансової підтримки державою.

Думки науковців щодо змісту державної фінансової підтримки не є однозначними. Але, найкраще цей процес описує Березянюк Т.В., стверджуючи, що «...перехід на систему партнерських відносин між державою, суспільством і малим бізнесом означає для держави- зняття бюджетного навантаження із значної частини домогосподарств, що у випадку відсутності зайнятості потребували б розширення допомоги неефективним одиницям, для суспільства- встановлення громадського спокою та співпраці у ринкових умовах господарювання, а для самих малих підприємств та суб'єктів мікропідприємства- це можливість самореалізації для вирішення нагальних економічних проблем у самодостатньому обсязі» [1].

Сьогодні в Україні однією з провідних проблем розвитку малого підприємництва є складнощі з фінансуванням. Недостатня кількість капіталу в більшості населення, складність, невивідність, а подекуди й неможливість одержати позикові кошти призупиняють розвиток малого підприємництва.

Існують державні програми для підтримки малого підприємництва, зокрема: Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності. Це основна форма здійснення державної політики, яка стосується малого підприємництва [2]. Розрізняють такі рівні державної фінансової політики малого підприємництва: загальнодержавний; регіональний та місцевий рівень. Існує два види державного фінансування: пряме та непряме. До прямого відносять: цільове бюджетне фінансування; пряме (цільове) субсидування; пільгові позики; пільгове кредитування; формування державних фондів для підтримки малого підприємництва. До непрямих відносять надання пільг: страховим компаніям, комерційним банкам, науково-дослідним організаціям.

Видаткова частина Державного бюджету України формує обсяг фінансової підтримки малого підприємництва (на 1 рік). Розпоряджається коштами Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [2]. Також до видів державної фінансової підтримки відносять: венчурне фінансування - це надання кредиту за певну частку майбутнього приросту капіталу; франчайзинг - система контрактних відносин між великими і малими підприємствами.

Загальна мета розвитку малого підприємництва – це створення та подальша підтримка життєдіяльності сектора малого бізнесу, розвиток якого міг би сприяти досягненню кращих економічних та соціальних результатів [4]. Здатність малого бізнесу адаптуватися під зміни умов споживчого попиту, можливості забезпечувати зайнятість населення дають змогу підприємству позитивно впливати на формування валового національного продукту та підтримувати національну економіку.

В Україні особливої актуальності набуває фінансове забезпечення малих інноваційних підприємств, яке покращує рівень економічного розвитку та підвищення конкурентоздатності національної економіки. Фінансова підтримка малого інноваційного бізнесу в нашій країні має бути спрямована на встановлення взаємозв'язку між державою, наукою та підприємницьким сектором. До того ж, для більш ефективної діяльності слід поєднувати інструменти прямої та непрямой фінансової підтримки малого інноваційного підприємництва. Державна підтримка малого підприємництва є складовою кластерної політики і створює умови для реалізації значних національних інноваційних та інвестиційних проектів за участі малого підприємства, що доцільно здійснювати на основі модернізації існуючих технологічних та індустріальних парків [5].

Отже, для дієвості державної політики підтримки малого підприємництва варто залучити органи державної влади, в т.ч. територіальні громади. Державне фінансування має бути стимулюючим засобом підприємницької діяльності. Для підтримки малого підприємництва держава має виконувати дві взаємопов'язані дії: надати допомогу для формування стартового капіталу та забезпечити сприятливі умови для подальшого розвитку вже діючих суб'єктів. Доцільним є

покращення взаємозв'язку державної фінансової політики з регіональними програмами соціально-економічного розвитку. Пільгове оподаткування є одним із інструментів державної фінансової політики підтримки розвитку малого підприємництва.

Література

1. Березянюк Т.В. Актуальні напрями державної підтримки малих підприємств наслідків кризи / Т.В. Березянюк [Текст] // Інвестиції: практика та досвід. - 2012. - № 10. - С. 34-36
2. Економіка малого підприємства: навчальний посібник / Т. Г. Васильців, О. І. Ляш, Н. Г. Міценко ; за ред. д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. — К. : Знання, 2013. — 446 с. ;
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI: Указ Президента України від 28.06.1999 р. № 746/99 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> ;
4. Скібіцький О. М., Матвеев В. В., Скібіцька Л. І. Організація бізнесу. Менеджмент підприємницької діяльності. Навч. посібник / За редакцією Л. І. Скібіцької - К.: Кондор, 2011.
5. Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науковопрактичної конференції ; 7 грудня 2016 року, м. Київ. — К. : КНЕУ, 2016. — 239 с.

Біляк Ю. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВІ КОНФЛІКТИ В ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ

Ескалація напруженості між Росією та Україною досягла апогею на початку лютого 24, коли Росія здійснила смертоносне вторгнення в сусідню країну, спричинивши вибухи та ракетні удари по столиці України Києві та кількох інших містах. Наслідки російської військової агресії в Україні та глобальних заходів у відповідь проти Росії тиснули на світові фінансові ринки протягом 2022 року.

Конфлікт в Україні призупинив сільське господарство та експорт сільськогосподарської продукції, від якої залежить більша частина світу. Наслідком дефіциту стали сплески інфляції, а такі основні продукти, як рослинна олія та цукор, подорожчали більш ніж на 50 відсотків.

Конфлікт, який вирує вже шість місяців у світі, який став дедалі крихітним через COVID-19, є одним із факторів, що штовхає сотні мільйонів людей у бідність і створює найбільшу в цьому столітті кризу вартості життя.

Ціни на паливо та продукти стрімко зростають. Спочатку ціни на пшеницю порівняно з початком року зросли на 62 відсотки, але трохи впали.

Ціни на рослинну олію з початку 2020 року зросли більш ніж удвічі. Цукор подорожчав більш ніж на 50%, а крупи – на 60%. Порушено життєво важливі постачання зерна та олії.

Незначне зниження цін на сировинні товари не означає зниження інфляції, яка продовжує прискорюватися. В останньому звіті Кризової групи ООН йдеться, що домогосподарства все ще гірші, ніж місяць тому.

Угода між Російською Федерацією, Туреччиною та Україною, укладена за посередництва Організації Об'єднаних Націй, дозволила експорт зерна та соняшникової олії, дала певну надію, хоча залишаються значні логістичні проблеми.

Стрімке зростання цін на добрива через відсутність поставок з Росії та Білорусі змушує фермерів скорочувати виробництво; витрати на вирощування сільськогосподарських культур стали дорожчими, ніж ціни, які вони можуть отримати. Рис годує більшу частину світу, але фермери можуть не задовольнити попит наступного року, що матиме жахливі наслідки для мільйонів.

Дефіцит продовольства та добрив зіткнеться у 2023 році. Це створить порочне коло нестабільності пропозиції та цін і зробить життя найбільш уразливих груп населення ще більш небезпечним.

Криза спочатку підняла барель нафти Brent вище 100 доларів США вперше з 2014 року, і Глобальна група ООН з реагування на кризи з питань продовольства, енергетики та фінансів прогнозує широкомасштабні наслідки.

Близький Схід сильно залежить від пшениці, кукурудзи та соняшникової олії з Росії та України. Єгипет, найбільша країна регіону, імпортує 80 відсотків своєї пшениці. Міжнародний валютний фонд каже, що інфляція в регіоні становить майже 15 відсотків.

Південно-Східна Азія страждає, оскільки вона залежить від імпортних товарів, таких як нафта, нікель, пшениця та кукурудза.

Африка також значною мірою залежить від російського та українського продовольства та палива. Такі країни, як Сомалі, вже борються з жорстокими наслідками посухи та нестачі їжі.

Goldman Sachs нещодавно спрогнозував, що цього року ВВП Росії скоротиться на 10% у результаті фінансової відповіді Заходу на вторгнення Росії. Товариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій або система SWIFT заборонила російські банки, що ускладнює російським банкам здійснення транскордонних платежів. США, Європейська комісія, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія та Канада також заморозили всі російські валютні резерви. До вторгнення близько половини російських резервів у 630 мільярдів доларів зберігалися в іноземних банках.

Кілька акцій, що котируються в США, мають значний безпосередній вплив на ринки Росії та України, але такі компанії, як Starbucks Corp., Exxon

Mobil Corp., McDonald's Corp. і British American Tobacco PLC. повністю припинили свою російську діяльність з початку вторгнення в Україну.

На жаль, на даний момент конфлікту в Україні не видно кінця. Маючи це на увазі, ось деякі речі, які інвестори повинні знати про те, як ринки зазвичай реагують на війну та збройний конфлікт:

На даний момент інвестори мають пристойне уявлення про те, які саме типи акцій мають тенденцію перевищувати та погіршувати ефективність у періоди глобальних військових конфліктів. Акції подорожей і відпочинку були одними з найгірших показників в S&P 500 з початку вторгнення в Україну 24 лютого, включаючи онлайн-акції подорожей Expedia Group Inc., оператора казино Caesars Entertainment Inc. і оператора круїзних ліній Carnival Corp.

Окрім туристичних акцій, акції банків також зазнали великого удару в українських новинах. Процентні ставки зростають, але інвестори стурбовані тим, що інфляція, посилена російським вторгненням, зрештою спровокує рецесію в США та зниження зростання позик. Регіональні банки США, такі як Signature Bank і PacWest Bancorp, були одними з найгірших показників на ринку з початку вторгнення в Україну. Акції іпотечних фінансових компаній Rocket Companies Inc. і Walker & Dunlop Inc. також впали після початку вторгнення в Україну, оскільки інвестори очікують, що зростання процентних ставок вплине на попит на іпотеку.

Але, є і акції, які можуть виграти від збройного конфлікту. Не дивно, що у 2022 році провідні акції оборонного сектора показали відносно хороші результати. Акції компанії з виробництва військових електронних технологій L3Harris Technologies Inc. з початку вторгнення зросли на 6,6%. Акції оборонного підрядника Northrop Grumman Corp. за цей час подорожчали на 18,7%. З початку року ціни на акції оборонних гігантів Raytheon Technologies Corp. і Lockheed Martin Corp. зросли на 4,5% і 10,7% відповідно, тоді як індекс S&P 500 станом на 10 червня впав на 18,2%.

Крім оборонних запасів, зростання цін на енергоносії в усьому світі стало попутним вітром для енергетичного сектора. Насправді 16 найефективніших акцій S&P 500 у 2022 році – це акції нафти та газу. Найефективнішими є компанії з розвідки й видобутку нафти й газу Occidental Petroleum Corp., Marathon Oil Corp. і Coterra Energy Inc.. Усі три акції цього року зросли більш ніж на 94%.

Зростання акцій енергетичного сектору значною мірою було спричинене зростанням цін на сиру нафту. Ціна на нафту марки Brent зросла більш ніж на 57% до 10 червня, перевищивши 122 долари за барель вперше з 2008 року. Росія є одним із найбільших виробників нафти у світі. США повністю заборонили імпорт російської нафти та природного газу, а Велика Британія пообіцяла припинити імпорт російських енергоносіїв до кінця 2022 року. Європа також погодилася заборонити 90% імпорту російської нафти до кінця 2022 року.

Зрозуміло, що ціни на нафту є проблемою, оскільки вони діють як податок і, безсумнівно, вплинуть на економічне зростання, особливо якщо

фінансові умови погіршуються далі. У 2022 році інвестори також інвестували в золото, яке зазвичай розглядається як надійна гавань під час ринкової волатильності та невизначеності. У березні спотові ціни на золото перевищили 2000 доларів за унцію, що є найвищим рівнем за останній рік.

Ціни на криптовалюту значно впали з початку вторгнення, у тому числі біткойн (BTC) знизився на 19% . Деякі криптоінвестори сказали, що обмежена пропозиція біткойна робить його схожим на цифрове золото, і стверджували, що криптовалюта має бути надійною інвестицією та захистом від інфляції. Насправді ціни на біткойн в останні місяці сильно корелюють з курсами акцій. Тобто, ринок розглядає біткойн більше як ризикований актив , ніж безпечну гавань, що відображено в його слабкості після повномасштабного вторгнення.

Білл Адамс, головний економіст Comerica Bank, каже, що вищі ціни на енергоносії можуть бути скромним перешкодою для економічного зростання США у 2022 році, але конфлікт в Україні суттєво не змінив його позитивний економічний прогноз [1].

Наслідки війни переживуть конфлікт. Навіть якщо мир настане завтра, наслідки війни будуть відчуватися в країні, регіоні та світі протягом багатьох років.

Література

1. <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/chomu-rinki-obvalilis-pislya-pidvischennya-stavki-frs/>

Lesia Voliak

PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Science of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Serhiy Zabolotnyy

PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Finance,

Warsaw University of Life Sciences,

Warsaw, Republic of Poland

FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

The agricultural sector is one of the priorities and strategically important branches of the national economy of Ukraine. The strategic importance of the agricultural sector is due to its place in the system of production relations, powerful export potential, dominant contribution to the formation of national and global food security.

Before the full-scale Russian invasion of Ukraine, the share of agriculture in the country's GDP was quite significant. According to official data, among the

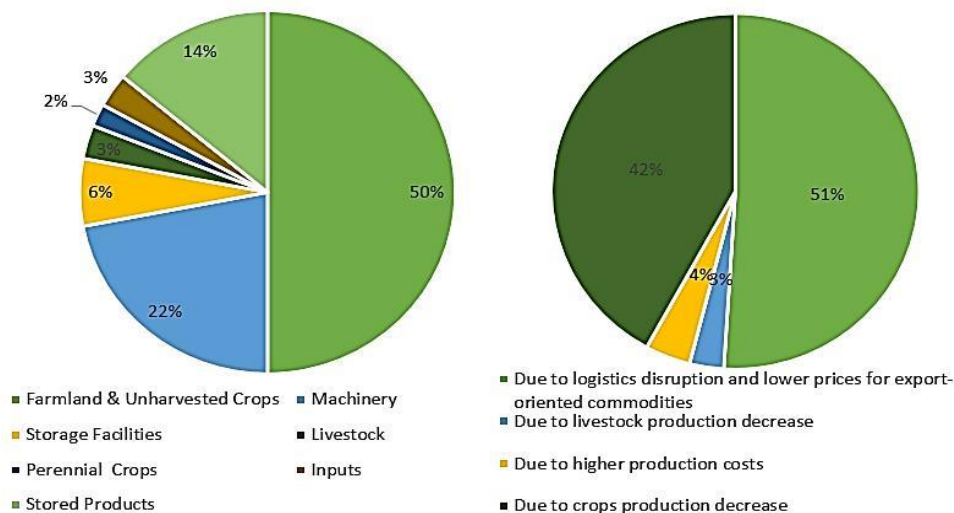
sectors, the largest share of the Ukrainian economy was wholesale and retail trade (13.8%), agriculture/forestry/fishery (10.6%), and processing industry (10.3%) [5].

According to the results of 2021, the foreign trade turnover of agricultural products and food products increased by 24% compared to 2020 and reached more than \$35.4 billion, or 25.1% of the total foreign trade turnover of Ukraine. At the same time, agricultural sector products were exported in the amount of \$27.7 billion (or 40.7% of the total export of goods from Ukraine), which is 25% more than in 2020. The most important parts of the export of food and agricultural products in 2021 remained grain crops, oil, oilseeds and cakes, solid waste from the extraction of vegetable fats and oils [1, 5].

Russia's war of aggression against Ukraine has significantly increased food security risks, caused disruptions in agricultural production, supply chains and trade, leading to significant increases in global food and fertilizer prices.

The agricultural sector suffered significant losses as a result of the war. According to the calculations of economists of the Kyiv School of Economics, as of August 1, 2022, direct costs amounted to 4.3 billion dollars, indirect losses of the industry - 23.4 billion dollars (Fig. 1a-1b). The separately calculated need for demining territories that have undergone hostilities and shelling amounts to 70 billion dollars [3].

Consequently, the greatest losses were experienced by agricultural enterprises specializing in the production of plant products due to problems with sowing, logistics, land mining, rising prices for fertilizers and plant protection products, and plant diseases. The total needs for the restoration of agriculture are 17.5 billion dollars.

Fig.1a. Ag war damages in Ukraine in \$4.3 bn or 15% of the sector's capital stock

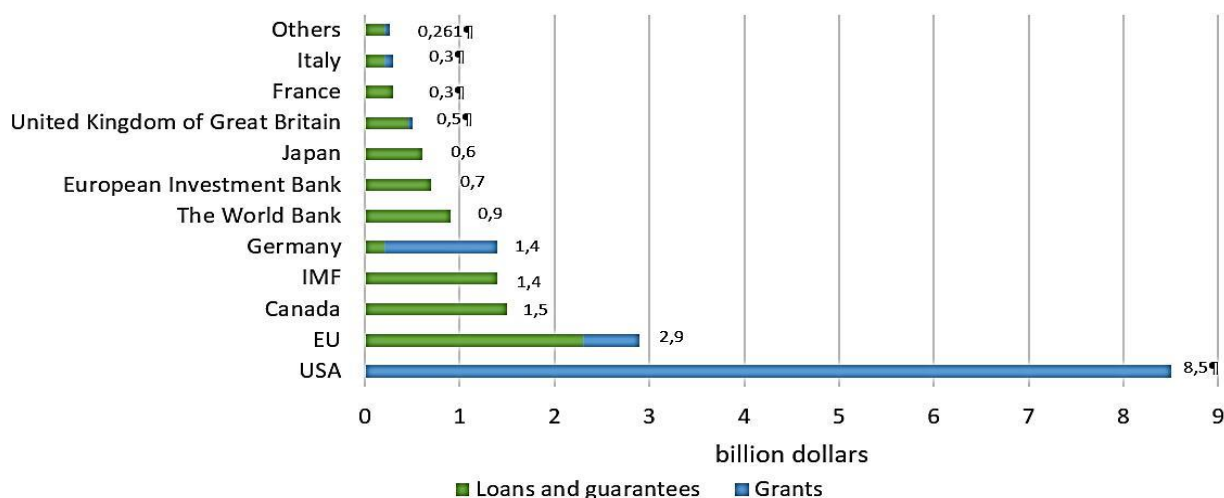
Fig.1b. Ag war losses in Ukraine in \$23.3 bn of 2021 sector's output

Source: calculated by authors based on the Kyiv School of Economics

Since the beginning of the war, almost 20 billion dollars have been received in financial assistance through grants and loans. In particular, \$1.7 billion was received

in August through loans and \$3 billion. in the form of contributions from international organizations (Fig. 2).

Some agreements have also been concluded with international organizations regarding further financial support for the agricultural sector of Ukraine's economy.

Fig. 2. International financial aid since the beginning of the Russia-Ukraine war, billion dollars *

Source: calculated by authors based on the National Bank of Ukraine [4]

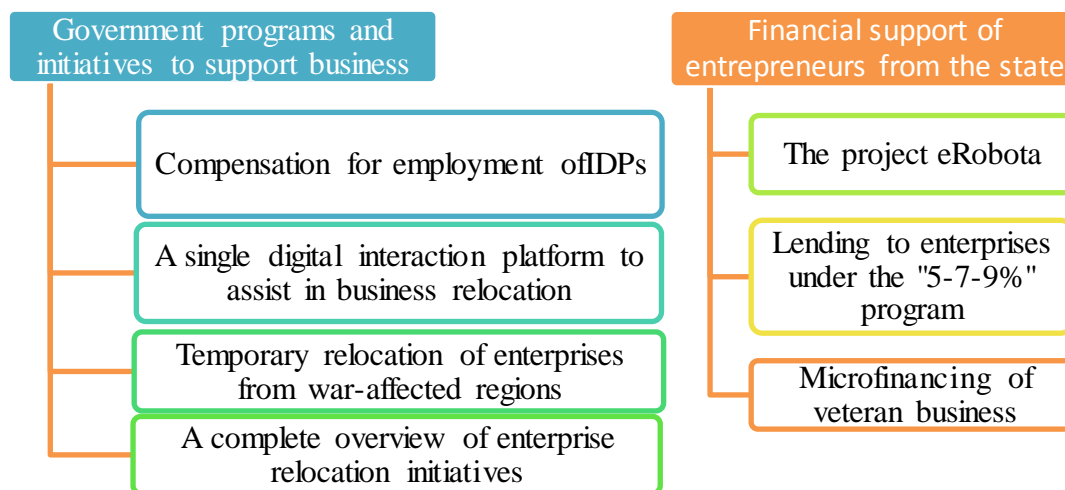
* Preliminary data as of September 28, 2022

In particular, the USAID program for agricultural and rural development (AGRO) is designed for five years (until 2024) and has a total cost of 35 million dollars USA. Agronomic support is provided to 3,000 farmers/year of producers in 13 regions of the country - which were particularly affected by the war.

In July 2022, the agency launched the \$100 million Agriculture Resilience Initiative - AGRI. The AGRI initiative should work on strengthening mechanisms for the export of Ukrainian agricultural products. However, there is still no clear algorithm for implementing the use of the raised capital [4].

Also, the government introduced a number of programs and initiatives to support business in general, as well as programs to provide financial support to entrepreneurs from the state. The list of these programs is presented in the online service of public services – Diya [2]. Key programs are presented in Figure 3.

Despite the measures taken, consumer inflation in Ukraine is accelerating (according to NBU estimates based on web scraping, up to 24.4% y/y in September from 23.8% y/y in August) [4]. The main factors of increasing inflationary pressure remain the consequences of military actions and the Russian occupation, as well as the carryover effects from the adjustment of the hryvnia exchange rate. Despite the increase in economic activity, mainly due to seasonality, there remains a problem with logistics. In connection with Russia's announcement to withdraw from the grain agreement, Ukrainian ships with grain are again being blocked, which will increase threats to food security and reduce the level of income of commodity producers and opportunities for the recovery of Ukraine.

Figure 5. Government business support programs and financial support programs for entrepreneurs

Source: compiled based on data from the (Diia (n.d.) [2]

To ensuring food security in the world, it is necessary to strive for end to the war and the earliest possible victory of Ukraine over the enemy and the onset of peace.

References

1. Bezpartochnyi M., Britchenko I., Bezpartochna O. Financial losses of Ukraine's agricultural exports and ensuring food security during martial law. VUZF Review, 7(2). Available at: <https://media.neliti.com/media/publications/550149-financial-losses-of-ukraines-agricultura-c89f36ea.pdf>
2. Diia (n.d.) (2022). Government services online. Available at: <https://diia.gov.ua/>
3. Kyiv School of Economics (2022). Ohliad zbytkiv ta vtrat v APK Ukrainy. Available at: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-vapk>
4. National Bank of Ukraine (2022). Available at: <https://bank.gov.ua/>
5. State Statistics Service of Ukraine. (2022). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Гурська Л. Л.

викладач економічних дисциплін,

ВСП «Ірпінський фаховий коледж Національного університету

біоресурсів і природокористування України»,

м. Ірпінь, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ШЛЯХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало нищівного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави.

Формуючи до 20% внутрішнього валового продукту, аграрний сектор був однією з головних галузей української економіки. Станом на кінець 2021 року агробізнес приніс майже 40% валютної виручки країни і характеризувався позитивною динамікою упродовж останніх 5 років. Щорічно Україна виробляла близько 100 мільйонів тонн зернових, що робило її одним з найбільших світових експортерів. Вторгнення росіян спричинило критичне зменшення виробництва основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Реалії сьогодення такі, що протягом останніх шести місяців цинічно знищується транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів країни. Відбувається відтік висококваліфікованих кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей. Після закінчення воєнних дій на території держави має відбуватись потужне повоєнне відновлення економіки країни.

Ми вважаємо що найбільш перспективним сектором економіки України в умовах повоєнного відновлення залишається агробізнес. З 41,5 мільйонами гектарів сільськогосподарських угідь, що займають 70% території країни, сільське господарство є найбільшою експортною галуззю України.

Вагомий науковий внесок у дослідження проблем залучення іноземних інвестицій в національну економіку приділяли такі вчені, як М.Д. Лесечко, А.О. Черемис, О.М. Черемис. Вплив інвестицій на інноваційні процеси в країні розглядався в наукових працях Данілова, А. С. Музиченка, Г.М. Филюк та інших. Причини низького рівня інвестиційної активності досліджували В.М. Герзанич, В.В. Козик, І.Л. Сазонець та інші.

Інвестиції (від лат. *invest* – вкладати) – це вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення. Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиціями розуміють «усі цінності, що вкладаються інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту» [1].

Інвестування – це економічна категорія, що відображає відносини, пов'язані з довгостроковим вкладенням грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що авансуються в основні та оборотні фонди підприємств та організацій, а також у науково-технічний розвиток, якісне вдосконалення виробничої бази та освоєння випуску нових видів продукції з метою одержання прибутку або соціального ефекту.

В аграрному секторі України домінує рослинництво, на яке припадає 73% сільськогосподарської продукції. Основними зерновими культурами України є кукурудза, пшениця, ячмінь. З 2013 по 2017 Україна збирала понад 60 млн тонн зернових і зернобобових культур щорічно. У 2018 та 2019 роках Україна продовжила нарощувати обсяги виробництва зерна до 70 і 74 млн тонн відповідно. 2020 рік був неспокійним для України в контексті економічної ситуації, обмежень, пов'язаних з COVID-19, а також через нетипові погодні умови

За підсумками посівної кампанії 2022, найбільша зміна в структурі посівів стосувалася пшениці, кукурудзи, соняшника та сої. Площа посівів ярої пшениці залишилася на рівні попереднього року. Площі посівів під соняшник скоротилися у порівнянні з минулим роком, але несуттєво, і зберегли високий показник у 4 млн 702 тис. га. Відбулося скорочення посівів кукурудзи: цього року 4 млн 639 тис. проти 5 млн 500 тис. га торік [2].

Ми переконані, що післявоєнна Україна стане дуже привабливою для іноземних інвесторів, насамперед європейських. 5 липня 2022 року у м. Лугано (Швейцарія) відбулась Міжнародна конференція з питань відновлення України (URC 2022) присвячена проблемам української економіки. На конференції Прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем було презентовано проєкт відбудови України, що передбачав бюджет \$750 млрд терміном 10 років [4]. У проєкті передбачено \$37 млрд для інвестицій у аграрний сектор. Заплановано також залучення \$4 млрд інвестицій на будівництво системи іригації на загальній площі 1 млн га, \$7,7 млрд на нарощування виробництва с/г продукції з високою додатковою вартістю, \$1,6 млрд – на рекультивацію пошкоджених війною земель, \$5,5 млрд на нарощування виробництва продукції тваринництва та \$1 млрд для сприяння переходу українського аграрного сектору до "зеленого" розвитку. За документом, заплановано залучення до 2032 року \$6,5 млрд для відновлення після війни 10,5 тис. українських агропідприємств. При цьому зазначено, що головними проблемами українського аграрного сектору є низький рівень переробки сільгосппродукції, генерація агросектором незначних обсягів додаткової вартості та залежність країни від "габаритного імпорту".

Таким чином, слід констатувати, що повоєнний економічний бум в Україні можливий лише в тому разі, якщо заходи економічної політики держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату. Основним пріоритетом такої стратегії має стати зміна бюджетних орієнтирів держави. Тобто, замість переобтяження державного бюджету різного роду соціальними програмами, основний акцент має бути зроблений на фінансуванні аграрної сфери.

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство. Шляхом прямих іноземних інвестицій Україна отримує капітал, який потрібний їй для реформування та модернізації економіки, підвищення рівня життя її громадян і стає конкурентоспроможною економічною силою на європейському та світовому ринках.

Для подолання найбільш значущих проблем аграрного сектору України в умовах війни та в післявоєнний період необхідно здійснити наступне:

- залучити висококваліфікований персонал в аграрний сектор: менеджерів, IT спеціалістів, науковців та вузькопрофільних аграрних спеціалістів;
- зменшити бюрократичні бар'єри для розвитку аграрних підприємств;

- підвищити якість безпечності продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів, включаючи розробку заходів для підвищення якості продукції громадян;
- розробити та впровадити комплекс заходів щодо створення нових робочих місць та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій; – адаптація виробництва аграрного сектору України до вимог Європейського Союзу;
- підтримка малого фермерства, сприяння роздрібним торговцям до внутрішньої заготівлі фруктів та овочів;
- технологічний розвиток та діджиталізація аграрного сектору;
- сприяти розвитку переробки в агросекторі згідно з принципами Green Deal;
- створити умови для переходу аграрного сектору до сталого виробництва [2].

Зростання обсягу інвестицій призведе до вищих темпів економічного зростання та більших надходжень в бюджет країни, які будуть використані для покращення рівня життя і добробуту громадян України. Іноземні інвестиції — це один з ключів до інтеграції ринково орієнтованої й демократичної України в Європу.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 38. – С. 188.
2. Трофимцева О. (2022). Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти? URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm>.
3. КМУ Урядовий портал. В Україні завершена посівна кампанія 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zavershena-posivna-kampaniya-2022>.
4. Проект відбудови України <https://portal.lviv.ua/news/2022/07/04/yakou-bude-povoenna-vidbydo va-ukraina-predstavyla-plan-na-750-mlrd-dol>

N. M. Davydenko
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Finance Department,
Faculty of Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

A. A. Davydenko
*Student,
Faculty of Construction and Design,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

RISKS AND THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISES

The increase in the impact of financial risks on the performance of enterprises is connected with the war in the country, the rapid change of the economic situation in the country and the financial market situation, the expansion of the sphere of financial relations, the appearance of new, for our economic practice, financial technologies, tools, etc. At the current stage of economic development, the problem of ensuring the financial security of those economic entities that continue to work despite the threat of military rule is important and vital.

Any enterprise on the market operates in competitive conditions, and therefore needs effective tools for influencing threats to the financial security of the business. The possible consequences of the occurrence of real threats can manifest themselves in the form of losses: direct loss (capital, income, resources) or indirect loss (deterioration of the company's image, outflow of qualified personnel, lost commercial interest, unrealized business projects).

The problem of ensuring the financial security of enterprises, as a tool for protection against the influence of external and internal risks, requires compliance with the latter criteria of flexibility and continuity, as well as the need to coordinate and implement the financial interests of management subjects. Under such conditions, the primary need for business entities is to find new approaches to ensuring and managing the financial security of enterprises.

Financial activity is always associated with risk, possible leakage of information, the presence of internal and external threats. Therefore, the issue of ensuring the security of enterprises is very urgent.

The purpose of the article is to identify factors of economic threats to the financial security of the enterprise, as well as to propose, on this basis, measures to manage the financial security of economic entities.

The concepts of threats and risks are inextricably linked with the concept of "financial security of business entities".

For each enterprise, the system of financial security is completely individual. The quality of this system depends on the legislative framework available in the state,

the material, technical and financial resources allocated by the management of the enterprise, as well as on the knowledge and practical experience of the head of the financial security system, who is directly involved in the construction and maintenance of the system itself.

Financial security determines the state of the enterprise in which: [1]

- the level of security is determined using quantitative and qualitative assessment parameters;
- the protection of the company's financial interests is ensured, as a result of which the company strives for financial balance, increasing financial stability, liquidity, solvency and stable activity in the short and long term;
- sufficient financial independence, flexibility in making financial decisions is ensured, and the company's needs for financial resources are met for sustainable, expanded reproduction;
- the enterprise is able to withstand existing and emerging risks under the conditions of constant monitoring and the formation of a number of operational and control measures.

Risk is understood as the possibility of deviation of the actual result from the planned one, and riskiness is a condition that can create or increase (decrease) the possibility of an undesirable result. The concept of risk is associated with awareness of danger, threat, unreliability, uncertainty, chance, loss.

All risks and threats that affect financial security depend on the financial interests of stakeholders. Financial interests are the vital financial needs of a person, economic entities, the protection and provision of which with the help of legal, economic, political, personnel, informational, scientific and other measures guarantees financial independence and protection from internal and external threats [2]. Therefore, financial interests derive from the main purpose of business entities and business strategies.

Internal dangers and threats affecting financial security include intentional or accidental management errors in the field of enterprise financial management related to the choice of enterprise strategy; management and optimization of the company's assets and liabilities.

External threats include: purchase of shares, company debts by unwanted partners or shell companies; presence of significant financial obligations at the enterprise; underdevelopment of capital markets and their infrastructure; an insufficiently developed legal system for the protection of investors' rights and the implementation of legislation; crisis of monetary and financial and credit systems; instability of the economy.

To ensure the financial security of the enterprise, the following tasks must be solved:

- identification of dangers and threats to the enterprise;
- determination of indicators of financial security of the enterprise;
- development of a financial security monitoring system;
- development of measures aimed at ensuring the financial security of the enterprise;

- control over the implementation of measures taking place at the enterprise;
- analysis of implementation of measures, their assessment, correction;
- identification of dangers and threats to the enterprise and adjustment of indicators depending on changes in the state of the external environment, goals and tasks of the enterprise [5].

The presence of risk in the enterprise's activities means that in order to achieve the set goals, the enterprise needs to develop plans for its development, taking into account the probabilistic nature of the origin of events. For any enterprise, the study and assessment of risks are necessary in order to determine the occurrence of events with negative consequences, as well as the danger of unforeseen losses, damages and underachievement of profits compared to the planned [4].

Guaranteeing the financial security of the enterprise includes the identification, analysis and assessment of existing threats from each functional component and the development of a system of precautionary and countermeasures based on them [3]. The reduction of risks in the process of activity is determined by the fact that the ultimate bearers of the latter are recognized not only as shareholders, but also other groups of stakeholders who have their own financial interests in the process of providing resources for the activities of enterprises.

The concept of a systematic combination of control, planning, feedback and information support functions is at the heart of ensuring the financial security of the enterprise. The main methods of ensuring the financial security of the enterprise should include: collection and processing of analytical information about the experience and security measures of foreign enterprises, analysis, constant monitoring and forecasting of conditions, threats, dangers and indicators of financial security.

In order to reduce the risk at the enterprise with minimum costs and in the shortest possible time, statistical diagnostic methods are used, which will make it possible to establish the causes of non-conformity of products and to develop appropriate measures.

Therefore, effective management of the enterprise depends on balanced approaches to risk assessment when choosing a particular management decision. In general, a modern enterprise must manage financial risks that arise due to various destabilizing factors. In order to ensure financial security and the possibility of predicting risks at the enterprise, there must be a system of managing the financial security of the enterprise as a whole.

References

1. Blank I.A. Management of financial risks / I.A. Form. - K. Nika Center, - 2005. - 600 p
2. G.O. Partyn, O.A. Burba. Financial risks of the enterprise and methods of their neutralization. Scientific bulletin of NLTU of Ukraine. 2010. Issue 20.9. P. 215–220.
3. Nekrasenko L. A. Components of financial security management of enterprises. Scientific works of PDAA: a collection of scientific works. Poltava: PDAA. 2011. Issue 3. T.2 Economic Sciences. P. 162-167.
4. Orlyk O. V. Financial risks in the system of ensuring financial and economic security of the enterprise. Innovative economy. 2016. No. 5-6. P. 218-223.

5. Kuzminets T.G., Peregniak Yu.A. Management of financial risks of the enterprise in the conditions of the market economy. A young scientist. 2017. No. 12 (52). P. 677-680.

Джума А. В.

*здобувачка першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Макарчук О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У системі відтворення економічних процесів інвестиціям відводиться важлива роль, оскільки вони сприяють відновленню та збільшенню виробничих ресурсів, а також пришвидшують економічне зростання країни. Інвестиції можна трактувати як відносно безпечне вкладення капіталу, яке здійснюється в об'єкт інвестування сьогодні з метою отримання економічних переваг у майбутньому. Новою парадигмою розвитку сучасного суспільства, яка поєднала економічні, соціальні та екологічні детермінанти є сталість.

Реалізація екологічно чистих проектів потребує чималих інвестицій, але брак внутрішніх фінансових ресурсів країни, часто недосконала та нерозвинута банківська система більшості країн з перехідною економікою та тих, що розвиваються, не дають можливості втілити ці проекти у життя. Зміна траєкторії країн у напрямі сталого розвитку привертає дедалі більшу увагу урядів до необхідності мобілізації «зелених» інвестицій у низьковуглецеву інфраструктуру, виробництва «чистої» енергії та процеси промислового виробництва з метою підвищення їх екологічної ефективності [2].

Поняття «зелені інвестиції» є досить новим для вітчизняної науки і практики. Цей термін в деякій мірі є ідентичним терміну «екологічно орієнтовані інвестиції» з урахуванням пріоритетів розвитку, закладених в концепції «зеленої економіки» [3].

Зростаюча популярність «зеленого» інвестування сприяла появи значної кількості концепцій та визначень. Подібно до того, як важко визначити усі аспекти «зеленого» інвестування, доволі складно надати однозначне його визначення, проте необхідність сприйняття урядовцями та інвесторами «зеленого» інвестування вимагає визначити його суть. Однак, незважаючи на відсутність єдиного, узгодженого та затвердженого на міжнародному рівні визначення «зелених інвестицій», доцільно використовувати його трактування, сформульоване фахівцями міжнародних економічних та фінансових

організацій. Розуміння «зеленості» може ґрунтуватися на аргументах прогнозованості або на основі певних індикаторів або міри, через які можна здійснити оцінку.

Останніми роками в Україні виникли та набули певного поширення окремі елементи механізму “зеленого” інвестування. Причому сталося це головним чином не в результаті послідовної, стратегічно орієнтованої політики, а як наслідок пошуку відповідей на гострі поточні проблеми економічного розвитку та під впливом низки прийнятих міжнародних зобов’язань.

Зокрема, слід вказати на певні позитивні зрушення за таким фінансовим інструментом, як «зелені» облігації. Під впливом високого рівня зацікавленості і українських, і іноземних інвесторів до інвестування у «зелені» облігації, на сьогодні дискутуються питання створення ринку “зелених” облігацій в Україні.

«Зелені» фінанси являють собою привабливу основу для створення ресурсоефективних, низьковуглецевих, менш шкідливих для навколишнього середовища, більш соціально орієнтованих та інклюзивних громад. У сучасних умовах екологічна безпека стає вирішальним чинником сталого розвитку [4].

Україна може скористатись можливостями, що створює повоєнне відновлення, для того, щоб закласти основи майбутнього зеленого зростання. Дана мета може бути досягнута, якщо бачення повоєнного відновлення буде «зеленим». ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» пропонує дві можливі моделі зеленого відновлення: амбітну та прагматичну [1].

Амбітна модель передбачає, що основні цілі - зелені (кліматично нейтральна чи зелена економіка, зелене зростання, стале сільське господарство тощо), як і процеси їх досягнення [1].

Прагматична модель передбачає використання «зеленого» інструменту для досягнення цілей, які не завжди можна віднести до «зелених» (наприклад, енергетична незалежність, енергетична безпека тощо) [1].

При цьому пріоритетами у відновленні Україні повинні бути: збереження довкілля, зменшення шкоди від виробництва, ефективне енергоспоживання та стійкість до змін клімату. У свою чергу післявоєнна відбудова України повинна бути «зеленою», що відповідно потребує великих зусиль, фінансових ресурсів та продуманої інституційної основи.

Література

1. «Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2022).” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf
2. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
3. Екологічні (зелені) інвестиції [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/84786/pravo/ekologichni_zeleni_investitsiyi
4. Харічков С., Андреева Н. «Зелені інвестиції» як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження Razumkov [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

Дуда Ю. І.

*здобувач другого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Калюга Є. В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ДЮЧА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Ефективне функціонування будь-якої держави передбачає необхідність акумулювання коштів до державного та місцевих бюджетів. Податок на доходи фізичних осіб (далі - ПДФО) є одним з найбільш вагомих у системі прямого оподаткування в Україні. Тому система оподаткування доходів фізичних має постійно вдосконалюватись, щоб сприяти поповненню бюджету та підсилувати економіку держави.

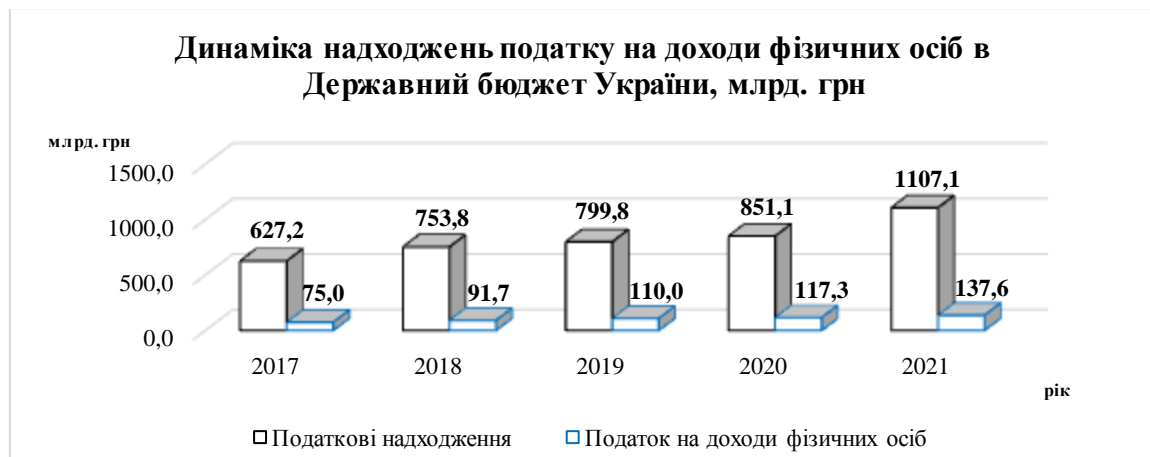
Проте, оцінюючи національну систему оподаткування ПДФО, можна сказати, що існує цілий ряд проблем, які не дають змоги ефективно розвивати економіку країни. Пріоритетним залишається питання щодо реформування податкової політики в напрямі створення в Україні стабільної податкової системи, яка б забезпечувала чітке визначення порядку стягнення ПДФО.

Удосконалення механізму прибуткового оподаткування громадян висвітлювали у своїх працях такі українські учені, як: А. Соколовська, І. Чугунова, О. Десятнюк, О. Кириленко, О. Кобилянська, П. Лайк, Т. Даценко, Є. Калюга.

Досліджування динаміки надходжень податку в Державний бюджет України наведено на рис. 1.

В цілому частка надходжень від податку на доходи фізичних осіб зростає з 12,0% до 12,4%. Проте за досліджуваний період відсоток надходження зріс лише на 0,4, тому, зміна підходів щодо визначення ставок податку негативно вплинула на розмір надходжень до бюджету від цього податку, легалізацію доходів громадян та їх податкову культуру.

У практиці світового оподаткування переважає прогресивна шкала прибуткового податку. Практично у всіх провідних країнах світу податок на доходи громадян є не тільки основним фіскальним джерелом, що сягає до 45% і більше податкових доходів бюджетів, але і дієвим соціальним регулятором.

Рис.1. Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб в Державний бюджет країни, за період з 2017 по 2021 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на підставі [1].

Зважаючи на досвід провідних економістів, інших країн світу щодо прямого оподаткування, можна запропонувати такий напрям удосконалення податкової політики, як введення прогресивної системи оподаткування доходів громадян. Однією з головних економічних підстав для введення прогресивного оподаткування фізичних осіб є значна диференціація доходів від зайнятості.

Так, у січні 2022 р. середня зарплата в найбільш високооплачуваній галузі зайнятості (інформація та комунікації) перевищувала середню зарплату у найбільш низькооплачуваній (тимчасове розміщування і організація харчування) у 3,6 рази, а заробітну плату у такій соціально важливій і масштабній за кількістю зайнятих сфері як охорона здоров'я – у понад 3 рази. Водночас зарплати керівників державних підприємств у 4 – 6 десятків разів перевищують середню по країні [2].

На нашу думку, соціально справедливий розподіл доходів є стимулом до підвищення економічної активності і зайнятості, знижує необхідність значної державної соціальної підтримки працюючого населення, підвищує споживчий попит і норми заощаджень, сприяє збільшенню приватних вкладень у людський капітал, є безумовним чинником встановлення суспільної злагоди.

Отже, в умовах створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, удосконалення власної системи оподаткування доходів фізичних осіб із урахуванням світових здобутків у цій сфері є пріоритетним завданням української податкової системи. Запровадження прогресивних ставок оподаткування доходів фізичних осіб, дасть змогу підтримати не лише малозабезпечені верстви населення, але й дасть поштовх розвитку середнього класу в Україні.

Література

1. Міністерство фінансів України: Доходи бюджету України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
2. Петрова Л. В. Податок з доходу фізичних осіб: сучасні реалії. Актуальні

проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 – 17 квітня 2022 р., м. Дніпро: НМетаУ, 2022. С. 408–414.

Орологопуло К. О.

*здобувач першого рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Олійник Л. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ЯК МЕТОД ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Нестійкість ринкового середовища загострює руйнівний вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, що ускладнює умови ведення бізнесу в Україні. Нездатність вітчизняних підприємств своєчасно виявити вплив вищезазначених негативних чинників на їхню діяльність обумовлюють зростання потреби в прогнозуванні ймовірності банкрутства підприємств.

Сільськогосподарським підприємствам характерний прояв різноманітних видів фінансових кризових явищ, зокрема майнового стану і фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності, ділової активності і рентабельності. Все це може стати поштовхом до появи ознак банкрутства. За будь-яких обставин розроблення і запровадження адекватних антикризових заходів вимагає проведення аналізу фінансового стану підприємства для оцінки подальшої загрози банкрутства.

У процесі здійснення аналізу фінансового стану підприємства використовуються різноманітні методи та прийоми. З метою уникнення краху суб'єктів господарювання були розроблені різні методики щодо прогнозування майбутнього стану підприємств. Питання діагностики банкрутства організацій стали досить актуальними в економічній науці. Це пов'язано з тим, що банкрутство підприємства порушує макроекономічну рівновагу, а тому його запобігання та вчасно вжиті заходи є важливими на ринку економічних і фінансових відносин [1].

Аналіз можливого банкрутства можна здійснити за допомогою наявних підходів для оцінки та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. В економічній літературі серед моделей прогнозування зустрічаються такі, які базуються на фундаментальному, дискримінантному та технічному аналізі [2].

Одним із найбільш поширених методів, який застосовують для розрахунку інтегрального показника ймовірності банкрутства є метод

дискримінантного аналізу в порівнянні з іншими прогресивними методами передбачення фінансових загроз [3].

Застосування дискримінантних моделей є насущним питанням для проведення діагностики виходу з фінансової кризи підприємств при антикризовому фінансовому управлінні, адже не вимагає значних трудовитрат і у динаміці дає можливість зафіксувати позитивні зміни після здійснення санаційних та антикризових заходів [4].

Найчастіше обговорюваними та вживаними є зарубіжні дискримінантні моделі Е. Альтмана, Г. Спрінгейта, Р. Тафлера. Вони побудовані на критеріях фінансової стійкості та прибутковості підприємства, проте не враховують критеріїв ліквідності і платоспроможності. Ці моделі не достатньо враховують темпи інфляції, цикли макро- і мікроекономіки, рівні фондо-, енерго- і трудомісткості виробництва, продуктивності праці українських підприємств [5]. Дискримінантні моделі, розроблені представниками різних країн, мають високу точність при обчисленнях, проте їх застосування за межами країни доволі складне та втрачає результативність через різницю у веденні господарства.

Потребують уваги вітчизняні моделі прогнозування ймовірності банкрутства українських фахівців О.О. Терещенка та А.В. Матвійчука для оцінки фінансової стійкості підприємств, в яких уже враховано:

- фактори, що розраховуються за вихідними даними, які містяться в національній бухгалтерській звітності;
- належність організації до певної галузі;
- доцільність застосування діагностики банкрутства [6].

Модель українського економіста О.О. Терещенка є однією з оптимальних для прогнозування ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств, тому що розроблена на базі даних фінансової звітності українських підприємств за галузевою приналежністю, та враховує їх особливість, в тому числі і для сільськогосподарських підприємств. Вона складається із найбільшої кількості показників, які варіюють за видами діяльності та має високу надійність [5].

Дискримінантна модель А.В. Матвійчука побудована на новому методологічному підході проведення комплексного фінансового аналізу підприємства з використанням інструментарію теорії нечіткої логіки. Такий інструментарій було обрано як математичне підґрунтя, що дає змогу формувати модель з урахуванням специфіки українського бізнесу, не накладаючи обмежень на характер вхідної інформації та налаштовуючи параметри моделі на реальних показниках діяльності фінансово стійких компаній і підприємств-банкрутів [7].

Застосування дискримінантного аналізу для діагностики фінансової кризи та імовірності банкрутства підприємств має низку вагомих переваг, серед яких: доступність аналітичної інформації для розрахунку показників (публічна фінансова звітність); наявна можливість прогнозування банкрутства, визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство; незначні витрати часу і праці для визначення показників при значній точності та об'єктивності

отриманих результатів; включення у модель найбільш значимих фінансових індикаторів дозволяє з високою ймовірністю діагностувати ранні прояви кризи.

Отже, використання зарубіжних моделей прогнозування банкрутства підприємств має свої недоліки. У практичній діяльності варто застосовувати адаптовані до специфіки конкретної галузі дискримінантні моделі, що більш чутливі до змін на підприємстві. Тому ми підтримуємо думку більшості економістів, які вважають, що галузева модель Терещенка О.О. є найбільш придатною для застосування в сільськогосподарських підприємствах.

Крім того, найбільш важливим є, не просто оцінити фінансовий стан і вірогідність настання фінансової кризи, а зосередитись на тенденціях зміни показника у часі. Для потреб управління необхідно аналізувати фінансову звітність сільськогосподарських підприємств за кількома дискримінантними моделями, а також й динаміку зміни грошових потоків за галузями і видами господарської діяльності.

Незважаючи на те, що всі моделі мають певні переваги та недоліки, їх можна й потрібно застосовувати комплексно й завчасно, навіть якщо підприємство функціонує добре і є рентабельним. Завдяки вищезазначеному можна попередити проблеми й при відповідному фінансовому менеджменті їх уникнути.

Література

1. Добровольська О.В., Рондова М.А. Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства Агросвіт. 2021. № 20. С. 40-45.
2. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2004. 412 с.
3. Чумак В.Д., Гвїзджинська І.Ю. Прогнозування можливого банкрутства на основі дискримінантного аналізу. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/560/536>
4. Ромашова Я.В. Експрес-діагностика фінансової кризи й імовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 15. Ч. 3. С. 93-97.
5. Коваленко А.С. Методичне забезпечення прогнозування ймовірності банкрутства підприємств сільського господарства. Вісник Хмельницького національного університету. 2015. №3 Т. 3. С. 94-99.
6. Чухраєва Н.М. Порівняльний аналіз ефективності дискримінантних моделей діагностування банкрутства українських підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 28-32.
7. Матвійчук А.В. Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорій нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу. Вісник НАН України. 2010. № 9. С. 24-46.

Dmytro Symonenko
magister,

University of Vienna

Olena Symonenko

Associate Professor

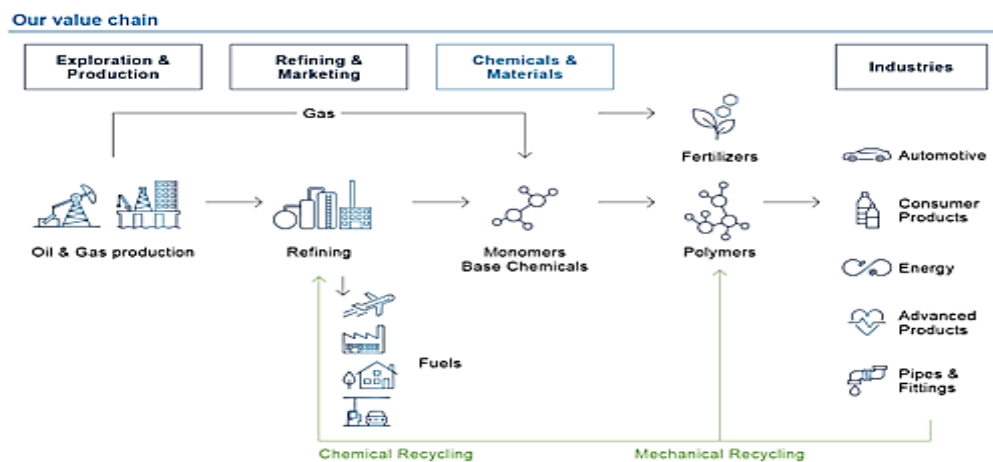
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FINANCIAL ANALYSIS OF LARGEST OIL & GAS PRODUCER IN AUSTRIA AFTER DIVERSIFICATION INTO CHEMICAL INDUSTRY

OMV is a multinational leader in producing and marketing oil, gas, and chemical products and process solutions in a responsible way. Its integrated value chain successfully leads OMV's future strategic development towards an anticipated low-carbon future. Founded in 1956 in Vienna Austria, where its headquarters reside, OMV has around 25,000 employees and operates all over the world through three main pillars integrated along the value chain: Exploration and Production, Refining and Marketing, as well as Chemicals and Materials (Figure 1).

We issue a BUY recommendation with a one-year target price of EUR 67.24, reflecting a 22.05% upside potential from the current share price of EUR 54.88. The target price is jointly derived by conducting a Discounted Cash Flow (DCF) valuation method, a Dividend Discount Model (DDM), as well as a Relative valuation. Our recommendation lies in the following key catalysts: (1) OMV is on the way to becoming a technology leader in the circular economy and (2) its strong financial steering framework.

Figure 1

Source: Company Data(1)

We use a Free Cash Flow to Firm Valuation method to estimate the value of OMV. The values of the future Cash Flows imply an Enterprise Value of EUR 24.7 bn and therefore a target share price of EUR 67.24. (Figure 2).

	2022 E	2023 E	2024 E	2025 E	2026 E	2027 E	Terminal Value
Free Cash Flow	1,129	1,371	1,685	1,779	1,793	1,900	30,789
Period	1	2	3	4	5	6	7
Discount Factor	0.923	0.851	0.785	0.724	0.668	0.616	0.569
Present Value FCF	1,042	1,166	1,323	1,288	1,198	1,171	17,506
Enterprise Value	24,694						
Equity Value	21,694						
share price	66.38 €						
	20.95%						

Figure 2

Source: Company Data, Team Analysis

To adjust for the exceptional stock market situation, we exclude the period from February till November 2020 from the beta calculation which leads to a beta of 1.2, which is consistent with the peer's betas. Further, we assume a target D/E ratio of 17% to reflect OMV's strategy to deleverage. Taking a risk-free rate of 0.2% and a tax rate of 25% leads to a Cost of Equity of 9.7% and a WACC of 8.4%. (Figure 3)

Input	Rate	Note
Risk Free Rate	0.2%	30 year german government bond with Svensson method relevered and adjusted for 2020
Beta	1.2	average of KSW recommendation
Equity Risk Premium	8.0%	relevered
Cost of Equity	9.7%	after Tax cost
Cost of Debt	0.8%	Austrian Tax rate
Tax Rate	25.0%	Target level
Market D/E ratio	17.0%	
WACC	8.4%	

Figure 3

Source: Company Data (2), Team Analysis, KSW(3)

We expect the terminal at 2.1% after 2025 based on the GDP growth in Europe and the plan to lever the chemistry business on a global scale. The Terminal Value of EUR 30.6 bn implies EV/EBIT multiple of 5.0x and EV/EBITDA multiple of 3.2x.

OMV has a stable dividend policy and announced to also pay in the future attractive dividends. For that reason, we apply the dividend discount method to derive OMV's intrinsic value. We assume that OMV's dividends grow until 2027 at a similar pace as in the past. Our estimated value of future dividends is EUR 50.87 per share (Figure 4).

	2022 E	2023 E	2024 E	2025 E	2026 E	2027 E	Terminal Value
Dividend	2.60	3.00	3.40	3.85	4.40	5.00	67.17
Period	1	2	3	4	5	6	7
Discount Factor	0.91	0.83	0.76	0.69	0.63	0.57	0.52
Present Value FCF	2.37	2.49	2.58	2.66	2.77	2.87	35.13
share price	50.87						

Figure 4

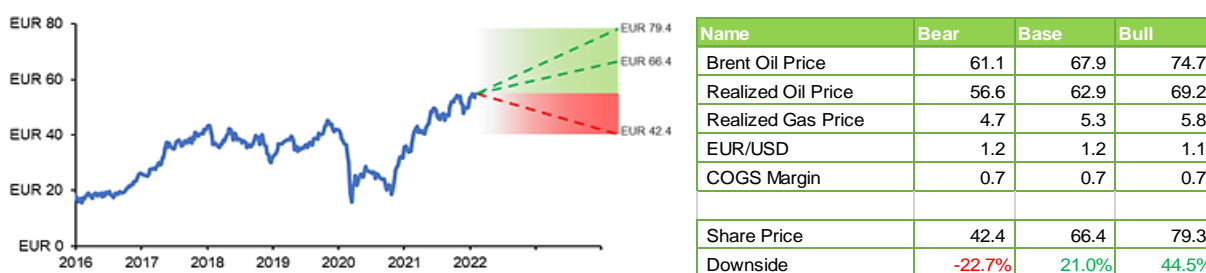
Source: Company Data (2), Team Analysis

We execute a Monte Carlo simulation with 10k iterations (Figure 20). The simulation leads to 58.5 % buy recommendations, 30.4% are even over our bull scenario and only 23.8% lead to a sell recommendation. Only 14.8% lead to a valuation that is lower or equal, our bear case. Additionally, we conduct bull and bear case scenarios to measure the share price response with respect to fluctuations in commodity prices, exchange rates, and production costs. The detailed description of assumptions used as well as corresponding share prices resulting from our three investment theses can be observed (Figure 21).

Figure 4

Source: Company Data, Team Analysis

Figure 5

Source: YahooFinance(4), S&P Global, Team Analysis

To test the robustness of our results, we make a sensitivity analysis with WACC, COGS/Revenue, revenue growth, and Terminal Value growth. We find that the valuation is especially sensitive for COGS/Revenue. An increase of 1% shifts the recommendation from buy to hold and a 2% shift to sell. We deem COGS/Revenue in our Valuation already over 2021 level and therefore a large increase is rather unlikely. On the other side a further cost reduction may propel the valuation into new spheres. Also, a 2% increase in WACC may push the Valuation 29%. We assess a large increase in WACC is rather unlikely since industry beta and interest rates are rather stable (Figure 6).

		Sales Growth					COGS/Revenue						
		0.5%	1.5%	2.5%	3.5%	4.5%							
WACC	6.4%	77.93	91.21	111.36	145.57	216.45	Terminal growth	1.1%	81.30	69.74	58.19	46.64	35.09
	7.4%	64.90	73.80	86.36	105.41	137.75		1.6%	86.09	73.94	61.78	49.63	37.48
	8.4%	55.23	61.51	69.92	81.80	99.82		2.1%	91.64	78.79	65.94	53.10	40.25
	9.4%	47.77	52.37	58.31	66.27	77.51		2.6%	98.14	84.48	70.82	57.16	43.50
	10.4%	41.84	45.31	49.67	55.29	62.84		3.1%	105.88	91.25	76.62	62.00	47.37

		Terminal Value Growth					COGS/Revenue						
		1.1%	1.6%	2.1%	2.6%	3.1%							
WACC	6.4%	86.15	94.03	103.73	115.99	131.96	WACC	6.4%	141.22	122.17	103.11	84.06	65.00
	7.4%	70.15	75.33	81.49	88.93	98.11		7.4%	111.70	96.34	80.98	65.62	50.26
	8.4%	58.59	62.20	66.38	71.28	77.11		8.4%	91.64	78.79	65.94	53.10	40.25
	9.4%	49.86	52.48	55.46	58.88	62.83		9.4%	77.14	66.11	55.08	44.05	33.02
	10.4%	43.06	45.02	47.22	49.69	52.51		10.4%	66.19	56.54	46.88	37.22	27.56

Figure 6

Source: Team Analysis

To confirm that our intrinsic valuations are consistent with market data we make a multiple valuation. We use forward-looking multiples for 2022. Therefore, we use peer companies that are in the Oil and gas industry, have an integrated business model, and focus on ESG. We find that our DCF valuation is at the lower end of the multiples. The median of the multiple valuations leads to a target stock price of EUR 88.12 and therefore a 57.1% upside (Figure 7).

Peers	Market Cap (EURm)	EV (EURm)	EV/EBITDA			EV/EBIT			Price/Sales		P/E		Price/Book Value	
			2020	2021	2022e	2020	2021	2022e	2021	2022e	2022e	2020	2021	2022e
Galp	7,709	11,863	7.56	5.11	4.29	25.52	8.42	6.69	0.63	0.48	0.41	12.17	2.44	2.61
Neste	29,861	30,279	14.45	15.55	13.54	32.35	21.05	18.17	3.87	2.16	1.90	21.05	5.03	4.39
Respol	17,547	24,945	7.46	3.85	3.32	24.14	6.41	5.23	0.39	0.36	0.33	6.19	0.86	0.82
ENI	48,603	66,287	7.20	4.05	3.41	26.92	7.19	5.66	0.70	0.70	0.62	NA	1.28	1.20
Equinor	84,968	89,968	5.69	2.40	2.25	18.62	3.18	3.00	1.19	1.10	1.01	8.60	3.03	2.43
Total	134,583	167,465	11.01	5.18	4.45	30.41	7.74	6.74	0.81	0.71	0.65	8.20	1.57	1.38
BP	94,812	143,570	14.36	4.55	4.03	-47.13	7.66	6.41	0.39	0.49	0.41	7.24	1.65	1.41
RD Shell	185,219	233,721	4.86	4.38	4.31	8.21	7.23	6.80	0.65	0.66	0.66	7.52	0.57	1.19
Average			9.07	5.63	4.95	14.88	8.61	7.34	1.08	0.83	0.75	10.14	2.05	1.93
Median			7.51	4.46	4.16	24.83	7.45	6.55	0.67	0.68	0.63	8.20	1.61	1.40
Min			4.86	2.40	2.25	-47.13	3.18	3.00	0.39	0.36	0.33	6.19	0.57	0.82
Max			14.45	15.55	13.54	32.35	21.05	18.17	3.87	2.16	1.90	21.05	5.03	4.39

	min	mean-min	max-mean	max	mean	Median
DCF	42.44	23.50	9.32	79.32	65.94	70.00
share price 52 weeks	34.70		21.56	56.26	34.70	34.70
EV/EBITDA	41.74	61.01	211.88	296.81	102.75	84.93
EV/EBIT	36.51	65.98	176.77	267.30	102.49	90.53
P/E	59.73	38.11	123.97	203.14	97.84	79.16
P/B	56.59	77.33	201.37	299.21	133.92	97.84

EV/EBITDA	EV/EBIT	P/E	P/B
4.16	6.55	8.20	1.29
7387	4973	3154	24856
30756	32585		
27756	29585	25871	31975
84.93	90.53	79.16	97.84

Target Share Price	88.12
---------------------------	--------------

Figure 7

Source: Team Analysis

We recommend BUY with a 12-month target price of EUR 67.24, presenting an upside potential of 22.5% from the closing price of 04. February.2022. We think OMV has a proper strategy to react to the development of a green economy and declining oil demand in the long run. We conducted a DCF analysis, DDM, and multiple valuation and weighted them to arrive at the target share price (60%, 20%, 20% respectively). Further, we do a sensitivity analysis, Monte Carlo simulation, and scenario analysis to see that our results are robust.

List of references

1. <https://www.omv.com/services/downloads/00/omv.com/1522224673567/omv-factbook-2021.pdf>
2. <https://www.omv.com/services/downloads/00/omv.com/1522216641908/omv-annual-report-2021.pdf>
3. <https://www.ksw.or.at/desktopdefault.aspx/tabid-2/>
4. <https://finance.yahoo.com/quote/OMV.VI?p=OMV.VI&.tsrc=fin-srch>

Яворська В. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВІ ДЕРИВАТИВИ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Нестабільність міжнародних товарних і фінансових ринків, зумовлена наслідками війни в Україні, викликає підвищення ролі бірж і біржової торгівлі задля інвестицій та управління ціновими ризиками суб'єктами господарювання на глобальному рівні.

Цінові ризики – це ринкові ризики, пов'язані з негативними змінами ціни та наявністю високої цінової волатильності, які стали невід'ємною умовою діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Цінові ризики викликають негативне відношення у багатьох учасників ринку, натомість на біржах ризики є основою функціонування біржової торгівлі. Біржові учасники використовують ризики як об'єкт торгівлі з метою отримання фінансової вигоди. Такими учасниками є біржові трейдери, яких часто називають спекулянтами.

Покупці та продавці одночасно перебувають під дією цінових ризиків. Так, покупці будь-яких активів завжди бояться цінових ризиків, пов'язаних із зростання ринкових цін, тоді, як продавці – зниження цін. Обидва види учасників мають балансувати на межі ціни рівноваги, яка формується тільки на базі конкуренції двох ринкових сил – попиту і пропозиції.

Біржі, завдяки фінансовим деривативам, стали основним місцем диверсифікації цінових ризиків між різними учасниками біржової торгівлі. При цьому, виділяють два основних види біржових учасників: хеджерів та спекулянтів. Сьогодні і хеджери і спекулянти прагнуть, за допомогою ф'ючерсних контрактів, спрогнозувати майбутній рух ціни та забезпечити собі отримання цільового прибутку.

Нині фінансові деривативи сприяють формуванню прозорого ціноутворення та прогнозування цінової кон'юнктури не тільки на фінансових ринках, а й на всіх видах товарних ринків. Деривативні контракти включають чотири види строкових контрактів: форварди, ф'ючерси, опціони і свопи.

Першими деривативними контрактами на сільськогосподарські активи були форвардні контракти, які вже сьогодні змістились на позабіржовий ринок через наявність недоліків у ліквідності та гарантуванні їх виконання. Форвардні контракти стали новим для суб'єктів господарювання видом строкових контрактів, який забезпечив майбутню поставку і оплату базового активу, а саме товару (аграрна продукція, метали, енергоресурси, лісоматеріали) чи будь-якого фінансового інструменту, наприклад валюти.

На зміну форвардним контрактам біржі розробили і впровадили стандартизовані строкові контракти, які містили зобов'язання щодо їх виконання у майбутньому – це ф'ючерси. Саме ф'ючерсні контракти стали новим етапом прогресивного розвитку товарних і фінансових бірж.

Ф'ючерсні контракти завдяки стандартизації та наявності клірингових розрахунків забезпечують нині ефективний механізм виконання угод та сприяють доступу до торгівлі учасників з різних географічних точок. Ф'ючерсні ціни стали новим ефективним інструментом формування на конкурентних основах міжнародних цін на базові для продовольчої безпеки види аграрної продукції, зокрема пшеницю, кукурудзу, сою, ячмінь, ріпак, тощо.

Опціони розширили можливість суб'єктів господарювання через наявне право для покупців у виборі способу виконання контракту. Опціони стали об'єктом торгівлі як на біржовому, так і позабіржовому ринках. Біржові опціони мають певну специфіку, адже вони укладаються не напряму на активи, а на ф'ючерсні контракти, формуючи фінансову надбудову двох деривативів над ціною базових активів. До прикладу, базовими активами на фінансових ринках може бути фондовий індекс чи інший фінансовий розрахунковий показник.

Свопи також є універсальним фінансовим інструментом для позабіржового та, частково, біржового ринків. Своп-контракти надають можливість учасникам здійснювати два протилежні обміни активами на початку та вкінці дії своп-контрактів.

Біржова торгівля строковими інструментами (фінансовими деривативами) стала новим етапом розвитку як міжнародного біржового, так і вітчизняного товарного і фінансового ринку. Багато учасників аграрного ринку вже понад століття активно використовують біржові фінансові деривативи з метою управління цінними ризиками або (хеджування). Необхідно відмітити, що наявність дострокового способу закриття деривативів через механізм «оффсет» (без поставки реального активу – через здійснення розрахунків за зворотною операцією) сьогодні забезпечує розгляд навіть товарних деривативів на аграрну продукцію у якості фінансових інструментів.

Хеджування – це сучасний ефективний механізм управління цінними ризиками на ринку сільськогосподарської продукції, який успішно використовується як виробниками, так і споживачами, а також іншими суб'єктами господарювання. Хеджування вирізняє два основні типи: довге хеджування (використовується покупцями); коротке хеджування

(використовується продавцями). Хеджування обов'язково пов'язує дві паралельні операції на спотовому ринку реальних активів та біржовому ринку фінансових деривативів.

Отже, сучасна цінова волатильність спричиняє потребу у торгівлі фінансовими деривативами та їх використання з метою мінімізації цінових ризиків та підвищує їх обсяги міжнародної біржової торгівлі.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АГРАРНІ ФОРМУВАННЯ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПРОБЛЕМИ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Байкулова С. Р., Богданюк О. В.

ПРОБЛЕМИ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 3

Вдович В.

ОРГАНІЧНА ПРОДУКЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН РОЗВИТКУ І
ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ЧАСУ 5

Єрмаков О. Ю.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПОВОЄННИЙ
ПЕРІОД..... 9

Зайченко Н. П.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР
АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В КРИЗОВИХ УМОВАХ..... 11

Заніздря А. С.

РОЛЬ ТОВАРНИХ БІРЖ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ
ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ..... 14

Заніздря А. С.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРИВАТИВНИХ КОНТРАКТІВ
УЧАСНИКАМИ АГРАРНИХ РИНКІВ..... 16

Огородник В. В.

РОЛЬ АГРО-ТУРИЗМУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 18

Прокопів Ю. О.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 21

Савчук В. К.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРОФОРМУВАНЬ В ПІСЛЯВОЄННИЙ
ПЕРІОД..... 23

О. Skarsem, Т.Kuts

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN SWITZERLAND AND
UKRAINE..... 25

Собченко Т. С.

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК
ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ..... 27

Старюк В. В., Біляк Ю. В.

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 29

Штакал В. В., Собченко Т. С.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ..... 32

Якимовська А. В. ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	34
 СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ	
Альошин В. Є., Гуцаленко Л. В. ВИКЛИКИ ЯКІСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	37
Буличов В. А., Гуцаленко Л. В. ГЕНЕЗИС ВИРОБНИЦТВА ТА СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ КВІТНИКАРСТВА.....	40
Бурдим Ю. М., Литвиненко В. С. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	43
Витвицька О. Д. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ УКРАЇНИ.....	46
Гапонова І. С, Калюга Є. В. ПРОБЛЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	48
Гедіна Я. В., Симоненко О. І. УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИМИ ВИТРАТАМИ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	50
Гуцаленко Л.В., Ніколенко М.С. АНАЛІЗ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА ВОЄННОГО ПЕРІОДУ ЩОДО ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З ПРАЦІВНИКАМИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПРАКТИЦІ.....	52
Дерій В., Гуменна-Дерій М. АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ЗА ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НА РІВНІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ГРОМАД.....	55
Дудка У. Т. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	58
Жук В. М. МЕТОДОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНО МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБРАХУНКУ ВТРАТ АГРОПІДПРИЄМСТВ ВІД ВІЙНИ.....	61
Кононенко А. В. , Гузь М. М. ОСОБЛИВОСТІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА.....	63

Кравець Д. О., Собченко Т.С. КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	65
Кривошей О. В., Литвиненко В. С. ОБЛІКОВА РЕЄСТРАЦІЯ ПОПИТУ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ.....	67
Лісова А., Собченко Т.С. КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ.....	70
Луценко В. О., Симоненко О. І. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВИТРАТ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА....	72
Мошкун К. В., Чухліб А. В. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ПІДПРИЄМСТВ.....	74
Нагорний В. В., Нагорна О. В. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ.....	76
Наулік Т., Гнатюк А. ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ТОТАЛЬНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	80
Попова О. О., Гуцаленко Л. В. ДОМІНУЮЧІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	82
Проциш О. О., Богданюк О. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ....	85
Савченко Н. Л. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРІВ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ.....	87
Случак В. О. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ.....	89
Стамат В., Красноноженко В. МАРКЕТИНГОВІ БІЗНЕС-ІДЕЇ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ.....	90
Фатенок-Ткачук А. О., Кулинич М. Б. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВОГО СУПРОВОДУ ПРОГНОЗУВАННЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	93
Юрлова А. М., Гуцаленко Л. В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ.....	96

СЕКЦІЯ 3. АНАЛІТИКО-ПРОГНОЗНІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В УКРАЇНІ Й У СВІТІ

Бублик О. А., Макаrchук О. Г. ОЦІНКА РІВНЯ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	98
Вакулик Д. А., Лазаришина І. Д. БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ: ЦИФРОВА ПІДТРИМКА.....	100
Водніцький М. В., Ільчук М. М. СТАН РИНКУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ.....	102
Герасименко Я. В., Богданюк О. В. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВОГО БУРЯКУ В УКРАЇНІ.....	104
Гізетдінов Е. Р., Чухліб А. В. ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ЖИТА В УКРАЇНІ.....	106
Гордієнко Т. М., Симоненко О. І. МОДЕЛЮВАННЯ ВАЛОВИХ ЗБОРІВ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ В ДИНАМІЦІ.....	108
Hrydasov O. R., Makarchuk O. G. THE USE OF VECTOR AUTOREGRESSION MODEL FOR FORECASTING BUSINESS PROCESSES.....	112
Дмитренко В. О., Макаrchук О. Г. ЕКОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	113
Agniszka Kister, Natalia Brzezińska SZTUCZNA INTELIGENCJA W USŁUGACH ZDROWOTNYCH – WYBRANE ASPEKTY.....	116
Коваль О. В., Макаrchук О. Г. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ВІД ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	118
Кравець Д. О., Богданюк О. В. СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ.....	121
Кулик Ю. О., Музиченко Т. О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР...	123
Лазаришина І. Д. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСНОСТІ АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	124
Лайпольд К. С., Богданюк О. В. ВИРОБНИЦТВО КУКУРУДЗИ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИКО- ПРОГНОЗНІ АСПЕКТИ.....	126

Матюх С. О., Музиченко А. О. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ АНАЛІЗУ ПОТОЧНИХ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	128
Мироненко А. М., Симоненко О. І. ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ.....	130
Jan Polcyn, Viktoriia Vovk VAIC JAKO MIARA PRODUKTYWNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH.....	132
Пустова С. О., Боголюбов В. М. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ.....	135
Садовська І. Б. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ.....	138
Свенціцька Т. В., Макарчук О. Г. ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА РИНКУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ В УКРАЇНІ.....	141
Солоп А. П., Байдала В. В. БІОЕКОНОМІКА ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ.....	143
Стамат В., Нестерчук Т. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ.....	146
Тігаровський Р. О., Макарчук О. Г. СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	148
Червонюк М. А., Симоненко О. І. ВИКОРИСТАННЯ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННІ ВАЛОВИХ ЗБОРІВОЛІЙНИХ КУЛЬТУР.....	151
Швець М. В., Чухліб А. В. МОДЕЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	153
Shistia A. M., Makarchuk O. G. STATISTICS OF NATURAL MOVEMENT OF THE POPULATION.....	155

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Бардаш С. В. НЕВИКОРИСТАНІ РЕСУРСИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	157
--	-----

Белогурова А., Собченко Т. С. ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	160
Біляк Ю. В. ФІНАНСОВІ КОНФЛІКТИ В ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ	162
Lesia Voliak, Serhiy Zabolotnyy FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE.....	165
Гурська Л. Л. ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ШЛЯХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	168
N. M. Davydenko, A. A. Davydenko RISKS AND THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISES.....	172
Джума А. В., Макарчук О. Г. ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....	175
Дуда Ю. І., Калюга Є. В. ДІЮЧА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	177
Орологопуло К. О., Олійник Л. А. ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ЯК МЕТОД ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	179
Dmytro Symonenko, Olena Symonenko FINANCIAL ANALYSIS OF LARGEST OIL & GAS PRODUCER IN AUSTRIA AFTER DIVERSIFICATION INTO CHEMICAL INDUSTRY.....	182
Яворська В. О. ФІНАНСОВІ ДЕРИВАТИВИ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	186